

Analiza społecznych aspektów sprawiedliwej transformacji województwa śląskiego

Raport końcowy

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Skróty

BDL GUS – Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego

CAWI – ankieta wypełniana przez respondenta on-line (ang. *computer-assisted web interview*)

CAPI – badanie ankietowe polegające osobistym przeprowadzeniu ankiety przez ankietera z wykorzystaniem laptopa lub tabletu (ang. *computer assisted personal interview*)

CST 2021 – Centralny System Teleinformatyczny 2021

DR – analiza danych zastanych (*desk research*)

FE SL – Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027

FST – Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji

ION – Instytucja Organizująca Nabór

IP – Instytucja Pośrednicząca FE SL

IZ – Instytucja Zarządzająca FE SL

JST – Jednostki Samorządu Terytorialnego

LSI 2021 – Lokalny System Informatyczny 2021

MSP – małe i średnie przedsiębiorstwa

NGO – organizacja pozarządowa (*non-governmental organisation*)

OSI – Obszary Strategicznej Interwencji

TPST – Terytorialny Plan Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030

UMWSL – Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego

WUP – Wojewódzki Urząd Pracy w Katowicach

SPIS TREŚCI

1	Streszczenie	4
2	Summary.....	13
3	Wprowadzenie	21
4	Metodyka i źródła informacji	23
5	Opis wyników analizy.....	25
5.1	Wpływ społeczny sprawiedliwej transformacji na mieszkańców województwa śląskiego ...	25
5.1.1	Przebieg transformacji i jego nieprzewidywalność	25
5.1.2	Wpływ transformacji	30
5.1.2.1	Wpływ transformacji na warunki życia	30
5.1.2.2	Wpływ transformacji na osobistą sytuację	38
5.1.3	Grupy najbardziej narażone na negatywne skutki transformacji i potrzebne im wsparcie 41	
5.1.3.1	Uwarunkowania zmiany pracy na gorszą oraz bezrobocia w związku z dekarbonizacją	41
5.1.3.2	Perspektywa JST	42
5.1.3.3	Pracownicy górnictwa i branży okologicznej	46
5.1.3.4	Niezaspokojone zapotrzebowanie mieszkańców na wsparcie w podejmowaniu pracy i edukacji oraz pomoc finansową lub materialną	48
5.2	Akceptacja społeczna mieszkańców województwa śląskiego dla procesu transformacji....	51
5.2.1	Stosunek mieszkańców do dekarbonizacji.....	51
5.2.2	Uwarunkowania stosunku mieszkańców do dekarbonizacji.....	52
5.3	Aktywność społeczna mieszkańców i rola organizacji pozarządowych.....	54
5.4	Źródła informacji i skuteczność kampanii	59
5.4.1	Źródła informacji wykorzystywane przez mieszkańców	59
5.4.2	Skuteczność kampanii informacyjnych.....	62
5.5	Ocena działań społecznych finansowanych z FST w FE SL 2021-2027	64
5.5.1	Realizacja celów FE SL i jej uwarunkowania	64
5.5.1.1	Czynniki wpływające negatywnie na osiągnięcie celów	67
5.5.1.2	Działania minimalizujące wpływ negatywnych czynników	70
5.5.2	Partnerstwo w projektach	71
5.5.3	Działania na rzecz zaangażowania społeczności	74
5.5.4	Działania podejmowane na rzecz zachowania dziedzictwa górniczego	78
5.5.5	Ukierunkowanie działań społecznych finansowanych z FST	83
5.5.5.1	Wymiar terytorialny	83
5.5.5.2	Ukierunkowanie na grupy i podmioty szczególnie dotknięte transformacją	86
5.5.6	Kompleksowość.....	89
5.6	Kierunki i mechanizmy wsparcia 2027+	91
5.6.1	Przyszłe wyzwania	91
5.6.2	Kierunki działań i mechanizmy wdrażania - zalecenia	97
6	Aneksy	101
6.1	Wykaz materiałów źródłowych	101
6.1.1	Dokumentacja źródłowa	101
6.1.2	Źródła dodatkowe	104
6.2	Modele statystyczne.....	107
6.2.1	Uwarunkowania zmiany pracy na gorszą – regresja logistyczna	107
6.2.2	Uwarunkowania bezrobocia – regresja logistyczna	108
6.2.3	Uwarunkowanie postaw wobec dekarbonizacji – regresja wielomianowa	109
6.2.4	Uwarunkowania zetknięcia się z kampanią informacyjną – regresja logistyczna	111

1 Streszczenie

Sprawiedliwa transformacja w województwie śląskim

Województwo śląskie jest jednym z największych regionów górniczych w Europie. Odchodzenie od wydobywania i wykorzystywania węgla, oprócz pozytywnych skutków, może przynieść również niekorzystne efekty. Pokazały to doświadczenia z lat 90-tych XX wieku. Żeby zapobiec takim skutkom, podregiony górnicze województwa¹ zostały objęte „Terytorialnym Planem Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030” (TPST).

W oparciu o ten dokument, w ramach programu Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027 (FE SL 2021-2027), finansowane są m.in. Działania: 10.16 „Rozwój przedsiębiorczości FST”; 10.17 „Kształcenie osób dorosłych”; 10.18 „Redeployment”; 10.19 „Outplacement”; 10.20 „Wsparcie na założenie działalności gospodarczej”; 10.21 „Wsparcie pracowników zaangażowanych w proces transformacji”; 10.23 „Edukacja zawodowa w procesie sprawiedliwej transformacji regionu”; 10.24 „Włączenie społeczne – wzmocnienie procesu sprawiedliwej transformacji”; 10.25 „Rozwój kształcenia wyższego zgodnie z potrzebami zielonej gospodarki”; 10.26 „Wzmocnienie procesu sprawiedliwej transformacji w regionie”.

Przeprowadzona analiza

Analiza społecznych aspektów sprawiedliwej transformacji województwa śląskiego miała na celu:

- ocenę wpływu społecznej transformacji na mieszkańców województwa śląskiego,
- ocenę stopnia akceptacji mieszkańców woj. śląskiego dla procesu transformacji w kierunku osiągnięcia celów Unii Europejskiej na rok 2030 w dziedzinie energii i klimatu oraz w kierunku neutralnej dla klimatu gospodarki Unii Europejskiej do roku 2050,
- ocenę skuteczności działań społecznych na rzecz mieszkańców obszarów górniczych i podmiotów uczestniczących w procesie sprawiedliwej transformacji finansowanych w ramach FE SL 2021-2027,
- identyfikację nowych wyzwań i działań o charakterze społecznym (mających na celu poprawę jakości życia mieszkańców i zwiększenie akceptacji dla procesu transformacji) oraz właściwych mechanizmów ich wdrażania.

¹ Są to wszystkie podregiony oprócz częstochowskiego.

W części województwa objętej TPST przeprowadzone zostały m.in.:

- badanie ankietowe z 1000 mieszkańców podregionów górniczych województwa,
- ponad 100 ankiet z jednostkami samorządu terytorialnego oraz instytucjami realizującymi projekty,
- kilkadziesiąt wywiadów z osobami, których praca wiąże się z transformacją węglową: pracownikami urzędów, osobami związanymi z górnictwem, pracownikami organizacji pozarządowych i naukowcami.

Ponadto przeanalizowano dane o realizowanych projektach i dokumenty dotyczące sprawiedliwej transformacji.

Na zlecenie Województwa Śląskiego analizę przeprowadziła firma Dyspersja, w okresie od października 2025 do marca 2026 roku.

Przebieg procesu dekarbonizacji

Zatrudnienie w górnictwie węgla kamiennego w Polsce zmniejszyło się z około 413 tys. osób w roku 1989 do około 71 tys. w 2026 roku, ale proces ten przebiegał znacznie gwałtowniej na przełomie XX i XXI wieku, niż w ciągu ostatnich 5 lat. Od roku 2021 likwidacja (co najmniej jednej) kopalni miała miejsce w 7 spośród 64 gmin województwa śląskiego zakwalifikowanych w TPST do kategorii „gmin w transformacji górniczej”. Poważną trudnością przy programowaniu interwencji była nieprzewidywalność procesu dekarbonizacji. Jej przebieg zależy m.in. od czynników wpływających na globalną koniunkturę oraz od czynników politycznych.

Negatywne skutki dekarbonizacji w ciągu ostatnich 5 lat

Przedstawiciele śląskich gmin, którzy wzięli udział w badaniu ankietowym, wśród poważnych problemów związanych z odchodzeniem od węgla wskazywali najczęściej osłabienie gospodarki (16%) i związany z nim spadek przychodów z podatków i opłat od przedsiębiorstw (15%).

Dostrzegany przez przedstawicieli części gmin kolejny problem: wyprowadzanie się mieszkańców (13%), jest istotny w kontekście obserwowanych trendów demograficznych. W roku 2023 spośród 36 powiatów województwa śląskiego, aż 34 się wyludniały².

Wyzwaniem dla części gmin jest także zagospodarowanie terenów pogórnicznych, wymagające znacznych nakładów (związane z dekarbonizacją problemy w zakresie zagospodarowania przestrzennego wskazali przedstawiciele 11% gmin objętych badaniem)³.

² Źródło: Urząd Statystyczny w Katowicach. 2024. *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie śląskim w 2023 r.*, s. 64.

³ Źródło: Badanie ankietowe z przedstawicielami 55 gmin.

Z kolei mieszkańcy, jako niekorzystne skutki odchodzenia od węgla, zaobserwowane w miejscu zamieszkania, wskazywali najczęściej tracenie kultury górniczej i dziedzictwa górniczego (17%). Dotkliwość tej straty wynika z roli, jaką górnictwo spełniało spajając lokalne społeczności⁴. Najczęstszym skutkiem doświadczanym indywidualnie była zmiana pracy na gorszą (8%). Na taki efekt narażone były, bardziej niż inne, osoby słabiej wykształcone, a także mieszkające na obszarach wiejskich, prawdopodobnie w związku z większym oddaleniem od rynków pracy⁵. Osobom zmuszonym odejść z górnictwa może być trudno nie tyle znaleźć zatrudnienie, co utrzymać porównywalny do dotychczasowego poziom zarobków⁶.

Nastawienie mieszkańców do dekarbonizacji

Ponad połowa mieszkańców (54%) uważa, że w województwie śląskim nie należy zastępować wydobywania i spalania węgla wytwarzaniem prądu i ciepła bez tego surowca. Wśród pozostałych przeważa opinia, że od węgla należy odchodzić tylko jeżeli mieszkańcom, dla których byłoby to niekorzystne, zapewni się rekompensatę. Osoby, które pracują lub pracowały w branży górniczej, są przeciwne odchodzeniu od węgla częściej niż pozostali mieszkańcy. Z kolei wraz z wykształceniem poparcie dla odchodzenia od węgla rośnie. Natomiast osoby poniżej 45 roku życia, częściej niż starsi mieszkańcy, nie mają zdania w tej sprawie⁷.

Aktywność społeczna mieszkańców i rola organizacji pozarządowych

Osoby pracujące (obecnie lub w przeszłości) w branży górniczej lub okołogórniczej wykazują wysoką aktywność społeczną związaną z procesem dekarbonizacji. Po kilkanaście procent osób z tej grupy deklaruje, że kontaktowały się z urzędnikami, radnymi lub politykami (19%), angażowali się w działalność organizacji pozarządowych (16%) lub podpisywały petycje (13%)⁸.

Organizacje pozarządowe, oprócz wspierania zaangażowania społecznego mieszkańców, realizują zadania powierzane przez administrację publiczną. Spośród mieszkańców województwa, którzy w ciągu ostatnich 5 lat skorzystali ze wsparcia publicznego w celu poprawy sytuacji zawodowej lub materialnej, co dziesiąty ankietowany stwierdził, że zaproponowało mu je stowarzyszenie lub fundacja⁹.

Organizacje pozarządowe stanowiły 22% beneficjentów analizowanych Działań FE SL 2021-2027 i były partnerami w realizacji 39% projektów¹⁰.

⁴ Źródło: Wywiady jakościowe z przedstawicielami organizacji pozarządowych.

⁵ Źródło: Badanie ankietowe z 1000 mieszkańcami podregionów górniczych województwa śląskiego.

⁶ Źródło: Wywiady jakościowe z przedstawicielami urzędów pracy przeprowadzone w ramach badania metoda studium przypadku.

⁷ Źródło: Badanie ankietowe z 1000 mieszkańcami podregionów górniczych województwa śląskiego.

⁸ Źródło: Badanie ankietowe z 1000 mieszkańcami podregionów górniczych województwa śląskiego.

⁹ Źródło: Badanie ankietowe z 1000 mieszkańców podregionów górniczych województwa śląskiego.

¹⁰ Źródło: Lokalny System Informatyczny 2021, wg stanu na grudzień 2025 r.

W śląskich stowarzyszeniach funkcję członków (a więc związaną z podejmowaniem decyzji) kobiety pełnią nieco rzadziej, niż w skali całej Polski¹¹. Przemawia to na rzecz przedsięwzięć promujących nie tyle samo zaangażowanie społeczne kobiet, co pełnienie przez nie roli liderek. Takie projekty są prowadzone w ramach Działania 10.24 *Włączenie społeczne – wzmocnienie procesu sprawiedliwej transformacji* FE SL 2021-2027.

Źródła informacji i znajomość kampanii dotyczących dekarbonizacji¹²

Informacje o dekarbonizacji dotarły w ciągu ostatnich dwóch lat do 62% mieszkańców podregionów górniczych województwa. Osoby pracujące w branży górniczej lub okołogórniczej przeszło trzykrotnie częściej, niż pozostałe (odpowiednio: 41% i 13%) miały kontakt z informacjami o odchodzeniu od węgla i jednocześnie interesowały się tym tematem. Do blisko połowy spośród mieszkańców, którzy zetknęli się z informacjami o dekarbonizacji, dotarły one za pośrednictwem telewizji (48%). W przybliżeniu trzech na dziesięciu zetknęło się z nimi w mediach społecznościowych (29%), podobny odsetek w portalach lub na stronach internetowych (28%), a co czwarty w radio (25%) lub rozmowie ze znajomym lub osobą z rodziny (24%).

Osoby pracujące obecnie lub w przeszłości w górnictwie lub branży okołogórniczej, wyróżniają się częstszym kontaktem z informacjami o dekarbonizacji w tradycyjnych mediach: telewizji (54%) oraz, przede wszystkim, radio (37%) i papierowej prasie (27%), a także w miejscu pracy (26%). Ten ostatni wynik stanowi wskazówkę, że pracownikom zagrożonym zwolnieniami informacje o wsparciu warto przekazywać również w miejscu zatrudnienia.

Kampanie informacyjne dotyczące sprawiedliwej transformacji dotarły do znacznego odsetka mieszkańców województwa: co najmniej jedną z czterech kampanii uwzględnionych w badaniu¹³ pamiętało 19%. Szanse zetknięcia się z co najmniej jedną kampanią rosły wraz z wykształceniem, natomiast malały w przypadku zamieszkiwania w gminie w transformacji górniczej. W przypadku koncentrowania kolejnych kampanii na osobach słabiej wykształconych, szczególnie ważna będzie przystępność przekazu. Ponadto wywiady z ekspertami i przedstawicielami organizacji pozarządowych realizujących projekty w ramach Działania 10.24 przemawiają za prowadzeniem narracji o dekarbonizacji w taki sposób, żeby nie deprecjonowała górnictwa.

¹¹ Źródło: Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, kategoria „Gospodarka społeczna”, grupa „Sektor non-profit”, podgrupa „Organizacje według rodzaju i udziału”, wg stanu na rok 2024.

¹² Na podstawie wyników badania ankietowego z mieszkańcami części województwa objętej TPST¹².

¹³ Były to kampanie: „Kaj ta zmiana?”, „Ślonsko moc”, „TransformujeMY Śląskie”, „Razem idziemy po więcej na sprawiedliwą transformację”.

Realizacja celów FE SL 2021-2027

FST służy realizacji celu określonego jako „Umożliwienie regionom i ludności łagodzenia wpływających na społeczeństwo, zatrudnienie, gospodarkę i środowisko skutków transformacji w kierunku osiągnięcia celów Unii na rok 2030 w dziedzinie energii i klimatu oraz w kierunku neutralnej dla klimatu gospodarki Unii do roku 2050 w oparciu o porozumienie paryskie”¹⁴.

W FE SL 2021-2027 ustalono trzy wskaźniki mierzące realizację działań społecznych finansowanych z FST. Obecnie niepewne jest zrealizowanie wartości docelowych:

- wskaźnika produktu „Liczba osób pracujących, w tym osoby prowadzące działalność na własny rachunek objętych wsparciem”,
- wskaźnika rezultatu „Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu”.

Natomiast osiągnięcie wskaźnika produktu „Liczba uczniów i słuchaczy szkół i placówek kształcenia zawodowego objętych wsparciem” nie wydaje się zagrożone.

Na poziom realizacji wskaźników rzutują, przede wszystkim:

- późne zatwierdzenie i uruchomienie FE SL 2021-2027, związane z późnym przyjęciem rozporządzeń funduszowych na poziomie Komisji Europejskiej oraz późnym zawarciem *Umowy partnerstwa*,
- wzrost kosztów wsparcia przypadających na uczestnika projektu¹⁵,
- przeszacowanie, na etapie ustalania docelowych wartości wskaźników, gotowości grupy docelowej do podnoszenia swoich kwalifikacji, zwłaszcza w czasie wolnym od pracy.

W badaniu ankietowym, jako przeszkody w osiągnięciu wskaźników projektu, beneficjenci FE SL 2021-2027 wskazywali najczęściej:

- zbyt małe zainteresowanie grupy docelowej udziałem (41%),
- zbyt napięty harmonogram projektu (31%),
- trudności z formalną obsługą projektu (26%)¹⁶.

Postulatem zgłaszanym przez beneficjentów w ankietach, który wydaje się możliwy do spełnienia pod warunkiem zaangażowania odpowiednich zasobów kadrowych jest wzmocnienie wsparcia doradczego na etapie realizacji projektów.

¹⁴ *Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027*, wersja z 11.06.2025, s. 256.

¹⁵ Źródło: Imapp Consulting 2024, „Ewaluacja dotycząca postępu rzeczowego i finansowego FE SL 2021 2027...”, s. 199, 200.

¹⁶ Źródło: Badanie ankietowe z przedstawicielami 63 beneficjentów FE SL 2021-2027.

Partnerstwa w projektach

Wskazywany przez beneficjentów pozytywny wpływ partnerstwa dotyczył najczęściej zakresu wsparcia udzielanego uczestnikom (80%), przygotowania wniosku o dofinansowanie projektu (72%) oraz pozyskania uczestników (72%)¹⁷.

Ponadto w wywiadach jakościowych z przedstawicielami Instytucji Zarządzającej FE SL 2021-2027 oraz z beneficjentami, podkreślano przydatność udziału w realizacji projektów w ramach Działania 10.24 organizacji pozarządowych, ze względu na ich zakorzenienie w lokalnych społecznościach, a także mniejsze ograniczenia dotyczące zamawiania usług i produktów.

Działania angażujące społeczności i działania na rzecz zachowania dziedzictwa górniczego

W ramach Działania 10.24 beneficjenci podobnie często prowadzili:

- działania na rzecz zaangażowania społeczeństwa obywatelskiego w proces transformacji, ze szczególnym uwzględnieniem kobiet (89%),
- animację danego obszaru w procesie zmiany społecznej, gospodarczej i środowiskowej (85%),
- inicjatywy lokalne służące poprawie jakości życia, rozwojowi aktywności społecznej oraz akceptacji procesu transformacji i zmiany klimatycznej, z wykorzystaniem lokalnego potencjału (85%)¹⁸.

Szczególnie skuteczne były inicjatywy polegające na podtrzymywaniu i wykorzystywaniu pamięci o górnictwie do tworzenia lokalnej tożsamości¹⁹. Poznawanie obiektów i terenów pogórniczych sprzyjało również kontaktom społecznym pomiędzy różnymi pokoleniami, przedstawicielami różnych klas społecznych, a także pomiędzy dotychczasowymi a nowymi mieszkańcami.

Przyszłe wyzwania

W ocenie blisko połowy (49%) przedstawicieli gmin, w perspektywie finansowej 2028-2034 potrzeby w zakresie łagodzenia niekorzystnych skutków dekarbonizacji będą większe niż w obecnym okresie programowania. Opinia ta jest w przybliżeniu dwukrotnie częstsza wśród przedstawicieli gmin w transformacji górniczej niż wśród respondentów reprezentujących pozostałe gminy.

Do wyzwań, których w związku z odchodzeniem od węgla można spodziewać się na największą skalę, należą:

- wzrost bezrobocia,

¹⁷ Źródło: Badanie ankietowe z przedstawicielami 63 beneficjentów FE SL 2021-2027.

¹⁸ Źródło: Badanie ankietowe z przedstawicielami 63 beneficjentów FE SL 2021-2027.

¹⁹ Źródło: Badanie metodą studium przypadku.

- malejący potencjał gospodarczy przedsiębiorstw i związany z tym spadek przychodów z podatków i opłat,
- uszczuplenie kapitału ludzkiego na skutek migracji,
- narastanie konfliktów społecznych i problemów takich jak ubóstwo, uzależnienia czy przemoc domowa²⁰.

Reakcji będzie wymagało w pierwszej kolejności zagrożenie bezrobociem. Szczególnie przydatne będą przedsięwzięcia pozwalające uniknąć epizodów bezrobocia (redeployment, outplacement, podnoszenie kompetencji dopasowanych do potrzeb przyszłego pracodawcy).

W dłuższej perspektywie, kluczowe znaczenie ma pozyskiwanie przedsiębiorstw tworzących miejsca pracy wysokiej jakości. Tworzenie warunków sprzyjających takim inwestycjom będzie wymagało:

- przygotowania odpowiednich terenów inwestycyjnych,
- wspierania rozwoju kształcenia w kierunkach pozwalających zdobywać uczniom szkół ponadpodstawowych i studentom kompetencje, które umożliwią im, gdy będą już absolwentami, podejmowanie atrakcyjnej pracy.

Zalecane mechanizmy wdrażania programu wzmacniającego kompleksowość działań na rzecz sprawiedliwej transformacji

- W celu wzmocnienia kompleksowości, wskazane jest zastosowanie mechanizmu polegającego na przygotowywaniu przez jednostki samorządu terytorialnego (JST), w partycypacyjny sposób, planów transformacji danego obszaru.
- Po uzgodnieniu planu transformacji z Instytucją Zarządzającą lub z Instytucją Pośredniczącą oraz uzyskaniu ich akceptacji, JST składałaby w trybie niekonkurencyjnym wniosek lub wnioski o dofinansowanie projektów przewidzianych w tym planie.
- Wprowadzeniu proponowanego mechanizmu powinna towarzyszyć realizacja projektu niekonkurencyjnego, w skali całego województwa, który będzie służył wzmocnieniu potencjału JST w transformacji górniczej w zakresie diagnozowania i ograniczania związanych z transformacją ryzyk oraz planowania rozwoju lokalnego w kontekście dekarbonizacji.
- W kolejnym okresie programowania działania społeczne prawdopodobnie będą finansowane tylko z jednego funduszu (EFS+). W związku z tym zniknie potrzeba demarkacji, która w obecnym okresie programowania rozgranicza wsparcie finansowane z EFS+ oraz FST. Należy to wykorzystać do umożliwienia realizowania w ramach tych samych Działań i projektów różnorodnego wsparcia, w tym aktywizacji społecznej i zawodowej i rozwoju

²⁰ Źródło: Badanie ankietowe z przedstawicielami 55 gmin.

usług społecznych. W przyszłym programie przeciwdziałanie niekorzystnym skutkom dekarbonizacji powinno stanowić jeden z kierunków działań społecznych, a nie podstawę wyodrębniania w strukturze programu odrębnych Działań.

Zalecane mechanizmy kierujące działania na rzecz sprawiedliwej transformacji na obszary i podmioty szczególnie narażone na negatywne skutki dekarbonizacji

- Stosowanie kryteriów terytorialnych do wzmacniania związku interwencji z transformacją polegało w obecnym okresie programowania na premiowaniu przy ocenie wniosków o dofinansowanie projektów realizowanych w tzw. gminach w transformacji górniczej lub ogłoszeniu naboru skierowanego wyłącznie do takich gmin. Jednak do kategorii *gmin w transformacji górniczej* należą gminy różniące się faktyczną ekspozycją na negatywne skutki dekarbonizacji. W związku z tym zalecane jest zawężenie katalogu gmin preferowanych przy przyznawaniu wsparcia na rzecz sprawiedliwej transformacji lub zróżnicowanie tej kategorii.

Proponujemy zastosowanie metodologii opracowanej przez Polski Instytut Ekonomiczny²¹ lub podobnej, pozwalającej ocenić wrażliwość poszczególnych JST na transformację, za pomocą syntetycznego wskaźnika uwzględniającego szereg aspektów: gospodarkę, rynek pracy, kapitał ludzki, zagrożenie odejściem od węgla oraz środowisko.

- Wobec trudności ze zdefiniowaniem branży okołogórniczej, w obecnym okresie programowania ocena czy dany podmiot należy do tej branży jest prowadzona bez ostrego kryterium. W efekcie branża ta jest ujmowana stosunkowo szeroko. Argumentem na rzecz takiego podejścia jest negatywny wpływ, jaki zamykanie przedsiębiorstw górniczych ma nie tylko na kooperantów kopalń, ale również na przykład na pobliskie mikroprzedsiębiorstwa, których klientami są pracownicy przedsiębiorstw górniczych.

Ewentualne preferowanie przy przyznawaniu wsparcia podmiotów działających w pobliżu likwidowanych kopalń powinno opierać się na kryterium terytorialnym (omówionym w poprzednim punkcie), natomiast kryterium wyodrębniania branży okołogórniczej powinno być bardziej jednoznaczne, niż w obecnym okresie programowania. Takie podejście stworzy szansę bardziej precyzyjnego ukierunkowania wsparcia.

²¹ Żelisko, W., Ogórek, S. 2024. „Wrażliwość regionów górniczych na transformację energetyczną”, Working Paper, nr 7, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa (https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2025/03/PIE-Working-7-2024_Wrażliwosc-regionow-gornicznych.pdf).

Spośród potencjalnych rozwiązań²² najbardziej efektywne byłoby prawdopodobnie podejście oparte na korzystaniu z danych transakcyjnych przedsiębiorstw górniczych, w celu zidentyfikowania podmiotów, w których obrotach określony procent stanowią obroty handlowe z przedsiębiorstwami górniczymi.

Biorąc jednak pod uwagę, że rozwiązanie takie nie było dotychczas stosowane, przed ewentualnym wprowadzeniem go na szerszą skalę należy przetestować je w pilotażu i podjąć dalsze decyzje na podstawie uzyskanych wyników.

Ponadto w raporcie zostały zawarte **zalecenia dotyczące rozwiązań operacyjnych** służących efektywnej realizacji działań społecznych na rzecz sprawiedliwej transformacji.

²² Przedstawionych w publikacji: Baron M., Ochojski A., Plac K. 2024. „Przedsiębiorstwo ekologiczne – definicja i kryteria identyfikacji” (<https://transformacja.slaskie.pl/pl/baza-wiedzy/raporty-i-analazy/regionalne-observatorium-procesu-transformacji-20-ropt-20-raporty-i-analazy/przedsiębiorstwo-okologiczne--definicja-i-kryteria-identyfikacji-1.html>).

2 Summary

Just transition in the Silesian Voivodeship

The Silesian Voivodeship is one of the largest mining regions in Europe. Moving away from coal extraction and use may have negative consequences as well as positive ones. This was demonstrated by experiences from the 1990s. To prevent such consequences, the mining sub-regions of the province²³ have been covered by the 'Territorial Just Transition Plan for the Silesian Province 2030' (TPST). Based on this document, the following measures are funded under the European Funds for Silesia 2021–2027 (FE SL 2021–2027) programme: 10.16 'Development of FST entrepreneurship'; 10.17 'Adult education'; 10.18 'Redeployment'; 10.19 'Outplacement'; 10.20 'Support for business start-ups'; 10.21 'Support for workers involved in the transition process'; 10.23 'Vocational education in the region's just transition process'; 10.24 "Social inclusion – strengthening the just transition process"; 10.25 "Development of higher education in line with the needs of the green economy"; 10.26 "Strengthening the just transition process in the region".

The analysis conducted

Analysis of the social aspects of the just transition in the Silesian Voivodeship aimed to:

- assess the social impact of the transition on the inhabitants of the Silesian Voivodeship,
- assessing the degree of acceptance among the inhabitants of the Silesian Voivodeship of the transition process towards achieving the European Union's 2030 energy and climate targets and towards a climate-neutral European Union economy by 2050,
- assessing the effectiveness of social measures for the benefit of residents of mining areas and entities participating in the just transition process, funded under the FE SL 2021–2027,
- identification of new social challenges and measures (aimed at improving residents' quality of life and increasing acceptance of the transition process) and appropriate mechanisms for their implementation.

In the part of the province covered by the TPST, the following were carried out, amongst others:

- a survey of 1,000 residents of the province's mining sub-regions,
- over 100 surveys with local government bodies and institutions implementing projects,

²³ These are all sub-regions except for the Częstochowa sub-region.

- several dozen interviews with people whose work is linked to the coal transition: civil servants, people associated with the mining industry, staff of non-governmental organisations and researchers.

In addition, data on ongoing projects and documents concerning just transition were analysed.

The analysis was carried out by Dyspersja on behalf of the Silesian Voivodeship between October 2025 and March 2026.

The decarbonisation process

Employment in the hard coal mining sector in Poland fell from around 413,000 people in 1989 to around 71,000 in 2026, but this process was much more rapid at the turn of the 20th and 21st centuries than over the last five years. Since 2021, the closure of (at least one) mine has taken place in 7 of the 64 municipalities in the Silesian Voivodeship classified in the TPST as ‘municipalities undergoing mining transition’. A major difficulty in planning interventions was the unpredictability of the decarbonisation process. Its course depends, among other things, on factors influencing the global economic situation and on political factors.

Negative effects of decarbonisation over the last 5 years

Representatives of Silesian municipalities who took part in the survey most frequently cited the weakening of the economy (16%) and the associated decline in revenue from taxes and fees paid by businesses (15%) as major problems linked to the phase-out of coal.

Another problem noted by representatives of some municipalities – the exodus of residents (13%) – is significant in the context of observed demographic trends. In 2023, as many as 34 out of the 36 districts in the Silesian Voivodeship were experiencing depopulation²⁴.

Another challenge for some municipalities is the redevelopment of post-mining areas, which requires significant investment (representatives of 11% of the municipalities surveyed highlighted spatial planning issues linked to decarbonisation)²⁵.

Residents, on the other hand, most frequently cited the loss of mining culture and heritage (17%) as the adverse effects of the transition away from coal observed in their place of residence. The severity of this loss stems from the role mining played in uniting local communities²⁶. The most common effect experienced individually was a downgrade in employment (8%). Those with lower levels of education, as well as those living in rural areas, were more vulnerable to this effect than others, likely due

²⁴ Source: Statistical Office in Katowice. 2024. *Population, natural change and migration in the Silesian Voivodeship in 2023*, p. 64.

²⁵ Source: Survey of representatives from 55 municipalities.

²⁶ Source: Qualitative interviews with representatives of non-governmental organisations.

to greater distance from labour markets²⁷. People forced to leave the mining sector may find it difficult not so much to find employment as to maintain a level of earnings comparable to their previous one²⁸.

Residents' attitudes towards decarbonisation

Over half of residents (54%) believe that in the Silesian Voivodeship, coal extraction and combustion should not be replaced by electricity and heat generation without this raw material. Among the remainder, the prevailing view is that a move away from coal should only take place if compensation is provided to residents for whom this would be disadvantageous.

People who work or have worked in the mining industry are more likely to oppose moving away from coal than other residents. Conversely, support for moving away from coal increases with educational attainment. However, people under the age of 45 are more likely than older residents to have no opinion on this matter²⁹.

Social engagement of residents and the role of non-governmental organisations

People working (currently or in the past) in the mining or mining-related sector demonstrate a high level of social engagement related to the decarbonisation process. Several per cent of people in this group state that they have contacted officials, councillors or politicians (19%), been involved in the activities of non-governmental organisations (16%) or signed petitions (13%)³⁰.

Non-governmental organisations, in addition to supporting residents' social engagement, carry out tasks entrusted to them by the public administration. Among the province's residents who have received public support over the last five years to improve their professional or financial situation, one in ten respondents stated that it had been offered to them by an association or foundation³¹.

Non-governmental organisations accounted for 22% of the beneficiaries of the analysed FE SL 2021–2027 measures and were partners in the implementation of 39% of projects³².

In Silesian associations, women hold membership roles (and thus decision-making roles) slightly less frequently than in Poland as a whole³³. This argues in favour of initiatives promoting not so much women's social engagement per se, but rather their

²⁷ Source: Survey of 1,000 residents of the mining sub-regions of the Silesian Voivodeship.

²⁸ Source: Qualitative interviews with representatives of employment offices conducted as part of a case study.

²⁹ Source: Survey of 1,000 residents of the mining sub-regions of the Silesian Voivodeship.

³⁰ Source: Survey of 1,000 residents of the mining sub-regions of the Silesian Voivodeship.

³¹ Source: Survey of 1,000 residents of the mining sub-regions of the Silesian Voivodeship.

³² Source: Local Information System 2021, as of December 2025.

³³ Source: Local Data Bank of the Central Statistical Office, category 'Social economy', group 'Non-profit sector', sub-group 'Organisations by type and share', as of 2024.

role as leaders. Such projects are carried out under Measure 10.24 *Social Inclusion – Strengthening the Just Transition Process* of the FE SL 2021–2027.

Sources of information and awareness of decarbonisation campaigns³⁴

Information on decarbonisation has reached 62% of residents in the mining sub-regions of the province over the last two years. People working in the mining or mining-related sectors were more than three times as likely as others (41% and 13% respectively) to have come across information on the phase-out of coal and, at the same time, to have taken an interest in the topic. For nearly half of the residents who encountered information on decarbonisation, it reached them via television (48%). Approximately three in ten encountered it on social media (29%), a similar proportion on news portals or websites (28%), and one in four on the radio (25%) or in a conversation with a friend or family member (24%).

People currently working or who have worked in the mining or mining-related industries stand out for their more frequent exposure to information on decarbonisation in traditional media: television (54%) and, above all, radio (37%) and the print media (27%), as well as in the workplace (26%). This finding suggests that it is worth providing information about support to employees at risk of redundancy at their place of work as well.

Information campaigns on just transition have reached a significant proportion of the province's residents: 19% recalled at least one of the four campaigns included in the survey³⁵. The likelihood of encountering at least one campaign increased with educational attainment, whilst it decreased for those living in a municipality undergoing mining transition. If future campaigns are to focus on people with lower levels of education, the accessibility of the message will be particularly important. Furthermore, interviews with experts and representatives of non-governmental organisations implementing projects under Measure 10.24 suggest that the narrative on decarbonisation should be framed in such a way as not to disparage the mining industry.

Implementation of the FE SL 2021-2027 objectives

The FST serves to achieve the objective defined as 'Enabling regions and the population to mitigate the impacts of the transition towards achieving the Union's 2030 energy and climate targets and towards a climate-neutral Union economy on society, employment, the economy and the environment of the transition towards

³⁴ Based on the results of a survey of residents in the part of the province covered by the TPST.

³⁵ These were the campaigns: "Where is this change?", "Silesian Power", "We are transforming Silesia", "Together we are going for more for a just transition".

achieving the Union's 2030 energy and climate targets and towards a climate-neutral Union economy by 2050, based on the Paris Agreement"³⁶.

The FE SL 2021–2027 sets out three indicators measuring the implementation of social measures funded by the FST. It is currently uncertain whether the target values will be achieved:

- the output indicator 'Number of people in employment, including self-employed persons, covered by support',
- the result indicator "Number of people who have gained qualifications after leaving the programme".

However, the achievement of the output indicator "Number of pupils and students in vocational schools and training centres covered by support" does not appear to be at risk.

The level of achievement of the indicators is primarily affected by:

- the late approval and launch of the ESF 2021–2027, linked to the late adoption of fund regulations at European Commission level and the late conclusion of the *Partnership Agreement*,
- the increase in support costs per project participant³⁷,
- an overestimation, at the stage of setting target values for indicators, of the target group's readiness to improve their skills, particularly in their free time.

In the survey, beneficiaries of the FE SL 2021–2027 most frequently cited the following as obstacles to achieving project indicators:

- insufficient interest from the target group in participating (41%),
- an overly tight project schedule (31%),
- difficulties with the formal administration of the project (26%)³⁸.

One request raised by beneficiaries in the surveys, which appears feasible provided that adequate human resources are allocated, is to strengthen advisory support during the project implementation phase.

Partnerships in projects

The positive impact of partnerships highlighted by beneficiaries most frequently concerned the scope of support provided to participants (80%), the preparation of the project funding application (72%) and the recruitment of participants (72%)³⁹.

Furthermore, in qualitative interviews with representatives of the Managing Authority for the ESF 2021–2027 and with beneficiaries, the usefulness of non-governmental organisations' participation in the implementation of projects under Measure 10.24

³⁶ *European Funds for Silesia 2021–2027*, version dated 11 June 2025, p. 256.

³⁷ Source: Imapp Consulting 2024, "Evaluation of the physical and financial progress of the Silesian Region's European Funds. 2021–2027...", pp. 199, 200.

³⁸ Source: Survey of representatives of 63 beneficiaries of the Silesian Region's European Funds 2021–2027.

³⁹ Source: Survey of representatives of 63 beneficiaries of the FE SL 2021–2027.

was emphasised, due to their roots in local communities, as well as fewer restrictions regarding the procurement of services and products.

Community engagement activities and activities to preserve mining heritage

Under Measure 10.24, beneficiaries similarly often carried out:

- activities to engage civil society in the transformation process, with particular emphasis on women (89%),
- revitalisation of the area in the process of social, economic and environmental change (85%),
- local initiatives aimed at improving quality of life, developing social activity and fostering acceptance of the transition process and climate change, utilising local potential (85%)⁴⁰.

Initiatives aimed at preserving and utilising the memory of mining to shape local identity proved particularly effective⁴¹. Exploring post-mining sites and areas also fostered social interaction between different generations, representatives of various social classes, as well as between existing and new residents.

Future challenges

According to nearly half (49%) of municipal representatives, in the 2028–2034 financial perspective, the need to mitigate the adverse effects of decarbonisation will be greater than in the current programming period. This view is approximately twice as common among representatives of municipalities undergoing mining transition as among respondents representing other municipalities.

The challenges expected on the largest scale in connection with the phase-out of coal include:

- rising unemployment,
- declining economic potential of businesses and the associated fall in revenue from taxes and fees,
- depletion of human capital due to migration,
- the rise of social conflicts and problems such as poverty, addiction and domestic violence⁴².

The risk of unemployment will require immediate action. Initiatives aimed at preventing periods of unemployment (redeployment, outplacement, and upskilling tailored to the needs of future employers) will be particularly useful.

In the longer term, attracting businesses that create high-quality jobs is of key importance. Creating conditions conducive to such investment will require:

- the preparation of suitable investment sites,

⁴⁰ Source: Survey of representatives of 63 beneficiaries of the FE SL 2021–2027.

⁴¹ Source: Case study.

⁴² Source: Survey of representatives from 55 municipalities.

- supporting the development of education in fields that enable secondary school pupils and students to acquire skills which will allow them, once they have graduated, to take up attractive employment.

Recommended mechanisms for implementing the programme to strengthen the comprehensiveness of actions for a just transition

- In order to strengthen comprehensiveness, it is advisable to apply a mechanism whereby local government units (LGUs) prepare, in a participatory manner, transition plans for a given area.
- Once the transition plan has been agreed with the Managing Authority or the Intermediate Body and their approval has been obtained, the LGA would submit, on a non-competitive basis, an application or applications for funding for the projects set out in that plan.
- The introduction of the proposed mechanism should be accompanied by the implementation of a non-competitive project, on a province-wide scale, which will serve to strengthen the capacity of local government units in mining transition in terms of identifying and mitigating transition-related risks and planning local development in the context of decarbonisation.
- In the next programming period, social measures are likely to be funded from a single fund (ESF+). Consequently, the need for demarcation – which in the current programming period distinguishes between support financed from the ESF+ and the FST – will disappear. This should be utilised to enable the provision of diverse support within the same measures and projects, including social and professional activation and the development of social services. In the future programme, countering the adverse effects of decarbonisation should constitute one of the strands of social actions, rather than the basis for establishing separate measures within the programme structure.

Recommended mechanisms for directing actions for a just transition towards areas and entities particularly vulnerable to the negative effects of decarbonisation

- The application of territorial criteria to strengthen the link between interventions and the transition has, in the current programming period, involved awarding bonus points when assessing applications for funding for projects implemented in so-called municipalities undergoing mining transition, or announcing calls for proposals directed exclusively at such municipalities. However, the category of *municipalities undergoing mining transition* includes municipalities that differ in their actual exposure to the negative effects of decarbonisation. Consequently, it is recommended to narrow down the list of preferred municipalities when awarding support for a just transition or to differentiate this category.

We propose the use of the methodology developed by the Polish Economic Institute⁴³ or a similar one, allowing the assessment of the vulnerability of individual local government units to the transition, using a composite indicator that takes into account a range of aspects: the economy, the labour market, human capital, the risk of phasing out coal, and the environment.

- Given the difficulty in defining the coal-related sector, in the current programming period the assessment of whether a given entity belongs to this sector is carried out without strict criteria. As a result, this sector is defined relatively broadly. The argument in favour of this approach is the negative impact that the closure of mining enterprises has not only on the mines' suppliers but also, for example, on nearby micro-enterprises whose customers are employees of mining enterprises.

Preference given when awarding support to entities operating near closed mines should be based on a territorial criterion (discussed in the previous point), whilst the criterion for identifying the mining-related sector should be more unambiguous than in the current programming period. Such an approach would create an opportunity to target support more precisely.

Among the potential solutions⁴⁴, the most effective would probably be an approach based on the use of transaction data from mining companies to identify entities in which a specific percentage of turnover consists of trade with mining companies.

However, given that such a solution has not been used to date, it should be tested in a pilot scheme before any wider-scale implementation, and further decisions should be made based on the results obtained.

Furthermore, the report includes **recommendations regarding operational solutions** aimed at the effective implementation of social measures for a just transition.

⁴³ Żelisko, W., Ogórek, S.

(2024), 'The vulnerability of mining regions to the energy transition', Working Paper, No. 7, Polish Economic Institute, Warsaw (https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2025/03/PIE-Working-7-2024_Wrazliwosc-regionow-gorniczych.pdf).

⁴⁴ Presented in the publication: Baron M., Ochojski A., Plac K. 2024. "Mining-related enterprises – definition and identification criteria" (<https://transformacja.slaskie.pl/pl/knowledge-base/reports-and-analyses/regional-observatory-of-the-transformation-process-20-ropt-20-reports-and-analyses/mining-related-enterprise--definition-and-identification-criteria-1.html>).

3 Wprowadzenie

Województwo śląskie należy do największych regionów górniczych w Europie. Z dokumentów strategicznych wynika, że w ciągu najbliższych dekad odchodzenie od wydobycia węgla kamiennego będzie jednym z ważnych wyzwań stojących przed regionem⁴⁵. Prowadzony od lat 90-tych XX w. proces likwidacji i restrukturyzacji kopalń wywołał w województwie wiele problemów społecznych, gospodarczych i przestrzennych, które wciąż są odczuwalne w niektórych gminach.

W celu niwelowania dotychczasowych i przyszłych negatywnych skutków transformacji górniczej został opracowany [Terytorialny Plan Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030](#) (TPST)⁴⁶, który identyfikuje najważniejsze wyzwania transformacji górniczej występujące na obszarze 7 podregionów, na którym mieszka obecnie ponad 90% mieszkańców. TPST obejmuje podregion: katowicki, sosnowiecki, tyski, bytomski, gliwicki, rybnicki oraz bielski, natomiast nie obejmuje podregionu częstochowskiego.

Pozyskanie środków z Funduszu Sprawiedliwej Transformacji (FST) umożliwiło ukierunkowanie wsparcia mającego odpowiedzieć na te wyzwania. Zakres wsparcia wynikający z TPST został ujęty w priorytecie X Fundusze Europejskie na transformację programu Fundusze Europejskie dla Śląskiego na lata 2021-2027 (FE SL), który jest finansowany z Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji. W ramach priorytetu X FE SL wspierane są zarówno działania o charakterze inwestycyjnym, jak i o charakterze społecznym.

Analizą zostały objęte następujące Działania: 10.16 „Rozwój przedsiębiorczości FST”; 10.17 „Kształcenie osób dorosłych – FST”; 10.18 Redeployment; 10.19 „Outplacement FST”; 10.20 „Wsparcie na założenie działalności gospodarczej”; 10.21 „Wsparcie pracowników zaangażowanych w proces transformacji”; 10.23 „Edukacja zawodowa w procesie sprawiedliwej transformacji regionu”; 10.24 „Włączenie społeczne - wzmocnienie procesu sprawiedliwej transformacji”; 10.25 „Rozwój kształcenia wyższego zgodnie z potrzebami zielonej gospodarki”; 10.26 „Wzmocnienie procesu sprawiedliwej transformacji w regionie”. W raporcie Działania te są nazywane w skrócie „Działaniami społecznymi finansowanymi z FST”.

⁴⁵ „Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030”, s. 57-58, link do dokumentu: <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/krajowa-strategia-rozwoju-regionalnego>, dostęp 30.01.2026
Załącznik do Uchwały nr VI/24/1/2020 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 19.10.2020 w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”, s. 6-8. Link do dokumentu: https://bip.slaskie.pl/sejmik_województwa/sesje_sejmiku/uchwaly/uchwala-sejmiku-nr-vi-24-1-2020-z-dnia-2020-10-19.html, dostęp 30.01.2026.

⁴⁶ Link do dokumentu: <https://transformacja.slaskie.pl/pl/baza-wiedzy/terytorialny-plan-sprawiedliwej-transformacji/terytorialny-plan-sprawiedliwej-transformacji.html>, dostęp 30.01.2026.

Analiza miała na celu:

- ocenę wpływu społecznej transformacji na mieszkańców województwa śląskiego,
- ocenę stopnia akceptacji mieszkańców woj. śląskiego dla procesu transformacji w kierunku osiągnięcia celów Unii Europejskiej na rok 2030 w dziedzinie energii i klimatu oraz w kierunku neutralnej dla klimatu gospodarki Unii Europejskiej do roku 2050,
- ocenę skuteczności działań społecznych na rzecz mieszkańców obszarów górniczych i podmiotów uczestniczących w procesie sprawiedliwej transformacji finansowanych w ramach FE SL 2021-2027,
- identyfikację nowych wyzwań i działań o charakterze społecznym (mających na celu poprawę jakości życia mieszkańców i zwiększenie akceptacji dla procesu transformacji) oraz właściwych mechanizmów ich wdrażania.

Na podstawie wyników sformułowano zalecenia dotyczące wykorzystania funduszy Unii Europejskiej w perspektywie finansowej 2028-2034 na działania niwelujące negatywne skutki transformacji.

W raporcie „**transformacja**” oznacza proces przemian związanych z dekarbonizacją, natomiast „**sprawiedliwa transformacja**” oznacza ogół działań planowanych i podejmowanych w celu łagodzenia wpływających na społeczeństwo, zatrudnienie, gospodarkę i środowisko skutków transformacji.

Przez „**branżę okołógórnica**”⁴⁷ w badaniu ankietowym z JST rozumiano działalność polegającą na zaopatrywaniu kopalni oraz wykorzystywanie do produkcji węgla. W badaniu ankietowym z mieszkańcami zastosowano ogólne sformułowanie „branża związana z górnictwem”. Natomiast wywiady z ekspertami, a także z przedstawicielami IZ / IP, dotyczyły m.in. różnych sposobów definiowania branży okołógórnica oraz ich konsekwencji.

„**Mieszkańcy**” oznaczają w raporcie mieszkańców 7 podregionów województwa śląskiego, objętych TPST.

⁴⁷ Na temat różnych sposobów definiowania branż okołógórnica patrz: Baron M., Ochojski A., Plac K. 2026. „Przedsiębiorstwo okołógórnica – definicja i kryteria identyfikacji”, Regionalne Obserwatorium Procesu Transformacji – link do dokumentu: <https://transformacja.slaskie.pl/pl/baza-wiedzy/raporty-i-analizy/regionalne-observatorium-procesu-transformacji-20-ropt-20-raporty-i-analizy/przedsiębiorstwo-okologornice--definicja-i-kryteria-identyfikacji-1.html>, dostęp: 30.01.2026.

4 Metodyka i źródła informacji

W celu opracowania analizy zostały wykorzystane następujące dane zastane oraz dane pierwotne.

1. Analiza danych zastanych - miała zarówno charakter ilościowy, jak i jakościowy, w zależności od specyfiki danych i objęła:
 - a. Obowiązujące ustawy, rozporządzenia, wytyczne (wersje aktualne na etapie realizacji analizy)
 - b. Dokumenty programowe (wersje aktualne na etapie realizacji analizy)
 - c. Dokumenty dot. perspektywy 2027+
 - d. Dane, raporty, opracowania z badań
 - e. Dane związane z wdrażaniem FE SL 2021-2027 (dane pochodzące z systemów informatycznych).
2. Jakościowe wywiady pogłębione (indywidualne, diady lub triady), które zostały przeprowadzone z następującymi grupami respondentów:
 - a. 8 wywiadów z pracownikami Urzędu Marszałkowskiego i WUP reprezentujących IZ i IP FE SL 2021-2027, zaangażowanymi w przygotowanie oraz realizację procesu wyboru projektów w ramach działań społecznych finansowanych z FST, tj. Działań 10.16-10.26 FE SL 2021-2027 (z wyłączeniem Działania 10.22)
 - b. 10 wywiadów z ekspertami zajmującymi się zagadnieniami istotnymi w kontekście celów badania⁴⁸, w tym:
 - 5 wywiadów z praktykami (osobami związanymi zawodowo z: górnictwem, przeciwdziałaniem bezrobociu, rozwojem lokalnym w obszarze gospodarki, edukacją)
 - 5 wywiadów z przedstawicielami jednostek naukowych (uczelni z województwa śląskiego)
 - c. 5 wywiadów z przedstawicielami organizacji pozarządowych angażujących mieszkańców w lokalne przedsięwzięcia dotyczące dziedzictwa górniczego oraz organizacji, które realizowały projekty w ramach Działania 10.24 FE SL
 - d. 9 wywiadów z przedstawicielami instytucji lokalnych (urzędów miast – wydziałów zajmujących się rozwojem lokalnym i edukacją, ośrodków pomocy społecznej, powiatowych urzędów pracy, oraz lokalnej organizacji pozarządowej) w ramach 3 studiów przypadku przeprowadzonych w trzech

⁴⁸ Tj. wpływ transformacji na społeczeństwo, zatrudnienie i gospodarkę, rozwój lokalny, funkcjonowanie i rozwój przedsiębiorstw, reorientacja zawodowa, kształcenie zawodowe w szkołach ponadpodstawowych, kształcenie wyższe w kontekście rozwoju gospodarczego, włączenie społeczne, partycypacja społeczna, dziedzictwo górnicze.

gminach; wspólną cechą gmin dobranych do badania była przynależność do kategorii gmin w transformacji górniczej oraz to, że wciąż działają w nich, lub działały do niedawna, kopalnie), natomiast cechą różnicującą był poziom korzystania ze wsparcia w ramach działań społecznych finansowanych z FST⁴⁹.

3. Zogniskowany wywiad grupowy dotyczący wniosków i wyników analizy z przedstawicielami Urzędu Marszałkowskiego i WUP reprezentującymi IZ i IP FE SL 2021-2027.
4. Badanie ankietowe CAWI na pełnej populacji beneficjentów wsparcia z FST w ramach FE SL 2021-2027 – uzyskano 81 ankiet (każda z nich dotyczyła jednego projektu) od 63 unikatowych (niepowtarzających się) beneficjentów⁵⁰.
5. Badanie ankietowe CAWI z przedstawicielami JST objętych TPST (64 gminy oraz 14 powiatów ziemskich) – uzyskano 55 ankiet od gmin i 9 z powiatów.
6. Badanie ankietowe CAPI na próbie dorosłych mieszkańców podregionów objętych TPST, w której proporcje pod względem płci, wieku oraz miejsca zamieszkania⁵¹ odpowiadają proporcjom wśród wszystkich mieszkańców tego obszaru⁵² – zrealizowano 1000 ankiet.

⁴⁹ 2 gminy będące beneficjentami i jedna nie będąca; na terenie dwóch gmin realizowano po więcej niż 20 projektów, w jednej mniej niż 10 projektów.

⁵⁰ W przypadku dużych instytucji za różne projekty odpowiadały różne komórki organizacyjne. Dlatego odstąpiono od początkowego zamiaru skierowania do poszczególnych beneficjentów ankiety dotyczącej wszystkich projektów realizowanych przez danego beneficjenta. Zamiast tego zastosowano ankiety dotyczące poszczególnych projektów. W efekcie do części beneficjentów skierowano więcej niż jedną ankietę.

⁵¹ Ze względu na podregion oraz to, czy gmina jest według TPST gminą w transformacji górniczej.

⁵² Strukturę prób przedstawiono w Aneksie 1.

5 Opis wyników analizy

5.1 Wpływ społeczny sprawiedliwej transformacji na mieszkańców województwa śląskiego

5.1.1 Przebieg transformacji i jego nieprzewidywalność

Dotychczasowe przemiany związane z dekarbonizacją zachodziły na większą skalę przed rokiem 2021 niż w okresie programowania 2021-2027. Dynamikę tego procesu pokazują zmiany zatrudnienia w górnictwie, zdecydowanie najbardziej gwałtowne w latach 90-tych XX w., a najwolniejsze w ciągu 5 ostatnich lat.

Zatrudnienie w górnictwie węgla kamiennego w Polsce zmniejszyło się z około 413 tys. osób w roku 1989 do około:

- 153 tys. osób w roku 2000,
- 114 tys. osób na koniec roku 2010,
- 80 tys. osób na koniec roku 2020,
- 71 tys. osób obecnie (w styczniu 2026 roku)⁵³.

W czterech zestawionych powyżej okresach średnioroczny spadek zatrudnienia w górnictwie wynosił, odpowiednio: około: 24,1 tys., około 3,9 tys., około 3,4 tys. i około 0,7 tys.

Od roku 2021 likwidacja (co najmniej jednej) kopalni miała miejsce w 7 gminach województwa śląskiego, tj. w 11% spośród 64 gmin zakwalifikowanych w TPST jako gminy w transformacji górniczej.

Tabela 1: Kopalnie węgla kamiennego zlikwidowane w województwie śląskim po 2021 roku

Spółka górnicza	Kopalnia	Rok likwidacji	Gmina	Podregion
SRK	KWK Centrum	2023	m. Bytom	bytomski
SRK	KWK Jas-Mos – Jastrzębie III	2025	m. Jastrzębie Zdrój	rybnicki
SRK	KWK Jas-Mos – Rydułtowy I	2021	m. Jastrzębie Zdrój	rybnicki
SRK	KWK Krupiński	2023	Suszec ⁵⁴	tyski
SRK	KWK Makoszowy	2022	m. Zabrze	gliwicki
SRK	KWK Mysłowice-Wesoła I	2022	m. Mysłowice	katowicki

⁵³ Zestawienie i obliczenia: Dyspersja na podstawie: Makiela Z. 2022. „Wyniki realizacji programów restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego po 1989 r.”, w: „Prace komisji Geografii Przemysłu PTG” nr 4/ 2002, s. 63 oraz dashboardu publikowanego przez Energu Instraat na podstawie danych Agencji Rozwoju Przemysłu w Katowicach <https://energy.instraat.pl/gornictwo/zatrudnienie-wk/>.

⁵⁴ W powiecie pszczyńskim.

Spółka górnicza	Kopalnia	Rok likwidacji	Gmina	Podregion
SRK	KWK Pokój I - Pokój II ⁵⁵	2024	m. Ruda Śląska	katowicki
SRK	KWK Pokój I - Śląsk ⁵⁶	2021	m. Ruda Śląska	katowicki
ZG Siltech	ZG Siltech	2025	Zabrze	gliwicki

Zródło: Opracowanie na podstawie Charkowska, Z., Przedlacki, W. i Karp, F. (2025). „Baza danych kopalni węgla kamiennego i brunatnego w Polsce”. In: Informatyka 57

W badaniu ankietowym z przedstawicielami JST uzyskano szerszy obraz transformacji jako uwarunkowania zwolnień z zakładów pracy. Z informacji uzyskanych od JST wynika, że w okresie ostatnich 5 lat:

- zamknięcie lub ograniczenie działalności kopalni nastąpiło w 15% gmin zakwalifikowanych w TPST jako gminy w transformacji górniczej,
- 9% gmin odnotowało zamknięcie lub ograniczenie działalności przedsiębiorstwa (dużego lub średniego) zaopatrującego kopalnie i również 9% zamknięcie lub ograniczenie działalności przedsiębiorstwa wykorzystującego do produkcji węgla,
- w 24% nastąpiły zwolnienia lub odejścia z pracy mieszkańców gminy, związane z ograniczaniem działalności górniczej lub okołogórniczej w danej gminie lub w innych gminach.

Zwolnienia lub odejścia z pracy dotyczyły również – choć zdecydowanie rzadziej – gmin niezaliczanych do gmin w transformacji górniczej. Zarazem większość spośród przedstawicieli gmin uczestniczących w badaniu ankietowym, w tym także zakwalifikowanych w TPST jako gminy w transformacji górniczej, nie odnotowało dotychczas poszczególnych wspomnianych zjawisk.

Stosunkowo wolne tempo dekarbonizacji, na które wpłynął m.in. wzrost zapotrzebowania na węgiel związany z eskalacją wojny w Ukrainie, przysługujące górnikom wcześniejsze emerytury, przejścia części pracowników górnictwa do innych kopalń oraz generalnie niski poziom bezrobocia, sprawiły, że w okresie programowania 2021-2027 zwolnienia związane z odchodzeniem od węgla nie stanowiły dużego wyzwania dla instytucji realizujących zadania w zakresie polityki rynku pracy.

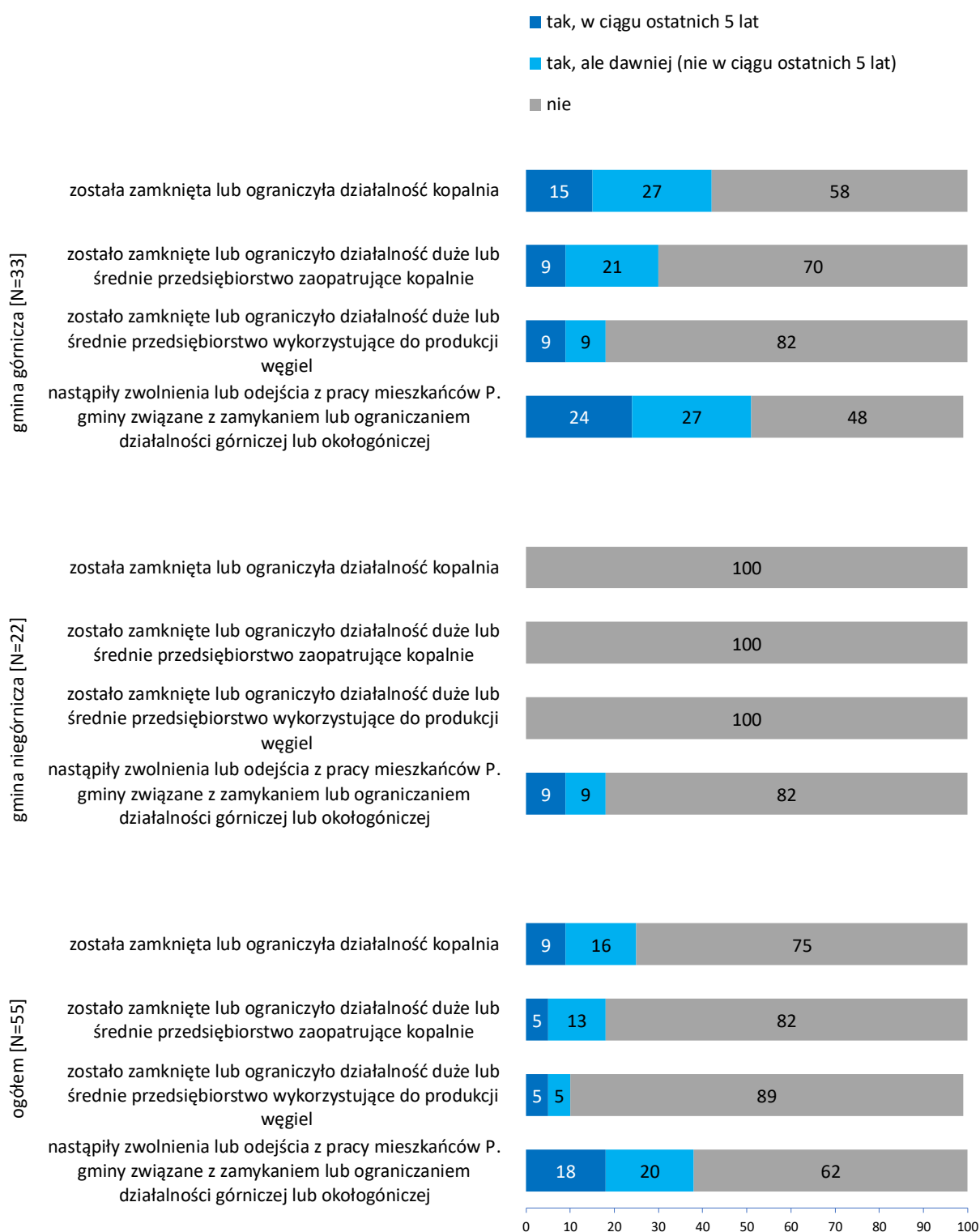
Należy również wziąć pod uwagę, że ograniczanie działalności lub zamknięcie kopalni nie skutkuje natychmiastowym zaprzestaniem pracy przez jej załogę. Część pracowników, zwłaszcza wyżej wykwalifikowanych, znajduje zatrudnienie przy pracach związanych z zakończeniem wydobycia i zabezpieczeniem infrastruktury, część spośród pozostałych korzysta z możliwości przejścia do pracy w innej kopalni.

⁵⁵ Od 2025 r. Pokój II działa jako Pompownia Stacjonarna w strukturach Spółki Restrukturyzacji Kopalń.

⁵⁶ Po likwidacji ruchu Śląsk zmieniono nazwę kopalni na KWK Pokój I - Pokój II.

⁵⁷ Link do bazy danych: <https://energy.instrat.pl/gornictwo/baza-kopalni/>, dostęp 30.01.2026.

Wykres 1: Zamykanie zakładów pracy i zwolnienia związane z transformacją obserwowane przez gminy⁵⁸

Źródło: Badanie ankietowe z przedstawicielami gmin

⁵⁸ Na podstawie pytania „Czy według Państwa wiedzy w Państwa gminie...”

Poważną trudnością przy programowaniu interwencji była – i prawdopodobnie pozostanie – nieprzewidywalność przebiegu dekarbonizacji. Wynika ona przede wszystkim z czynników wpływających na globalną koniunkturę oraz z czynników politycznych.

W okresie programowania 2021-2027 takim istotnym czynnikiem był wzrost zapotrzebowania na węgiel, związany z eskalowaniem przez Rosję wojny w Ukrainie w 2022 roku.

Napięcie polityczne występuje natomiast pomiędzy:

- kierunkami krajowej polityki energetycznej⁵⁹ oraz ekonomicznymi i ekologicznymi przesłankami przemawiającymi za zwiększaniem udziału źródeł odnawialnych w produkcji energii a
- postulatami górniczych związków zawodowych, uzasadnianych przede wszystkim potrzebą ochrony miejsc pracy, ale także przekonaniem o istotnej roli węgla w zapewnianiu bezpieczeństwa energetycznego Polski.

Wśród uczestniczących w badaniu ekspertów i praktyków powtarzała się opinia, że kalendarium zamykania kopalń zapisane w Umowie Społecznej nie jest wiarygodną podstawą do programowania interwencji. Zarówno naukowcy, jak i strona związkowa, przewidywali, że proces dekarbonizacji może przebiec znacznie szybciej. Zarazem (jak pokazują wyniki badania metodą studium przypadku) część interesariuszy, mimo oficjalnych zapowiedzi dotyczących likwidacji danej kopalni, do ostatniej chwili przed jej zamknięciem sądziła, że ten moment zostanie odroczony. Niektórzy eksperci oceniali, że brak transparentnej polityki informacyjnej w kwestii szybkiego zakończenia wydobycia węgla jest dawaniem osobom związanym z górnictwem złudnej nadziei.

⁵⁹ Projekt „Krajowego Planu Energi i Klimatu do 2030 r. z perspektywą do 2040 r.” (link do dokumentu: <https://www.gov.pl/web/klimat/projekt-krajowego-planu-w-dziedzinie-energii-i-klimatu-do-2030-r-z-perspektywa-do-2040-r-wersja-przekazana-do-dalszego-procedowania-na-poziomie-rady-ministrow>) oraz, Polityka Energetyczna Polski do 2040 r. (<https://www.gov.pl/web/klimat/polityka-energetyczna-polski>). Por. także opracowane przez Forum Energii porównanie wydobycia węgla po roku 2025 prognozowane na podstawie scenariusza WAM „Krajowego planu w dziedzinie Energii i Klimatu” oraz znacznie wyższych prognoz popytu na podstawie umowy społecznej (<https://www.forum-energii.eu/koszty-umowy-spoecznej>). Autorzy tego zestawienia wskazują, że „Zgodnie z nowym, przygotowywanym przez Ministerstwo Klimatu i Środowiska KPEiK (w scenariuszu With Additional Measures – WAM) w 2030 roku zapotrzebowanie na węgiel energetyczny spadnie o ponad połowę, do ok. 17 milionów ton – tymczasem przewidziane wydobycie na podstawie umowy z górnictwem jest znacznie większe i wynosi 35 mln ton. (...) Im dalej w czasie, tym bardziej trend się pogłębia. Według prognoz z KPEiK, w 2035 roku zapotrzebowanie na węgiel wyniesie 9,2 mln ton, a w 2040 r. 1,5 mln ton, choć może to być jeszcze mniej. Tymczasem umowa społeczna zakłada utrzymanie kopalni zdolnych do wydobycia aż 20 mln ton jeszcze w roku 2040”, dostęp: 30.01.2025.

Zarazem uczestnicy badania przewidywali, że osłony przewidziane dla górników⁶⁰ zostaną zachowane, ponieważ osoby związane z górnictwem wciąż stanowią znaczną grupę wyborców, a związki zawodowe mają dużą zdolność do organizacji skutecznych protestów.

Dodatковым czynnikiem jest nieprzewidziane pogorszenie warunków geologicznych i bezpieczeństwa wydobywania (przykład kopalni Bobrek).

Na sytuację poszczególnych przedsiębiorstw górniczych wpływają zarówno wspomniane już ogólne uwarunkowania, jak i przemiany własnościowe.

Przykładem przedsiębiorstwa, którego dotyczyły nagłe zmiany decyzji dotyczących zwolnień, jest PG Silesia⁶¹. U progu perspektywy 2021-2027 spodziewano się znacznej skali zwolnień osób, które nie będą mogły skorzystać z osłon przysługujących pracownikom kopalń należących do spółek skarbu państwa. Następnie od zwolnień odstąpiono, a później ich ryzyko pojawiło się ponownie.

Istotnym uwarunkowaniem jest także stopień gotowości komunikowania przez przedsiębiorstwa ewentualnych przyszłych zwolnień. Doświadczenia z obecnego okresu programowania wskazują, że o ile niektóre przedsiębiorstwa z wyprzedzeniem poszukują wsparcia dla pracowników zagrożonych utratą pracy, o tyle inne nie ujawniają swoich planów.

⁶⁰ Pakiet osłonowy wynika z zawarcia Umowy Społecznej oraz z przyjętej 4 grudnia 2025 r. „Ustawy o zmianie ustawy o funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego oraz niektórych innych ustaw”. Obecnie wdrażane są zapisy tych dwóch dokumentów.

⁶¹ Przedsiębiorstwo Górnicze Silesia obejmuje gminy: Czechowice-Dziedzice, Pszczyna, Goczałkowice-Zdrój, Bestwina, Miedźna. Do 2020 r. PG Silesia należała do czeskiego koncernu EPH, a w 2021 r. została przejęta przez BUMECH S.A. Mimo zmiany właściciela i podejmowania prób restrukturyzacji, kopalnia jest trwale nierentowna i w styczniu 2026 r. ogłoszono jej upadłość. Właściciel zakłada, że eksploatacja węgla potrwa jeszcze do 2029 r., po czym nastąpi fizyczna likwidacja zakładu górniczego i zmiana profilu działalności terenu. Po wygaszeniu wydobywania Grupa Bumech planuje wejść m.in. w segment obronny.

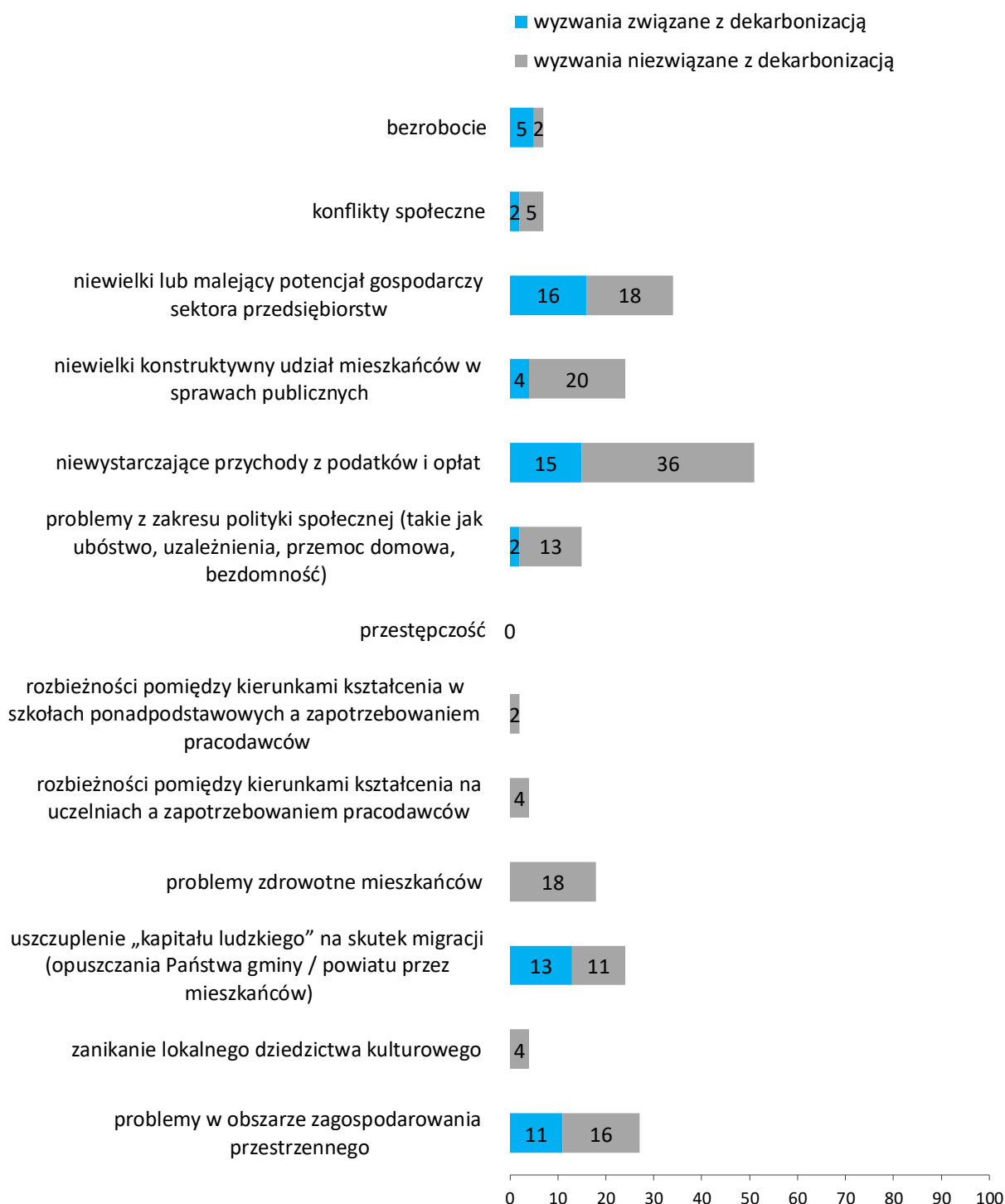
5.1.2 Wpływ transformacji

5.1.2.1 Wpływ transformacji na warunki życia

1a. Jakie są główne wyzwania związane z poprawą warunków życia w podregionach objętych FST, jak proces transformacji wpływa na te warunki życia? Jakie zmiany demograficzne zachodzą w regionach górniczych? Jaki jest wpływ procesu transformacji w tym obszarze? Jak te obecnie zidentyfikowane zmiany i wyzwania mają konsekwencje dla mieszkańców regionu?

W ciągu ostatnich 5 lat wyzwaniem, któremu najczęściej gminy z województwa śląskiego nie były w stanie sprostać samodzielnie, okazały się niewystarczające przychody z podatków i opłat – problem wskazany przez, w przybliżeniu, połowę (51%) przedstawicieli gmin uczestniczących w badaniu ankietowym. Na drugim miejscu znalazł się niewielki lub malejący potencjał gospodarczy sektora przedsiębiorstw, wskazany przez jedną trzecią (34%) przedstawicieli gmin. Odsetek gmin, których przedstawiciele nie tylko wskazali niewystarczające przychody z podatków i opłat jako poważny problem, ale także stwierdzili, że wpływała na niego niekorzystnie dekarbonizacja, wyniósł 15%. W przypadku niewielkiego potencjału gospodarczego sektora przedsiębiorstw analogiczny odsetek wyniósł 16%. Pod tym względem na kolejnych miejscach znalazły się: opuszczanie gminy przez mieszkańców (13%) oraz problemy w obszarze zagospodarowania przestrzennego (11%). Poszczególne pozostałe wyzwania jako poważne (tj. takie, którym gminy, we własnej ocenie, nie były w stanie samodzielnie sprostać) i zarazem związane z dekarbonizacją wskazało po mniej niż 10% gmin.

Wykres 2: Najpoważniejsze wyzwania obserwowane przez gminy w ciągu ostatnich 5 lat, w tym wyzwania związane z dekarbonizacją⁶²

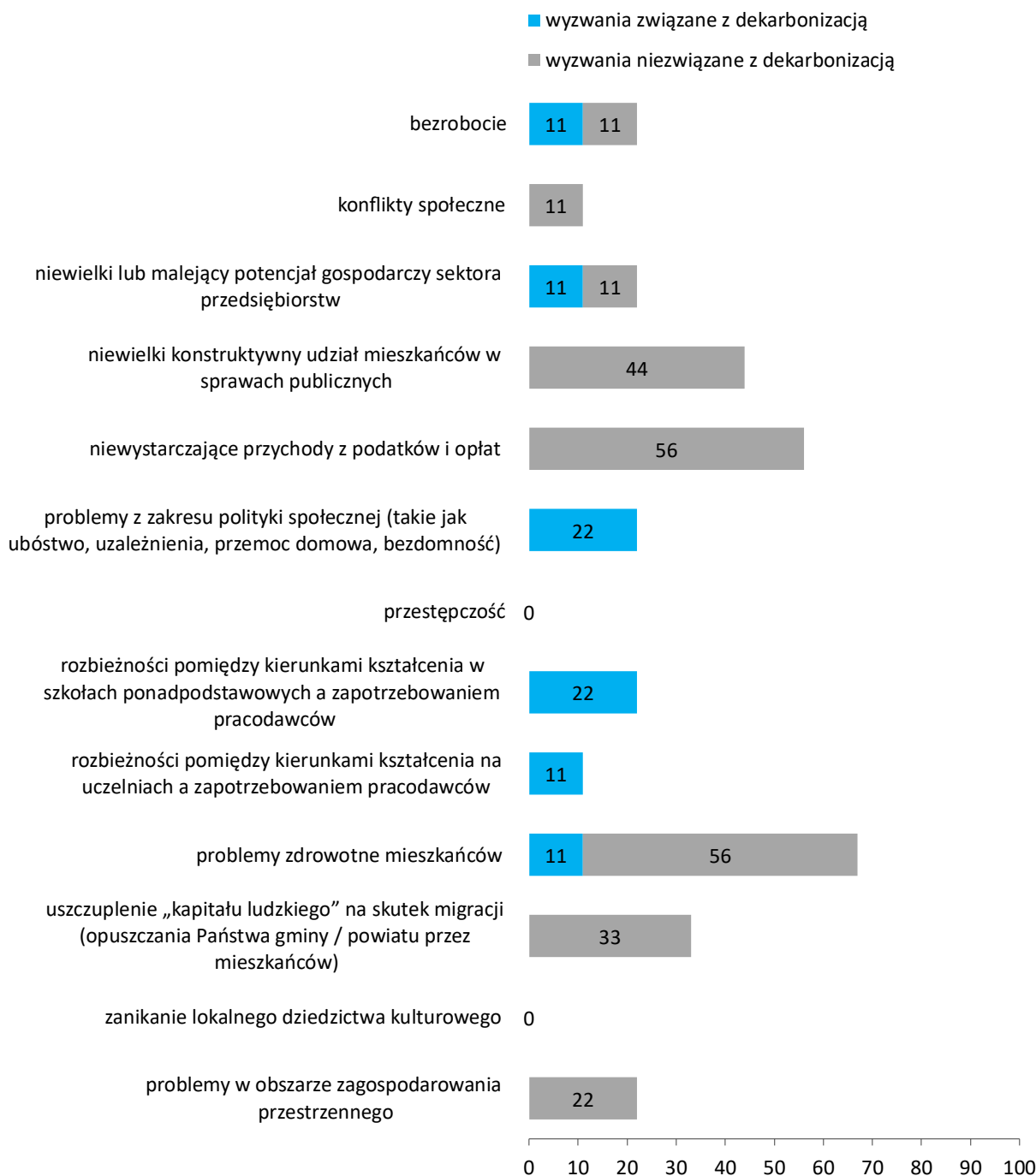

Źródło: Badanie ankietowe z przedstawicielami gmin [N=55]

⁶² Na podstawie pytań „Jeżeli w ciągu ostatnich 5 lat w Państwa gminie skala poniższych wyzwań była zbyt duża w stosunku do możliwości przeciwdziałania, to proszę je wskazać.” oraz „Na które z poniższych wyzwań, występujących w Państwa gminie w ciągu ostatnich 5 lat, wpływała niekorzystnie dekarbonizacja (odchodzenie od węgla) w województwie śląskim?”

Wśród przedstawicieli powiatów powtarzały się opinie, że do poważnych wyzwań związanych z dekarbonizacją należy rozbieżność pomiędzy kierunkami kształcenia w szkołach ponadpodstawowych a zapotrzebowaniem ze strony pracodawców (22%) oraz problemy z zakresu polityki społecznej (22%).

Wykres 3: Najpoważniejsze wyzwania obserwowane przez powiaty w ciągu ostatnich 5 lat, w tym wyzwania związane z dekarbonizacją

Źródło: Badanie ankietowe z przedstawicielami powiatów [N=9]

Na problem uszczuplenia wpływów z podatków od dużych kopalń lub związanych z nimi zakładów pracy, a także na konieczność ponoszenia przez gminy kosztów usuwania szkód górniczych, zwracano uwagę również we wcześniejszych badaniach. Ich autorzy zwracali uwagę, że „Pogorszenie sytuacji finansowej [gmin] rzutować może na możliwości skutecznego realizowania procesów transformacyjnych, ale również na możliwość realizowania wszystkich innych zadań własnych gminy, co wpływać będzie negatywnie na jakość życia mieszkańców, a co za tym idzie, napędzać może (...) proces depopulacji.”⁶³.

Dostrzegany przez przedstawicieli części gmin problem uszczuplania ich kapitału ludzkiego jest istotny w kontekście obserwowanych w skali województwa trendów demograficznych. Do roku 2035, w porównaniu z 2024, liczba mieszkańców województwa ma się zmniejszyć o 6%, przy czym osób w wieku przedprodukcyjnym oraz produkcyjnym mobilnym odpowiednio o 21% oraz o 18%, podczas gdy osób w wieku produkcyjnym niemobilnym i poprodukcyjnym przybędzie (odpowiednio o 8% i o 6%). Oznacza to nie tylko depopulację województwa, ale także wzrost obciążenia demograficznego.

Tabela 2: Zmiana liczby ludności – w podziale na grupy wieku

Rok	Przed- produkcyjny	Produkcyjny mobilny	Produkcyjny niemobilny	Poprodukcyjny	Ogółem
2024	731 352	1 432 405	1 040 247	1 087 437	4 291 441
2035 (prognoza)	579 698	1 174 625	1 127 690	1 156 059	4 038 072
zmiana (%)	-21	-18	8	6	-6

Źródło: BDL GUS⁶⁴

Z analiz GUS wynika, że w roku 2023 spośród 36 powiatów województwa śląskiego aż 34 się wyludniały. Tylko w powiatach bielskim i mikołowskim „Ujemny przyrost naturalny był natomiast zrekompensowany przez dodatnie saldo migracji⁶⁵. Jak wskazuje GUS „Migracje wewnętrzne i zagraniczne są drugim ważnym czynnikiem, obok przyrostu naturalnego, wpływającym na liczbę ludności województwa, jej strukturę oraz rozmieszczenie przestrzenne”⁶⁶. W roku 2023 saldo migracji wewnętrznych (krajowych) i zagranicznych na pobyt stały było nieznacznie ujemne

⁶³ Market Research World. 2025 „Gotowość społeczności lokalnych na zmiany wynikające z procesu transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej, określonego w Terytorialnym Planie Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030 w wybranych gminach województwa śląskiego z problemem społecznym i/ lub przestrzennym, które w największym stopniu dotknie proces przeobrażeń”, s. 58.

⁶⁴ Kategoria „Ludność”, grupa „Stan ludności”, podgrupa „Ludność w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), produkcyjnym i poprodukcyjnym wg płci” oraz kategoria „Ludność”, grupa „Prognoza ludności na lata 2023-2026”, podgrupa „Prognoza ludności wg płci i wybranych grup wieku na lata 2023-2060 (opracowana na bazie NSP 2021).

⁶⁵ GUS 2024: 64.

⁶⁶ GUS 2024: 61.

w skali całego województwa (-2.7 tys. osób) oraz miast (- 6,1 tys.), natomiast dodatnie na obszarach wiejskich (3,4 tys.).

W badaniu ankietowym z przedstawicielami JST jako potencjalne problemy związane z dekarbonizacją uwzględniono również bezrobocie oraz problemy z zakresu polityki społecznej (ubóstwo, uzależnienia, przemoc domowa, bezdomność), a także przestępczość. Przemawiały za tym wyniki wcześniejszych badań.

Uczestnicy badania przeprowadzonego przez Główny Instytut Górnictwa „(...) zwrócili uwagę, że zamknięcie zakładów górniczych ma zazwyczaj znaczny wpływ na społeczność lokalną, zwłaszcza na obszarach, gdzie górnictwo odgrywało kluczową rolę w gospodarce. Jednym z najbardziej oczywistych skutków zamknięcia kopalń jest bezrobocie. Ludzie tracą pracę i źródło dochodu, co prowadzi do trudności w utrzymaniu domu, opłacaniu rachunków i utrzymaniu rodziny”⁶⁷. Autorzy wcześniejszych badań zwracali także uwagę na dalsze konsekwencje związanego z dekarbonizacją bezrobocia: wzrost ubóstwa, uzależnień, depresji, przemocy domowej i przestępczości^{68 69}.

Wskazywanie tych ryzyk jest zasadne w kontekście wcześniejszych doświadczeń. Jednak odnosząc się do okresu ostatnich 5 lat zaledwie 5% gmin jako poważny problem związany z dekarbonizacją wskazało bezrobocie, 2% inne problemy z obszaru polityki społecznej, a żadna nie wskazała przestępczości. Badanie metodą studium przypadku, przeprowadzone w gminach w transformacji górniczej, pozwala uzupełnić obraz wpływu transformacji na warunki życia mieszkańców.

Zaprzestawanie działalności przez przedsiębiorstwa górnicze nie tylko zmniejsza przychody gmin z podatków, ale także pozostawia je z problemem zagospodarowania i utrzymania terenów pokopalnianych. Tereny przemysłowe i zwałowiska stanowią od kilku aż do kilkunastu procent powierzchni niektórych miast. Problem ten wskazano również w Strategii rozwoju województwa śląskiego „Śląskie2030”: „Zlikwidowane przedsiębiorstwa negatywnie oddziałują na atrakcyjność gospodarczą i życiową wielu obszarów województwa – podnoszą koszty utrzymania infrastruktury, obniżają jakość życia mieszkańców. Skutki zaniechanej działalności przemysłowej (*brownfield*) szczególnie negatywnie oddziałują, jeśli zlokalizowane są w centrach miast i wsi – obniżają ich atrakcyjność zarówno w sensie gospodarczym, jak i mieszkaniowym.”⁷⁰

Zarazem problemem, z którym zmagają się część gmin (i wskazywanym w strategiach ich rozwoju) jest niewystarczająca liczba nowych inwestorów. Stanowi to zagrożenie w szczególności dla gmin, które były zbyt silnie uzależnione od górnictwa.

⁶⁷ Jarosławska-Sobór S., Hetmańczyk P., Marszowski R. 2023. „Raport końcowy z badań zrealizowanych przez Główny Instytut Górnictwa”, s. 40.

⁶⁸ Przygotowanie gmin woj. śląskiego do procesu sprawiedliwej transformacji energetycznej raport z monitoringu dokumentów strategicznych, s. 13.

⁶⁹ Market Research World. 2025 „Gotowość społeczności lokalnych na zmiany wynikające z procesu transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej...”, s. 56.

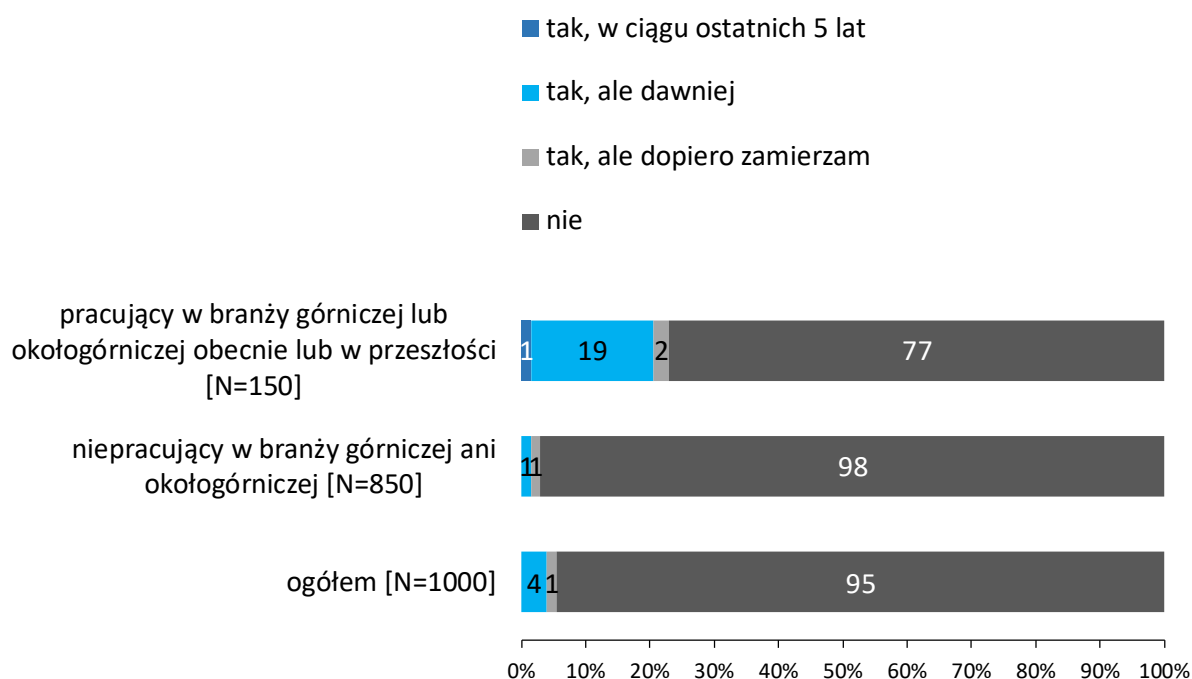
⁷⁰ Załącznik do Uchwały nr VI/24/1/2020 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 19.10.2020, s. 54.

W przypadku gmin, w których brakuje pracodawców z dużym potencjałem zatrudnieniowym, na szanse mieszkańców na rynku pracy rzutuje jakość skomunikowania z silniejszymi gospodarczo miastami.

Z informacji pochodzących od urzędów pracy, które wzięły udział w badaniu metodą studium przypadku wynika, że osobom zmuszonym odejść z górnictwa może być trudno nie tyle znaleźć zatrudnienie, co utrzymać porównywalny do dotychczasowego poziom zarobków. Z kolei skutkiem obniżenia dochodów może być potrzeba podjęcia pracy (lepiej płatnej lub w większym wymiarze) przez innych członków gospodarstw domowych. Osoby zmuszone do odchodzenia z górnictwa w ciągu ostatnich kilku lat rzadko zgłaszały się do urzędów pracy.

W badaniu ankietowym z mieszkańcami województwa ustalono, że dekarbonizacja była czynnikiem wpływającym na przeprowadzanie się do innej gminy przez osoby pracujące w branży górniczej lub okołogórniczej. Jednak tylko w przypadku co setnej takiej osoby (1%) związana z dekarbonizacją migracja do innej gminy miała miejsce w ciągu ostatnich 5 lat, natomiast w przypadku 19% nastąpiła dawniej.

Wykres 4: Czy zmiany w okolicy lub w osobistej sytuacji wpływały na przeprowadzkę do innej gminy?⁷¹

Źródło: Badanie ankietowe z mieszkańcami⁷²

⁷¹ Na podstawie pytania „Czy na skutek zmian w P. okolicy lub w P. sytuacji, związanych z odchodzeniem od wydobywania i spalania węgla przeprowadził(a) się P. albo zamierza się P. przeprowadzić na stałe do innej gminy?”

⁷² Ileokroć w raporcie mowa o mieszkańcach uczestniczących w badaniu ankietowym, oznacza to mieszkańców części województwa śląskiego objętej TPST (tj. bez podregionu częstochowskiego).

Mieszkańcy województwa uczestniczący w badaniu ankietowym jako niekorzystny skutek odchodzenia od węgla, dotyczący zamieszkiwanej przez nich okolicy, wskazywali najczęściej tracenie kultury i dziedzictwa górniczego: 17% zaobserwowało ten efekt w ciągu ostatnich 5 lat. Zdaniem około jednej czwartej mieszkańców (26%) taki niekorzystny wpływ dekarbonizacji wystąpił, ale dawniej niż w ciągu ostatnich 5 lat, a jedna czwarta (25%) jeszcze takiego efektu nie zaobserwowała, ale się go spodziewa.

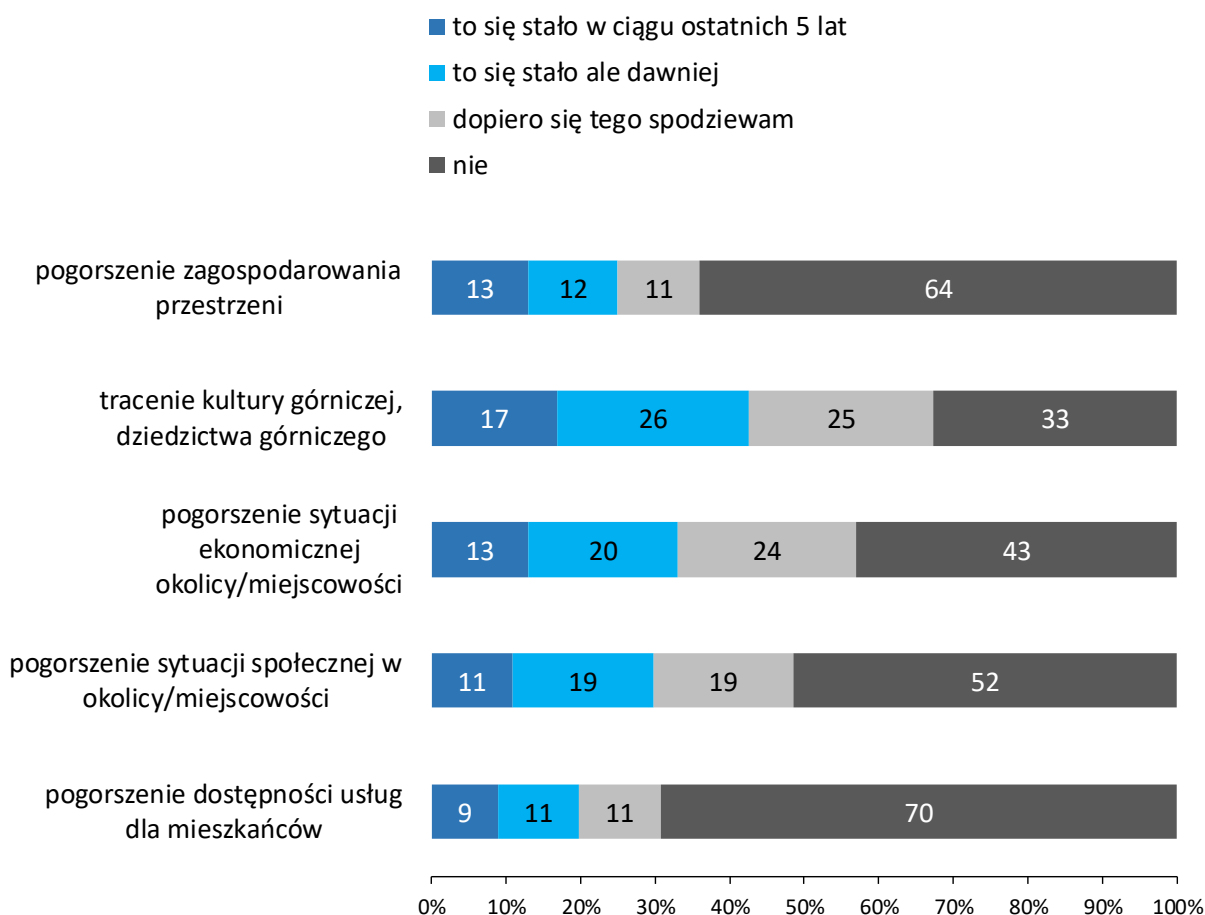
Poczucie tracenia dziedzictwa i kultury górniczej, deklarowane przez część mieszkańców, występuje pomimo funkcjonowania w regionie muzeów, zabytków czy orkiestr górniczych, a także nawiązań do górnictwa w części obiektów pogórnicznych adaptowanych na nowe funkcje. Wywiady przeprowadzone w ramach studiów przypadków wskazują, że poczucie to wynika przede wszystkim z zanikania kultury górniczej jako elementu łączącego lokalne społeczności w ich codziennym funkcjonowaniu. Ilustrują to fragmenty wywiadu z przedstawicielem jednej z oddolnych organizacji pozarządowych.

„Kiedy mówimy o górnictwie, to jest wielopoziomowe doświadczanie, z tym się miało fizycznie do czynienia codziennie. Węgiel się widziało na ulicy. (...) Poza tym górnictwo było w sferze kultury też bardzo widoczne, czy Barbórki, czy jakiegokolwiek uroczystości państwowe, tam zawsze była orkiestra górnicza, zawsze były pochody górnicze, zawsze były flagi górnicze, barwy górnicze były wszędzie obecne. (...) Myśmy, pokolenie 40-50-latków, doświadczali tego braku górnictwa, bo to nie tylko była kwestia zakończenia produkcji czy utraty pracy, ale też pogorszenia się tkanki publicznej, przestrzeni publicznej, dostępu do kultury. (...) Cała praca [naszej organizacji] na bazie dziedzictwa górniczego to jest tylko pretekst do wyższego celu, którym jest nie tylko zachowanie pamięci i zasobów materialnych po górnictwie, ale znowu stworzenie społeczności. Jedynym spoiwem tej społeczności przez wiele lat właśnie była kopalnia, kopalnia dostarczała wszystko, ludzie z jednej kopalni mieszkali na jednym osiedlu, widywali się w pracy, widywali się po pracy, chodzili do jednego baru, wyjeżdżali wspólnie na wczasy organizowane przez kopalnię, w sobotę, niedzielę szli do ogródków działkowych prowadzonych przez kopalnię. (...) Jak to się rozpadło, to rozpadła się też ta społeczność, bo każdy został ze swoimi problemami, które były bardzo różne i nie było już niczego, co tych ludzi łączyło ze sobą poza pamięcią i przeszłością, która była różnie interpretowana.” [Źródło: IDI z NGO]

Tylko co trzeci mieszkaniec województwa (33%) sądzi, że w związku z dekarbonizacją ani nie doszło, ani nie dojdzie do utraty kultury i dziedzictwa górniczego.

Również pogorszenie sytuacji ekonomicznej i sytuacji społecznej miejscowości były wskazywane częściej jako efekty dekarbonizacji, które wystąpiły dawniej lub jako dopiero spodziewane, niż jako odnotowane w ciągu ostatnich 5 lat.

Wykres 5: Ewentualny obserwowany przez mieszkańców niekorzystny wpływ odchodzenia od węgla na okolicę, w której mieszkają⁷³

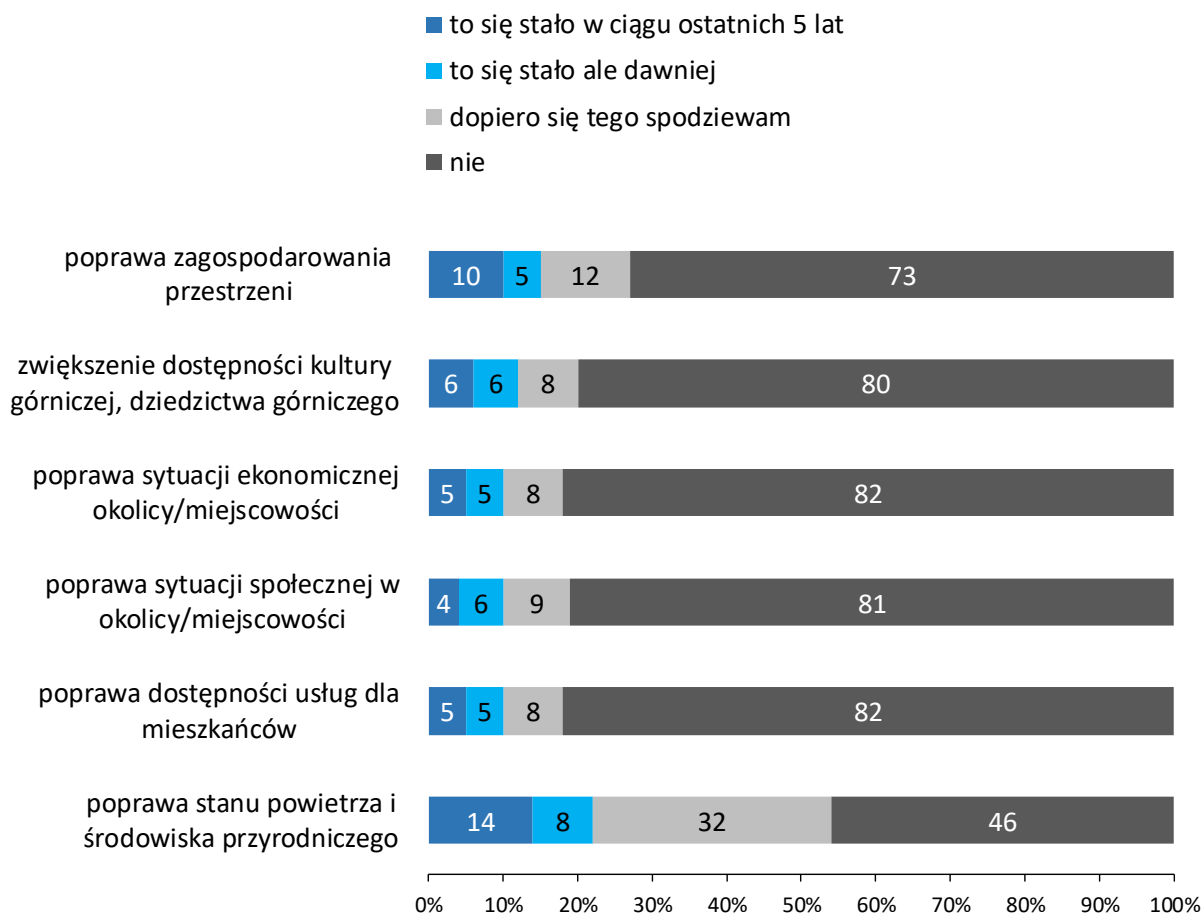
Źródło: Badanie ankietowe z mieszkańcami [N=1000]

Poszczególne dotychczasowe i spodziewane pozytywne efekty dekarbonizacji mieszkańcy uczestniczący w badaniu ankietowym wskazywali rzadziej niż analogiczne efekty negatywne.

Najczęściej doświadczanym (przez 22% mieszkańców) oraz, przede wszystkim, spodziewanym (32%) pozytywnym efektem dekarbonizacji jest poprawa stanu powietrza i środowiska przyrodniczego. Na drugim miejscu, choć z wyraźnie niższym odsetkiem wskazań, znalazła się poprawa zagospodarowania przestrzeni (odpowiednio: 15% i 12%).

⁷³ Na podstawie pytania „Czy odchodzenie od wydobycia i spalania węgla w województwie śląskim już miało albo będzie miało jakiś niekorzystny wpływ na okolicę, w której P. mieszka? Jeśli tak to proszę powiedzieć, czy to się stało w ciągu ostatnich 5 lat, to się stało, ale dawniej, dopiero się P. tego spodziewa.”

Wykres 6: Ewentualny obserwowany przez mieszkańców korzystny wpływ odchodzenia od węgla na okolicę, w której mieszkają ⁷⁴

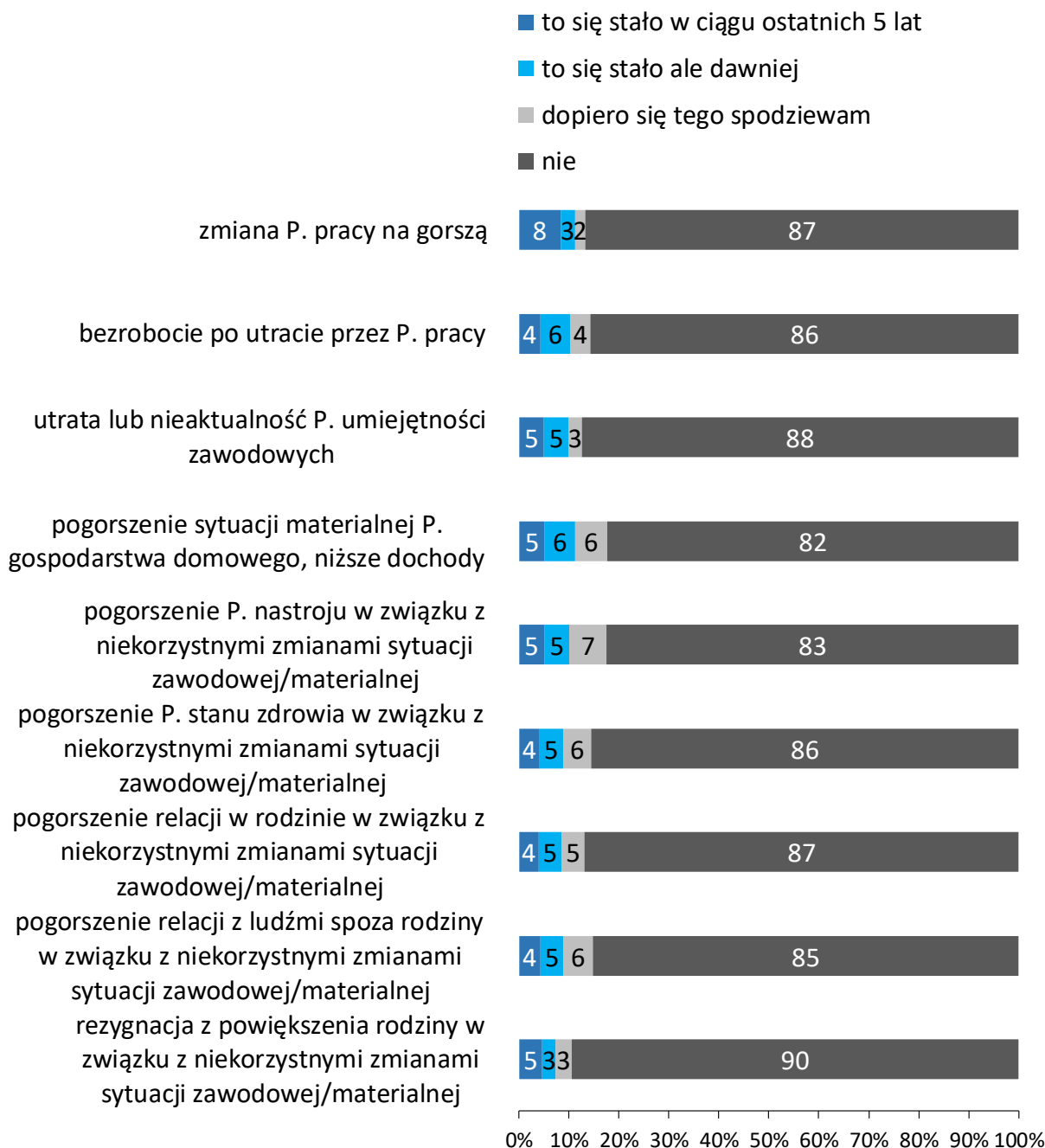
Źródło: Badanie ankietowe z mieszkańcami [N=1000]

5.1.2.2 Wpływ transformacji na osobistą sytuację

Niekorzystny wpływ dekarbonizacji na osobistą sytuację był przez mieszkańców uczestniczących w badaniu ankietowym odnotowywany rzadziej niż na zamieszkiwaną przez nich okolicę. W ciągu ostatnich 5 lat żaden z rozpatrywanych problemów, obejmujących pogorszenie sytuacji zawodowej w związku z dekarbonizacją oraz jego różnorodne konsekwencje, nie dotyczył więcej niż 8% mieszkańców województwa. Taki odsetek mieszkańców stwierdził, że odchodzenie od wydobywania i spalania węgla spowodowało, że zmienili pracę na gorszą. Spośród wszystkich negatywnych efektów, niezależnie od tego czy już wystąpiły, czy są dopiero spodziewane, najczęściej wskazywano pogorszenie sytuacji materialnej gospodarstwa domowego oraz pogorszenie nastroju w związku z niekorzystnymi zmianami sytuacji zawodowej lub materialnej.

⁷⁴ Na podstawie pytania „Czy odchodzenie od wydobywania i spalania węgla w województwie śląskim już miało albo będzie miało jakiś korzystny wpływ na okolicę, w której P. mieszka? Jeśli tak to proszę powiedzieć, czy to się stało w ciągu ostatnich 5 lat, to się stało, ale dawniej, dopiero się P. tego spodziewa.”

Wykres 7: Ewentualny odczuwany przez mieszkańców niekorzystny wpływ odchodzenia od węgla na ich osobistą sytuację⁷⁵

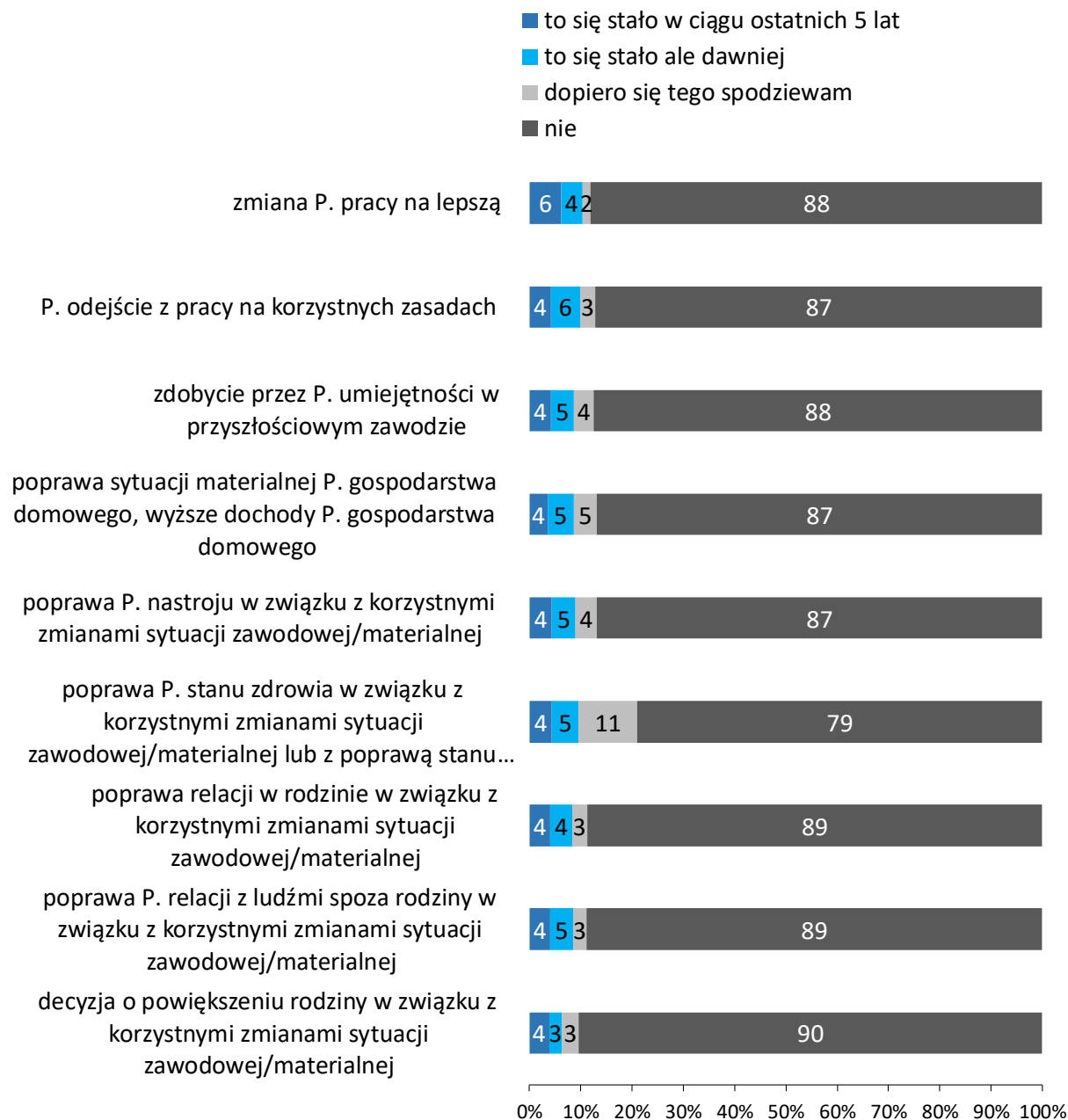
Źródło: Badanie ankietowe z mieszkańcami [N=1000]

Podobnie rzadko mieszkańcy osobiście odczuwali pozytywny wpływ dekarbonizacji. Związaną z tym procesem zmianę pracy na lepszą, w ciągu ostatnich 5 lat, zadeklarowało 6% mieszkańców. Biorąc pod uwagę łączny odsetek mieszkańców,

⁷⁵ Na podstawie pytania „Czy odchodzenia od wydobycia i spalania węgla w województwie śląskim już miało albo będzie miało jakiś niekorzystny wpływ na P. osobistą sytuację? Jeśli tak to proszę powiedzieć, czy to się stało w ciągu ostatnich 5 lat, to się stało, ale dawniej, dopiero się P. tego spodziewa.”

którzy danego efektu już doświadczyli lub dopiero się spodziewają, pierwsze miejsce wśród korzystnych efektów dekarbonizacji doświadczanych osobiście zajmuje poprawa stanu zdrowia.

Wykres 8: Ewentualny odczuwany przez mieszkańców korzystny wpływ odchodzenia od węgla na ich osobistą sytuację⁷⁶

Źródło: Badanie ankietowe z mieszkańcami [N=1000]

⁷⁶ Na podstawie pytania „Czy odchodzenie od wydobycia i spalania węgla w województwie śląskim miało jakiś korzystny wpływ na P. osobistą sytuację? Jeśli tak to proszę powiedzieć, czy to się stało w ciągu ostatnich 5 lat, to się stało, ale dawniej, dopiero się P. tego spodziewa.”

5.1.3 Grupy najbardziej narażone na negatywne skutki transformacji i potrzebne im wsparcie

1b. Jakie grupy społeczne są najbardziej narażone na negatywne skutki sprawiedliwej transformacji klimatycznej i w jaki sposób można je wesprzeć?

5.1.3.1 Uwarunkowania zmiany pracy na gorszą oraz bezrobocia w związku z dekarbonizacją

Przeanalizowano wpływ cech społeczno-demograficznych mieszkańców województwa na prawdopodobieństwo, że w ciągu ostatnich 5 lat w związku z dekarbonizacją zmienili pracę na gorszą oraz na prawdopodobieństwo, że w związku z dekarbonizacją doświadczyli bezrobocia. Za przeanalizowaniem tych dwóch niekorzystnych efektów dekarbonizacji przemawia ich fundamentalne znaczenie (fundamentalne w tym sensie, że to zmiana pracy na gorszą lub bezrobocie mogą prowadzić do pozostałych negatywnych efektów, przedstawionych w poprzednim rozdziale).

W analizie zastosowano regresję logistyczną, do której źródłem danych było badanie ankietowe z mieszkańcami części województwa śląskiego objętej TPST. Za pomocą regresji sprawdzono, które spośród uwzględnionych w modelu statystycznym cech społeczno-demograficznych istotnie zwiększały lub zmniejszały prawdopodobieństwo analizowanego niekorzystnego efektu.

Zmiana pracy na gorszą była najczęstszym negatywnym efektem odchodzenia od węgla w okresie ostatnich 5 lat (wskazany przez 8% respondentów). Wyniki regresji logistycznej pozwalają stwierdzić, że **prawdopodobieństwo zmiany pracy na gorszą** w związku z dekarbonizacją w ciągu ostatnich 5 lat podwyższyły⁷⁷:

- zamieszkiwanie na obszarach wiejskich (o 583% w porównaniu z zamieszkiwaniem w mieście),
- wykonywanie w przeszłości pracy w górnictwie (o 358% w porównaniu z wykonywaniem pracy niezwiązanej z górnictwem) lub w branży okołogórnicznej (o 353%),
- większa liczba osób dorosłych w gospodarstwie domowym (każda kolejna osoba w gospodarstwie domowym, począwszy od drugiej, zwiększała prawdopodobieństwo zmiany pracy na gorszą o 80%).

Z kolei jako uwarunkowania zmniejszające ryzyko zidentyfikowano:

- wykonywanie pracy zawodowej (o 87% w porównaniu z biernością zawodową),

⁷⁷ Wyniki istotne na poziomie $p < 0,05$.

- zamieszkiwanie w podregionie rybnickim, gliwickim, bielskim lub tyskim (odpowiednio o: 85%, 73%, 65% i 57% w porównaniu z podregionem katowickim, złożonym wyłącznie z gmin w transformacji górniczej),
- wykształcenie (każdy kolejny poziom powyżej „podstawowego lub gimnazjalnego” zmniejszał prawdopodobieństwo zmiany pracy na gorszą o 25%).

Spośród uwarunkowań, które okazały się istotnie wpływać na prawdopodobieństwo zmieniania przez mieszkańców województwa śląskiego pracy na gorszą w związku z dekarbonizacją, szczególnie warto zwrócić uwagę na miejsce zamieszkania oraz na wykształcenie. Zamieszkiwanie na obszarach wiejskich jako uwarunkowanie zwiększające ryzyko zmiany pracy na gorszą wynika prawdopodobnie z gorszego dostępu do rynku pracy. Należy zaznaczyć, że jakkolwiek większość kopalń funkcjonowała w rozpatrywanym okresie w miastach, to część pracowników dojeżdżała do nich do pracy z innych gmin, także wiejskich.

Dla osób z niższym wykształceniem atrakcyjne oferty pracy są mniej dostępne, a ponadto – jak wskazywali eksperci – osoby te zazwyczaj mają mniejszą gotowość do angażowania się w dalsze kształcenie.

Uwarunkowaniami nieistotnymi statystycznie okazały się płeć i wiek, a także praca członków rodziny w górnictwie lub branży okołogórniczej⁷⁸.

Z kolei **prawdopodobieństwo** związanego z dekarbonizacją **bezrobocia** w ciągu ostatnich 5 lat zwiększały⁷⁹:

- wykonywanie w przeszłości pracy w górnictwie (o 335%),
- zamieszkiwanie na obszarach wiejskich (o 677%),
- wykonywanie przez osobę z rodziny pracy w górnictwie lub w branży okołogórniczej, obecnie lub w przeszłości (o 370%).

Pozostałe rozpatrywane cechy społeczno-demograficzne nie miały istotnego statystycznie wpływu na prawdopodobieństwo bezrobocia związanego z odchodzeniem od węgla.

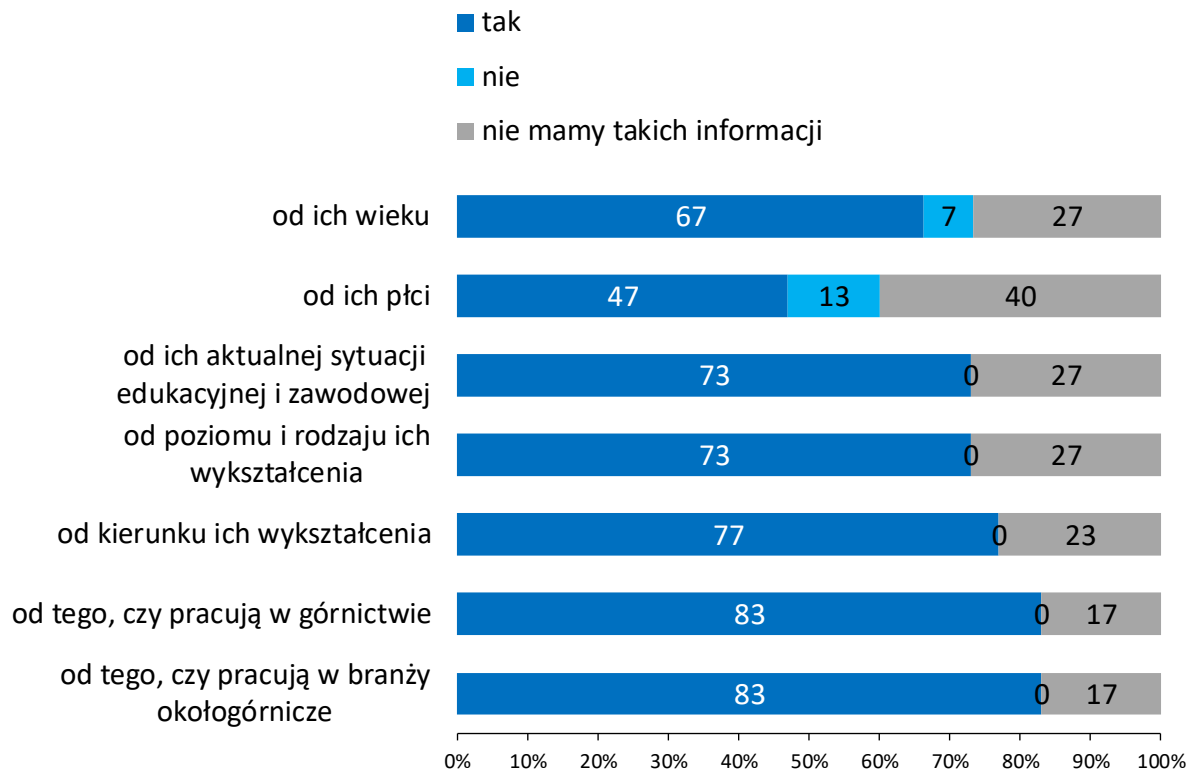
5.1.3.2 Perspektywa JST

Przedstawiciele JST biorący udział w badaniu ankietowym za cechy społeczno-demograficzne, wpływające na stopień narażenia mieszkańców na negatywne skutki dekarbonizacji, uznawali najczęściej pracę w górnictwie lub branży okołogórniczej (po 83%), natomiast najrzadziej płeć (47%).

⁷⁸ Wyniki modelu regresji logistycznej informują o ewentualnym wpływie poszczególnych zmiennych wyjaśniających przy kontroli („zrównaniu”) wartości pozostałych zmiennych wyjaśniających. Dlatego na przykład brak wpływu cechy „mężczyzna” należy interpretować jako wynik świadczący o podobnym poziomie narażenia na ryzyko zmiany pracy na gorszą kobiet i mężczyzn, o ile są osobami w tym samym wieku, zatrudnionymi w tej samej branży, mieszkającymi w tym samym podregionie etc.

⁷⁹ Wyniki istotne na poziomie $p < 0,05$.

Wykres 9: Opinie przedstawicieli gmin dotyczące cech społeczno-demograficznych, które wpływają na narażenie mieszkańców gminy na poszczególne niekorzystne skutki dekarbonizacji⁸⁰

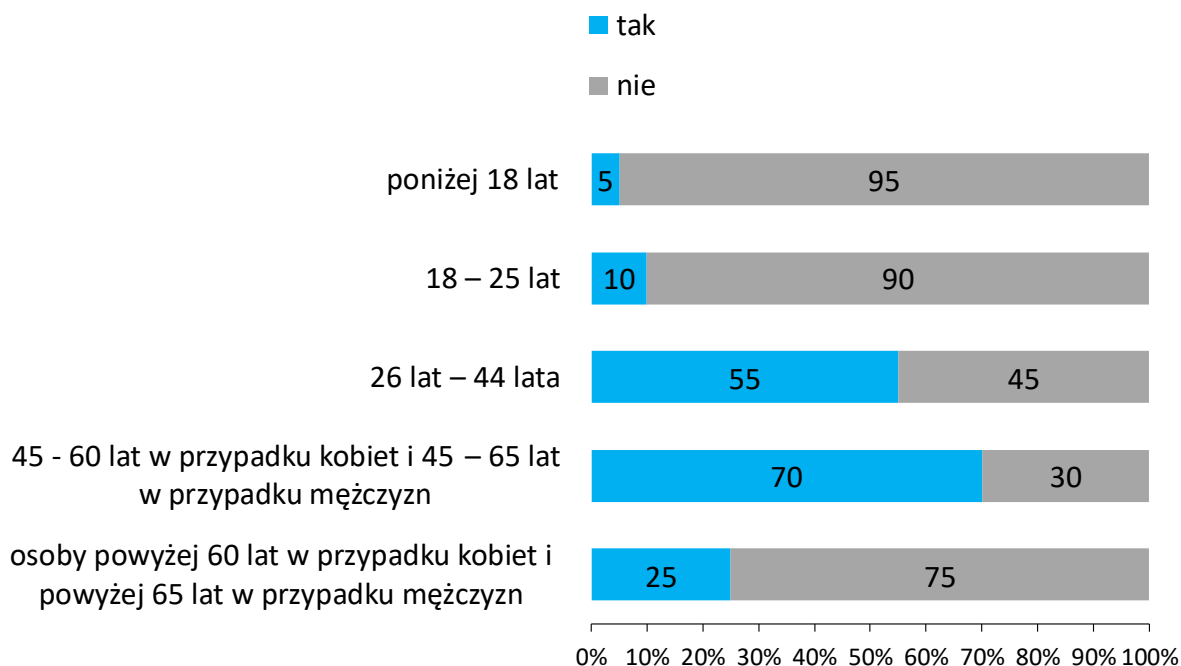

Źródło: Badanie ankietowe z JST [N=30 – gminy, w których nastąpiły wynikające z dekarbonizacji likwidacje przedsiębiorstw lub zwolnienia pracowników i w których występują lub spodziewane są wyzwania powiązane z tym procesem]

Przedstawiciele gmin, zdaniem których stopień narażenia mieszkańców na negatywne skutki dekarbonizacji zależy od ich wieku, najczęściej za najbardziej narażone uważali osoby w wieku produkcyjnym niemobilnym (45-60 lat w przypadku kobiet i 45-65 lat w przypadku mężczyzn).

⁸⁰ Na podstawie pytania „Czy posiadane przez Państwa informacje wskazują, że stopień, w jaki mieszkańcy Państwa gminy są narażeni na negatywne skutki dekarbonizacji (odchodzenia od węgla) w województwie Śląskim zależy...”

Wykres 10: Opinie przedstawicieli gmin dotyczące tego, czy poszczególne grupy wyróżnione ze względu na wiek są szczególnie narażone na niekorzystne skutki dekarbonizacji⁸¹

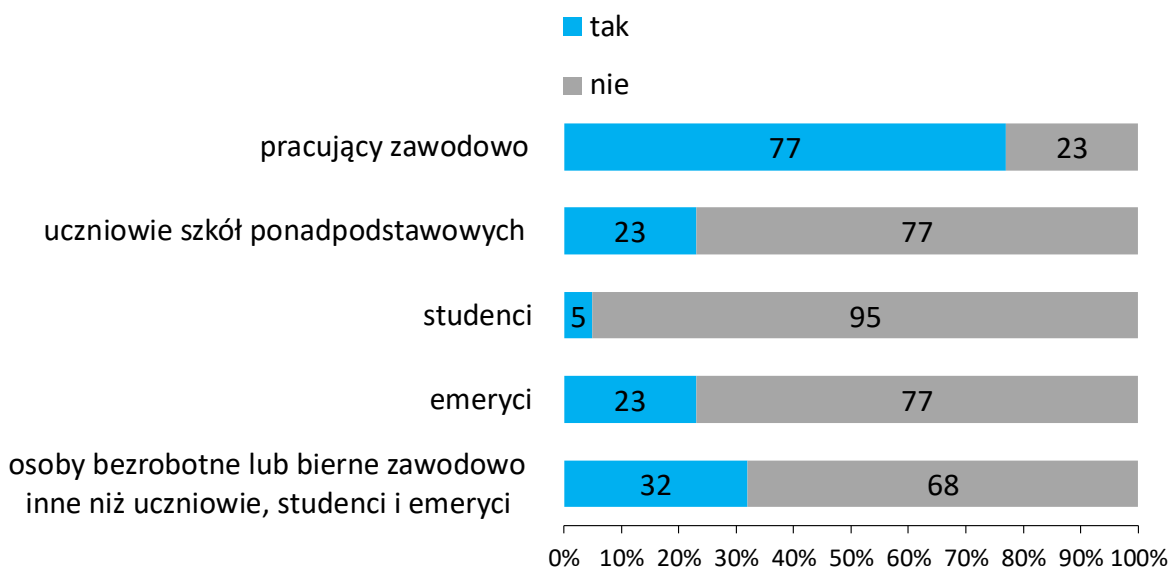

Źródło: Badanie ankietowe z JST [N=20 – gminy, których przedstawiciele uznali, że narażenie mieszkańców na niekorzystne skutki dekarbonizacji zależy od ich wieku]

Z odpowiedzi udzielonych w badaniu ankietowym przez przedstawicieli gmin wynika także, że grupą mieszkańców szczególnie narażoną na negatywne skutki dekarbonizacji są przede wszystkim osoby pracujące.

⁸¹ Na podstawie pytania „Mieszkańcy Państwa gminy w jakim wieku są bardziej od innych narażeni na negatywne skutki dekarbonizacji (odchodzenia od węgla)?”

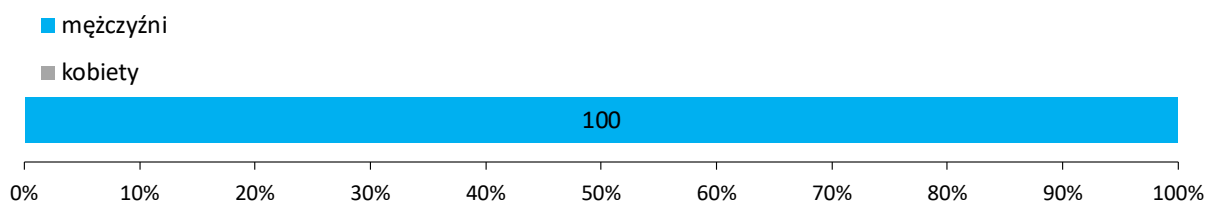
Wykres 11: Opinie przedstawicieli gmin dotyczące tego, czy poszczególne grupy wyróżnione ze względu na sytuację edukacyjno-zawodową są szczególnie narażone na niekorzystne skutki dekarbonizacji⁸²

Źródło: Badanie ankietowe z JST [N=22 – gminy, których przedstawiciele uznali, że narażenie mieszkańców na niekorzystne skutki dekarbonizacji zależy od ich sytuacji edukacyjno-zawodowej]

Przedstawiciele gmin, zdaniem których stopień narażenia na negatywne skutki dekarbonizacji zależy od płci, jako grupę bardziej narażoną zgodnie uznali mężczyzn.

Wykres 12: Opinie przedstawicieli gmin dotyczące tego która z grup wyróżnionych ze względu na płeć jest szczególnie narażona na niekorzystne skutki dekarbonizacji⁸³

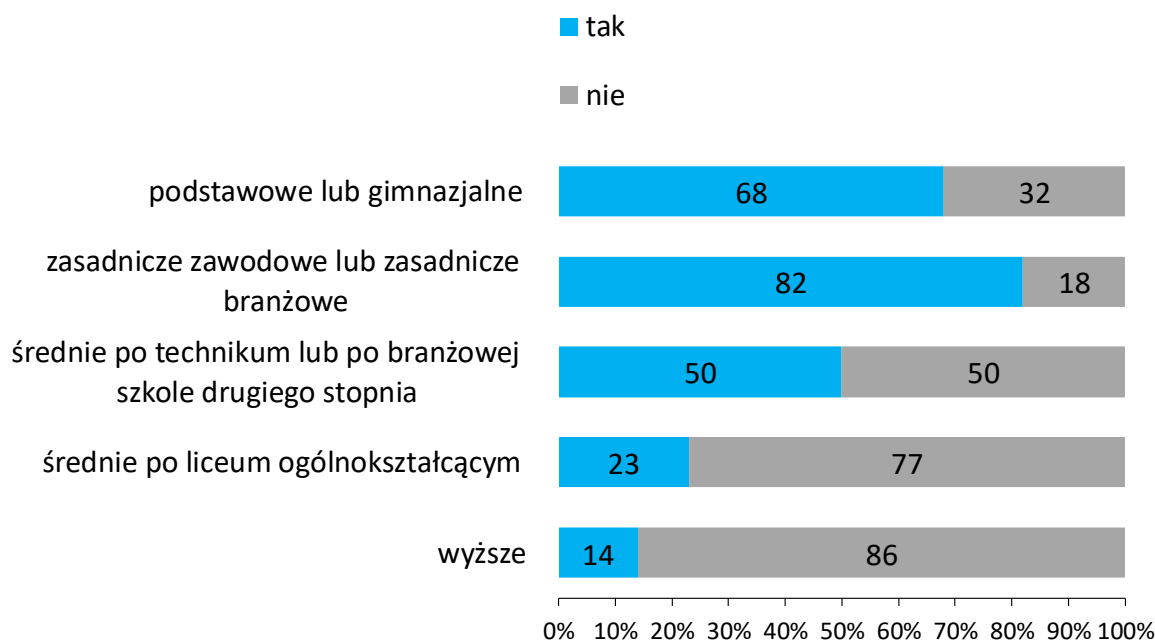
Źródło: Badanie ankietowe z JST [N=14 – gminy, których przedstawiciele uznali, że narażenie mieszkańców na niekorzystne skutki dekarbonizacji zależy od ich płci]

Z kolei spośród grup mieszkańców wyróżnionych ze względu na wykształcenie, przedstawiciele gmin jako szczególnie narażoną wskazywali najczęściej grupę osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym lub zasadniczym branżowym.

⁸² Na podstawie pytania „Mieszkańcy Państwa gminy/powiatu w jakiej sytuacji edukacyjnej i zawodowej są bardziej od innych narażeni na negatywne skutki dekarbonizacji (odchodzenia od węgla)?”

⁸³ Na podstawie pytania „Mieszkańcy Państwa gminy/powiatu jakiej płci są bardziej od innych narażeni na negatywne skutki dekarbonizacji (odchodzenia od węgla)?”

Wykres 13: Opinie przedstawicieli gmin dotyczące tego, czy poszczególne grupy wyróżnione ze względu na wykształcenie są szczególnie narażone na niekorzystne skutki dekarbonizacji⁸⁴

Źródło: Badanie ankietowe z JST [N=22 – gminy, których przedstawiciele uznali, że narażenie mieszkańców na niekorzystne skutki dekarbonizacji zależy od ich wykształcenia]

5.1.3.3 Pracownicy górnictwa i branży okołogórnicznej

Wywiady jakościowe, zarówno z ekspertami, jak i przeprowadzone w ramach studiów przypadku z przedstawicielami lokalnych instytucji (urząd miasta, PUP, OPS, MOPR, organizacja pozarządowa), wskazują na znacząco większe narażenie na bezrobocie osób wykonujących prace związane z górnictwem, niż samych górników. Wiąże się to z zabezpieczeniami zagwarantowanymi górnikom w *Umowie społecznej*⁸⁵ oraz zapisami znowelizowanej *Ustawy o funkcjonowaniu węgla kamiennego*⁸⁶: urlopami i emeryturami górniczymi, odprawami oraz możliwością relokacji do innej kopalni.

Fakt, że górnicy formalnie nie są zwalniani z przyczyn leżących po stronie zakładu pracy, rodził wątpliwości beneficjentów czy górnicy mogą być wspierani poprzez *outplacement*. W toku wdrażania FE SL 2021-2027 IZ udało się ustalić z KE interpretację, zgodnie z którą osoby odchodzące z pracy na podstawie porozumienia z kopalnią, która ich zatrudniała, również są osobami zwalnianymi z górnictwa.

⁸⁴ Na podstawie pytania „Mieszkańcy Państwa gminy/powiatu z jakim poziomem i rodzajem wykształcenia są bardziej od innych narażeni na negatywne skutki dekarbonizacji (odchodzenia od węgla)?”

⁸⁵ Umowa społeczna z dnia 28 maja 2021 r. dotycząca transformacji sektora górnictwa węgla kamiennego oraz wybranych procesów transformacji województwa śląskiego.

⁸⁶ Ustawa z dnia 4 grudnia 2025 r. o zmianie ustawy o funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. 2025 poz. 1822.

Ponadto, jak wskazali uczestniczący w wywiadach eksperci, część podmiotów z branży okولوجórnicznej to prywatne MSP z potencjałem mniejszym niż kopalnie oraz zmuszone szybciej niż kopalnie, dostosowywać zatrudnienie do spadku popytu na swoje produkty. Stąd część pracowników obawia się scenariusza, w którym byliby zmuszeni zmienić zatrudnienie w kopalni na pracę u jej podwykonawcy, niedającą osłon przewidzianych dla górników zatrudnionych w kopalniach należących do spółek skarbu państwa.

Drugą istotną kwestią jest wewnętrzne zróżnicowanie pracowników górnictwa. Z perspektywy ich przyszłej sytuacji zawodowej, istotne jest zróżnicowanie pod względem wieku oraz rodzaju wykonywanego w kopalni zawodu.

Podjęcie nowej pracy lub ewentualnie rozpoczęcie własnej działalności gospodarczej jest perspektywą, przed którą stoją młodszy pracownicy w wieku odległym od emerytalnego⁸⁷. Zatem można przewidywać, że to przede wszystkim ta grupa będzie zgłaszała się po wsparcie pomagające w podjęciu pracy.

Na perspektywy zawodowe wpływa wykonywany dotychczas zawód. Pod tym względem wśród pracowników kopalni można rozróżnić – oprócz pracowników administracyjnych – osoby pracujące w zawodach górniczych, operatorów maszyn oraz elektryków. Umiejętności zawodowe pierwszej z tych grup są najmniej uniwersalne. Pozostali mogą w mniejszym stopniu niż osoby pracujące w zawodach górniczych potrzebować zdobywania zupełnie nowych umiejętności zawodowych, a w większym – ich uzupełniania oraz formalnego potwierdzenia.

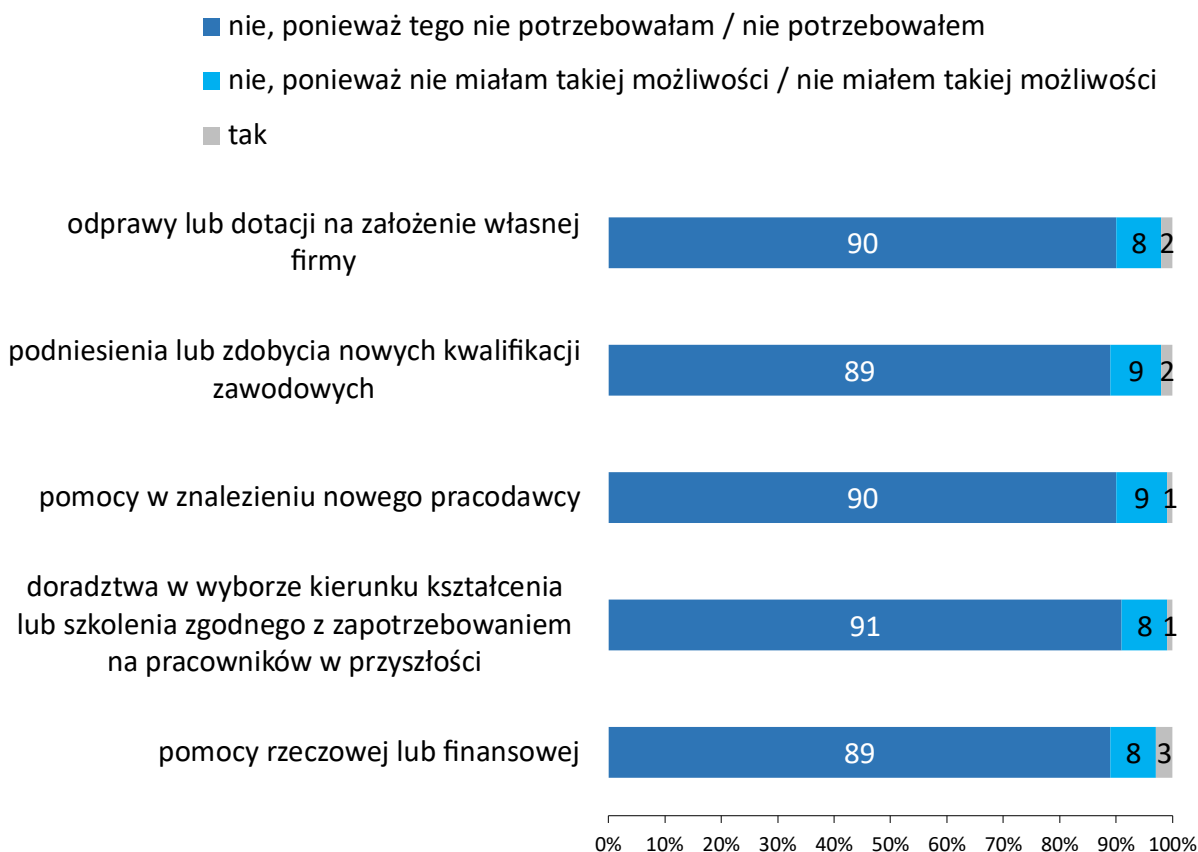
Z opisanego zróżnicowania wynika potrzeba szczegółowego rozpoznawania profilu osób zwalnianych w związku z dekarbonizacją z poszczególnych zakładów pracy i dostosowywania wsparcia do ich różnorodnych kompetencji oraz preferencji dotyczących ewentualnej dalszej aktywności zawodowej.

⁸⁷ Można przyjąć w przybliżeniu, że jest to wiek poniżej 50 lat dla osób, którym przysługują emerytury górnicze od 55 roku życia (prawo do takich emerytur zależy również od stażu i charakteru pracy wykonywanej w górnictwie).

5.1.3.4 Niezaspokojone zapotrzebowanie mieszkańców na wsparcie w podejmowaniu pracy i edukacji oraz pomoc finansową lub materialną

Wśród ogółu mieszkańców województwa odsetek osób, które w ciągu ostatnich 2 lat nie skorzystały z poszczególnych rodzajów wsparcia (finansowanego z funduszy publicznych), pomimo, że go potrzebowały, wynosi poniżej 10%.

Wykres 14: Odpowiedzi mieszkańców województwa (ogółem) na pytanie o korzystanie w ciągu ostatnich 2 lat z poszczególnych form wsparcia finansowanego z funduszy publicznych⁸⁸

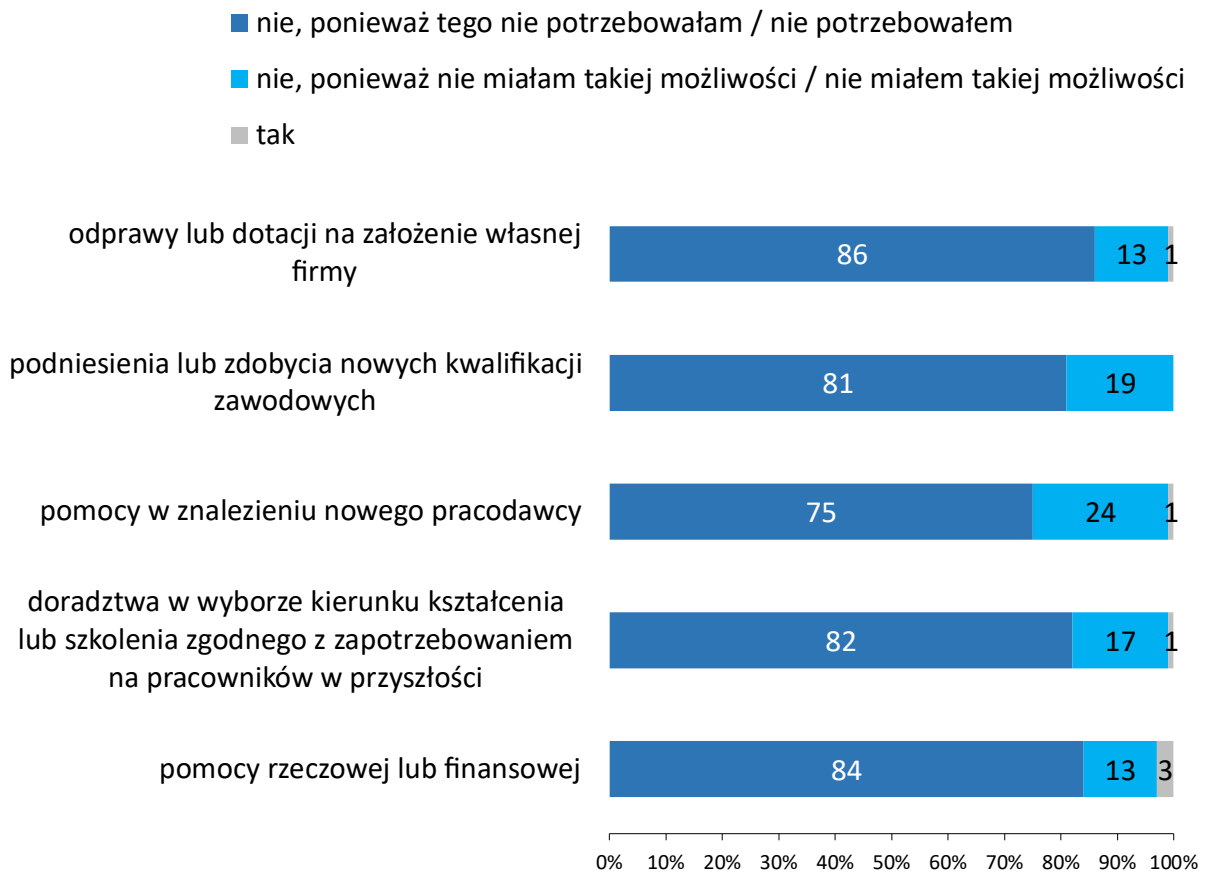

Źródło: Badanie ankietowe z mieszkańcami [N=1000]

Odsetek respondentów deklarujących nieotrzymanie wsparcia z powodu braku takiej możliwości, a nie z powodu braku potrzeby, okazał się wyższy wśród osób pracujących obecnie lub w przeszłości w branży górniczej lub okołogórniczej, niż w przypadku pozostałych mieszkańców województwa. Najczęściej dotyczyło to braku potrzebnej pomocy w znalezieniu nowego pracodawcy (24%).

⁸⁸ Na podstawie pytania „Czy w ciągu ostatnich 2 lat skorzystał(a) P. ze wsparcia finansowanego z funduszy publicznych, w formie...”

Wykres 15: Odpowiedzi mieszkańców pracujących, obecnie lub w przeszłości, w branży górniczej lub okołogórniczej, na pytanie o korzystanie w ciągu ostatnich 2 lat z poszczególnych form wsparcia finansowanego z funduszy publicznych⁸⁹

Źródło: Badanie ankietowe z mieszkańcami [N=150 – mieszkańcy pracujący w branży górniczej lub okołogórniczej]

Należy wziąć pod uwagę, że deklaracje chęci otrzymania wsparcia niejednokrotnie przewyższają faktyczną gotowość korzystania z aktywnych instrumentów rynku pracy. Zwrócił na to uwagę jeden z uczestników wywiadów jakościowych, odnosząc się do przeszacowanej wartości wskaźnika FE SL 2021-2027 „WLWK-EECO05 Liczba osób pracujących, w tym osoby prowadzące działalność na własny rachunek objętych wsparciem”.

Ponadto zarówno przedstawiciele instytucji uczestniczących we wdrażaniu programu, jak i część beneficjentów wskazywała brak zgłoszeń do udziału w projektach ze strony osób, które pracowały w górnictwie.

⁸⁹ Na podstawie pytania „Czy w ciągu ostatnich 2 lat skorzystał(a) P. ze wsparcia finansowanego z funduszy publicznych, w formie: - mieszkańcy pracujący (obecnie lub w przeszłości) w branży górniczej lub okołogórniczej?”

Zarazem jednak spostrzeżenia, którymi w wywiadzie podzielił się członek górniczego związku zawodowego, sygnalizują, że lepsze dotarcie z informacjami do tej grupy docelowej mogłoby skutkować korzystaniem przez nią ze wsparcia na szerszą skalę. Analiza przepisów oraz opinie ekspertów wskazują, że pracownicy kopalń, którzy nie pracują pod ziemią ani w zakładach przeróbki mechanicznej oraz pracownicy branży okołogórniczej (w szczególności mniejszych przedsiębiorstwach) są narażeni bardziej, niż górnicy objęci gwarancjami zatrudnienia i osłonowymi świadczeniami socjalnymi⁹⁰.

Zarówno wyniki statystycznej analizy danych z badania ankietowego mieszkańców, jak i wyrażone w badaniu ankietowym opinie przedstawicieli JST, a także opinie ekspertów, przemawiają za uznaniem słabo wykształconych pracowników górnictwa lub branży okołogórniczej za grupę szczególnie narażoną na pogorszenie sytuacji zawodowej w związku z dekarbonizacją.

Wobec osób zagrożonych koniecznością zakończenia pracy w branży górniczej lub okołogórniczej oraz takich, które już straciły pracę w tych branżach, uzasadnione jest stosowanie wszystkich standardowych form wsparcia oferowanych przez publiczne służby zatrudnienia (doradztwa zawodowego, pośrednictwa pracy, staży, dofinansowywania miejsc pracy, szkoleń, dotacji na działalność gospodarczą).

Jednak w świetle przywołanych wyników, za szczególnie istotne należy uznać wsparcie w podnoszeniu (i potwierdzaniu) kwalifikacji zgodnych z zapotrzebowaniem na rynku pracy, a najlepiej – z potrzebami konkretnego pracodawcy, gotowego zatrudnić osoby odchodzące z górnictwa lub z branży okołogórniczej. Z tego względu, a także biorąc pod uwagę niekorzystne psychologiczne i finansowe konsekwencje epizodów bezrobocia lub bierności zawodowej, szczególnie warte realizacji są projekty z udziałem przyszłych pracodawców, a także umożliwiające podnoszenie kwalifikacji w okresie zatrudnienia (a nie dopiero po jego utracie).

Z analizy danych z badania ankietowego z mieszkańcami oraz opinii ekspertów wynika, że za czynnik ryzyka należy uznać również zamieszkiwanie na obszarach z gorszym dostępem do rynku pracy (przede wszystkim wiejskich). Warto rozważyć premiowanie przy udzielaniu wsparcia projektów kierowanych do mieszkańców takich obszarów.

Jednak przewyciężanie tego problemu wykracza poza wsparcie, jakie może być udzielane w ramach tzw. działań społecznych. Wymaga bowiem aktywnych działań na rzecz rozwoju gospodarczego i dywersyfikowania gospodarki miejscowości, w których sektor przedsiębiorstw nie jest wystarczająco silny – tak, żeby zmniejszyć dystans pomiędzy potencjalnymi pracownikami a miejscami, w których mogliby podejmować zatrudnienie, bez wyprowadzania się z dotychczasowego miejsca zamieszkania.

⁹⁰ Opisane w V i VI punkcie „Umowy społecznej”.

5.2 Akceptacja społeczna mieszkańców województwa śląskiego dla procesu transformacji

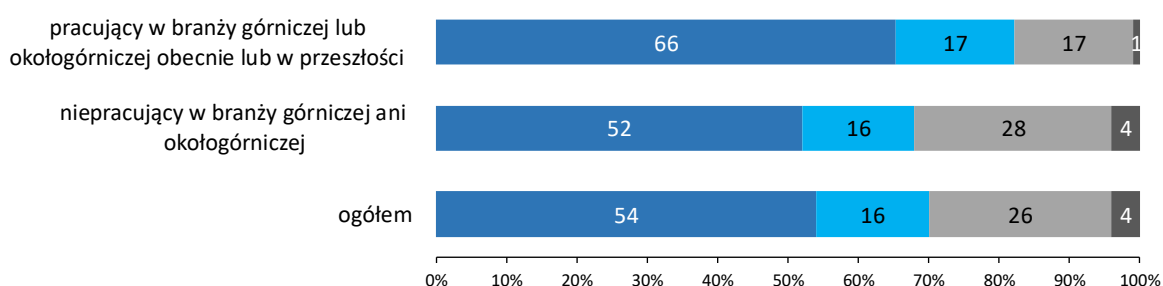
5.2.1 Stosunek mieszkańców do dekarbonizacji

2a. Jakie jest obecnie społeczne nastawienie/postawy oraz poziom akceptacji mieszkańców, górników, osób zatrudnionych w branżach górniczych oraz okołogórniczych wobec transformacji w podregionach górniczych województwa śląskiego?

Ponad połowa (54%) mieszkańców uczestniczących w badaniu ankietowym opowiada się przeciwko dekarbonizacji w województwie śląskim. Z kolei wśród osób gotowych poprzeć odchodzenie od węgla, przeważają osoby uzależniające to od zapewnienia rekompensat mieszkańcom województwa, dla których dekarbonizacja byłaby niekorzystna (26% w porównaniu z 16% popierających odchodzenie od węgla nawet jeżeli dla części mieszkańców województwa byłoby to niekorzystne).

Wykres 16: Stosunek mieszkańców do opinii dotyczących „odchodzenia od węgla”⁹¹

- nie należy odchodzić od węgla nawet jeżeli dla części mieszkańców woj. odejście od węgla byłoby korzystne
- należy odchodzić od węgla nawet jeżeli dla części mieszkańców woj. odejście od węgla byłoby niekorzystne
- należy odchodzić od węgla tylko jeżeli mieszkańcom, dla których byłoby to niekorzystne, zapewni się rekompensatę
- żadna z tych opinii nie jest mi bliska

Źródło: Badanie ankietowe z mieszkańcami [N=1000]

W przypadku mieszkańców pracujących obecnie lub w przeszłości w branży górniczej lub okołogórniczej, odsetek osób sprzeciwiających się odchodzeniu od węgla sięga dwóch trzecich (66%). Wywiad z przedstawicielem górniczego związku zawodowego pozwolił ustalić argumenty przemawiające za tą opinią. Należy do nich przede wszystkim obawa o pogorszenie sytuacji zawodowej osób z branży okołogórniczej, ale w dłuższej perspektywie także dzieci i młodzieży pochodzących z rodzin robotniczych⁹² (dekarbonizacja postrzegana jako element deindustrializacji).

⁹¹ Na podstawie pytania „'Odchodzenie od węgla' oznacza zastępowanie wydobywania i spalania węgla wytwarzaniem prądu i ciepła bez tego surowca. Która opinia dotycząca odchodzenia od węgla w województwie śląskim w ciągu najbliższych 10 lat jest P. najbliższa?”

⁹² Tj. rodzin, które utrzymują się z pracy w zawodach robotniczych.

Decyzja o dekarbonizacji w opinii jej przeciwników jest niekorzystna dla polskiej gospodarki, a nawet zagraża suwerenności kraju i jest uważana za krótkowzroczną. Informacje o nieopłacalności wydobycia polskiego węgla, są uznawane za nierzetelne. Zdaniem krytyków dekarbonizacji informacje te są oparte jedynie na fragmentarycznych danych, nie uwzględniających czynników kształtujących ceny ani zróżnicowanej sytuacji geologicznej. Zwraca się również uwagę na nieodwracalność procesu likwidacji kopalń.

Wyniki wcześniejszych badań wskazują, że „(...) z pojęciem sprawiedliwej transformacji zetknięto się tylko 43,0% mieszkańców gmin (w których będą występowały lub już występują negatywne konsekwencje transformacji). Pojęcie to kojarzy się mieszkańcom przede wszystkim ze zmianami gospodarczymi, społecznymi i środowiskowymi (47,9%) oraz z polityką Unii Europejskiej (38%), jednak 28% utożsamia je także z negatywnymi zjawiskami: zamykaniem miejsc pracy, bezrobociem, biedą, zniszczonymi terenami pogórnymi oraz karami wynikającymi z ustawy antysmogowej”⁹³.

5.2.2 Uwarunkowania stosunku mieszkańców do dekarbonizacji

Za pomocą modelu statystycznego (regresji wielomianowej⁹⁴) zidentyfikowano uwarunkowania, które wpływały na stosunek mieszkańców województwa śląskiego do dekarbonizacji.

Ustalono, że poparcie dla odchodzenia od węgla – zarówno w wariancie bez rekompensat, jak i z ich uwzględnieniem – obniżają:

- praca w górnictwie lub branży okołogórnictwej – wykonywanie obecnie takiej pracy zmniejsza o 65% szanse opowiadania się za odchodzeniem od węgla bez rekompensat i o 75% za odchodzeniem od węgla z rekompensatami, w porównaniu z opowiadaniem się przeciwko dekarbonizacji; ponadto praca w górnictwie w przeszłości zmniejsza o 65% szanse opowiadania się za odchodzeniem od węgla bez rekompensat,
- doświadczanie niekorzystnych skutków dekarbonizacji – odczuwanie takich skutków osobiście lub obserwowanie w okolicy zmniejsza o 66% szanse opowiadania się za odchodzeniem od węgla bez rekompensat i o 51% za odchodzeniem od węgla z rekompensatami.

Z kolei poparcie dla odchodzenia od węgla – zarówno w wariancie bez rekompensat, jak i z ich uwzględnieniem, podwyższają:

- doświadczanie korzystnych skutków dekarbonizacji – podnosi o 274% szanse opowiadania się za dekarbonizacją bez rekompensat i o 169% szanse

⁹³ Market Research World. 2025 „Gotowość społeczności lokalnych na zmiany wynikające z procesu transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej...”, s. 5.

⁹⁴ Regresja wielomianowa jest rozszerzeniem regresji logistycznej (scharakteryzowanej we wcześniejszym rozdziale), stosowanym w przypadkach, gdy zmienna wyjaśniana jest nominalna, ale ma więcej niż dwie wartości. Taka sytuacja występuje w przypadku zmiennej opisującej stosunek mieszkańców do odchodzenia od węgla: zmienna ta ma 4 wartości (3 różne opinie oraz odpowiedź „żadna z tych opinii nie jest mi bliska”).

opowiadania się za dekarbonizacją z rekompensatami – również konkluzje z wcześniejszych badań wskazywały na prawdopodobny związek postrzegania transformacji przez pryzmat własnych korzyści⁹⁵,

- wykształcenie – każdy kolejny poziom powyżej „podstawowego lub gimnazjalnego” zwiększa o 33% szanse opowiadania się za odchodzeniem od węgla bez rekompensat i o 27% szanse opowiadania się za odchodzeniem od węgla z rekompensatami,
- zamieszkiwanie w podregionie bytomskim lub sosnowieckim - zwiększa szanse preferowania odchodzenia od węgla odpowiednio o 317% i 108% w wariacie bez rekompensat i o 707% i 95% z rekompensatami, w porównaniu z podregionem katowickim - może to wynikać z faktu, że podregiony bytomski i sosnowiecki w znacznym stopniu przeszły już proces zamykania kopalń, w związku z czym mieszkańcy tych podregionów mogą sądzić, że dalsze odchodzenie od węgla w województwie śląskim nie przyniesie im strat tylko korzyści, przede wszystkim związane z poprawą stanu środowiska⁹⁶.

Ustalono również, że:

- płeć żeńska sprzyja najbardziej popieraniu odchodzenia od węgla z rekompensatami, a najmniej popieraniu odchodzenia od węgla bez rekompensat - w przypadku kobiet opowiadanie się za odchodzeniem od węgla z rekompensatami, w porównaniu z opowiadaniem się przeciwko dekarbonizacji, jest o 38% bardziej prawdopodobne, niż w przypadku mężczyzn, a opowiadanie się za dekarbonizacją bez rekompensat o 38% mniej prawdopodobne,
- zamieszkiwanie w gminie w transformacji górniczej zwiększa szanse opowiadania się za dekarbonizacją pod warunkiem rekompensat - w przypadku osób mieszkających w takich gminach opowiadanie się za dekarbonizacją z rekompensatami, w porównaniu do sprzeciwu wobec dekarbonizacji, jest o 410% bardziej prawdopodobne, niż w przypadku osób mieszkających w gminach, które nie przechodzą transformacji górniczej,
- większa liczba osób dorosłych w gospodarstwie zwiększa szanse opowiadania się za dekarbonizacją bez rekompensat - każda kolejna osoba, począwszy od drugiej, zwiększa o 30% prawdopodobieństwo opowiadania się za dekarbonizacją bez rekompensat, w porównaniu z prawdopodobieństwem opowiadania się przeciwko odchodzeniu od węgla.

Zidentyfikowano również uwarunkowania, które zwiększają prawdopodobieństwo nieopowiadania się za żadną z przedstawionych opinii dotyczących dekarbonizacji.

⁹⁵ Z tego względu rekomendowano, aby "przede wszystkim pokazywać szanse, jakie proces ten [transformacja] może przynieść mieszkańcom - Market Research World. 2025 „Gotowość społeczności lokalnych na zmiany wynikające z procesu transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej...", s. 161.

⁹⁶ Zamieszkiwanie w pozostałych podregionach nie różnicowało w sposób istotny statystycznie stosunku do transformacji.

- Nieskładaniu się do żadnej opinii sprzyja młody (18-25 lat) lub średni (26-44 lata) wiek – odpowiednio o 912% i 364% (kategorię odniesienia tworzą osoby w wieku emerytalnym); młody wiek sprzyja również, lecz w mniejszym stopniu, opowiadaniu się za odchodzeniem od węgla z rekompensatami (o 183%).
- Brakowi opinii nie sprzyja natomiast kontakt z informacjami o transformacji – i to zarówno w przypadku osób, które zapoznawały się z takimi informacjami, ponieważ były zainteresowane tym tematem, jak i w przypadku osób, do których informacje dotarły przypadkiem (w przypadku pierwszej grupy kontakt z informacjami zmniejszyła prawdopodobieństwo braku opinii o 87%, a w przypadku drugiej o 71%).

Wynik wskazujący, że osoby młode, a także w średnim wieku, są zainteresowane tematyką dekarbonizacji rzadziej niż starsze, jest zgodny z obserwacjami ekspertów oraz przedstawicieli organizacji pozarządowych, którzy prowadzili międzypokoleniowe projekty podnoszące wiedzę mieszkańców o sprawiedliwej transformacji. Zdaniem ekspertów kwestie związane z odchodzeniem od węgla są często przez osoby młode postrzegane jako należące do przeszłości. Ilustruje to fragment wywiadu z jednym z przedstawicieli organizacji pozarządowych:

„Dla nich górnictwo, ja mówię o osobach urodzonych w latach 90., albo już w XXI wieku, to jest już pewnego rodzaju abstrakcja, oni tego nie doświadczyli, nie brali w tym bezpośrednio udziału.” [Źródło: IDI z NGO]

5.3 Aktywność społeczna mieszkańców i rola organizacji pozarządowych

2b. Jaka jest aktywność społeczna mieszkańców województwa śląskiego, w tym ich zaangażowanie obywatelskie, udział w lokalnych inicjatywach i programach wsparcia?

2d. Jak ocenia się rolę organizacji pozarządowych w procesie transformacji, jak wspierają działania przygotowujące mieszkańców województwa śląskiego do akceptacji dla procesu transformacji i zmiany klimatycznej?

Na tle ogółu mieszkańców Polski, mieszkańcy województwa śląskiego cechują się wyższą aktywnością społeczną pod względem:

- inicjatyw lokalnych w gminie: w województwie śląskim 1,2 złożonych wniosków i 0,7 zawartych umów na 10 tys. ludności, w całej Polsce odpowiednio 0,6 i 0,4⁹⁷.

⁹⁷ Obliczenia na podstawie: BDL GUS, kategoria „Samorząd terytorialny”, grupa „Współdziałanie z mieszkańcami i rozwój gospodarki społecznej”, podgrupa „inicjatywa lokalna w gminie”, za rok 2024 oraz kategoria „Ludność”, grupa „Stan ludności”, podgrupa „Ludność w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej), produkcyjnym i poprodukcyjnym w podziale na miasto i wieś”.

Z kolei mieszkańcy województwa śląskiego są mniej aktywni pod względem:

- liczby organizacji pozarządowych na 10 tys. ludności: w województwie śląskim 20, w Polsce 27⁹⁸,
- zgromadzeń publicznych w gminie: w województwie śląskim 1,4 na 10 tys. ludności, w Polsce 2,4,
- frekwencji w wyborach do rad gmin i miast: w województwie śląskim w 2024 roku w wyborach wzięło udział 48,8%, w Polsce 52,3% uprawnionych⁹⁹.

W kontekście wsparcia, w ramach Działania 10.24 FE SL 2021-2027, aktywności społecznej kobiet jako lokalnych liderek, warto również odnotować, że odsetek kobiet wśród osób fizycznych będących członkami organizacji społecznych jest w województwie śląskim niższy (41%) niż w skali całej Polski (46%)¹⁰⁰.

Kontekstu przydatnego do interpretacji tego wyniku dostarcza ogólnopolskie ankietowe badanie organizacji pozarządowych, przeprowadzone przez Stowarzyszenie Klon/Jawor. Wynika z niego, że udział kobiet w działalności organizacji pozarządowych jest niższy w przypadku ról związanych z podejmowaniem decyzji (od 61% wśród wolontariuszy do 41% wśród osób pełniących funkcję prezesa)¹⁰¹. Członkowie stowarzyszeń, których dotyczy wskaźnik podawany przez GUS, zgodnie z ich statutami pełnią rolę decyzyjną.

Prawdopodobną przyczyną są uwarunkowania kulturowe. Przemawia to na rzecz kontynuowania przedsięwzięć (w tym: w ramach Działania 10.24) wspierających nie tyle samo zaangażowanie społeczne kobiet, co pełnienie przez nie roli liderek.

Wyniki badania ankietowego wskazują, że - w porównaniu z ogółem mieszkańców województwa - osoby pracujące obecnie lub w przeszłości w branży górniczej lub okołogórniczej wykazują wysoką aktywność społeczną związaną z procesem dekarbonizacji. Po kilkanaście procent osób z tej grupy deklaruje, że kontaktowali się w tej sprawie z urzędnikami, radnymi lub politykami (19%), angażowali się w działalność organizacji pozarządowych (16%) lub podpisywali petycje (13%).

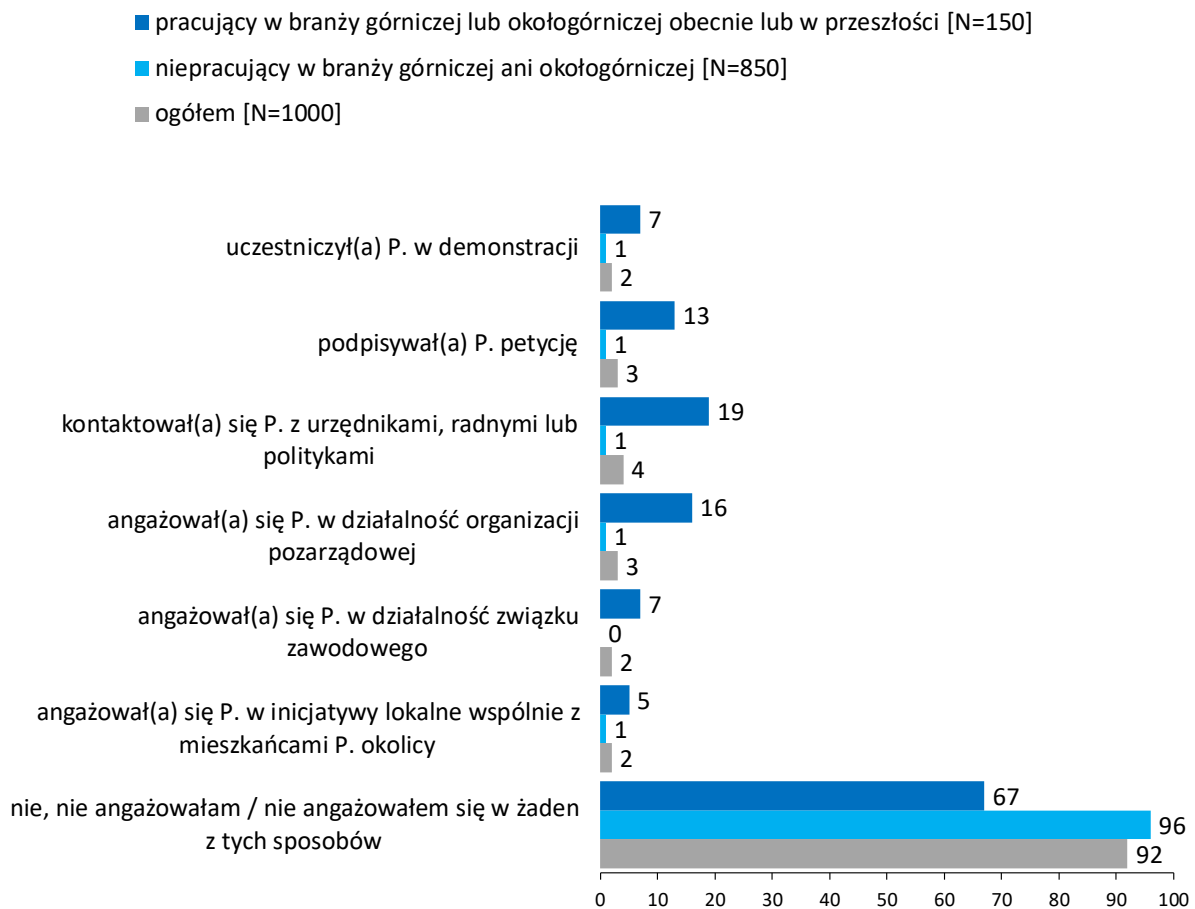
⁹⁸ Źródło: BDL GUS, kategoria „Gospodarka społeczna”, grupa „Sektor non-profit”, podgrupa „Członkostwo w organizacjach”, wg stanu na rok 2024.

⁹⁹ https://samorzad2024.pkw.gov.pl/samorzad2024/pl/frekwencja/Koniec/pl?elections=rada_gminy.

¹⁰⁰ Źródło: BDL GUS, kategoria „Gospodarka społeczna”, grupa „Sektor non-profit”, podgrupa „Organizacje według rodzaju i udziału”, wg stanu na rok 2024.

¹⁰¹ Charycka B. i in. 2025. „Kondycja organizacji pozarządowych 2024”, Stowarzyszenie Klon/Jawor, s. 60.

Wykres 17: Zaangażowanie obywatelskie mieszkańców związane z odchodzeniem od węgla w województwie śląskim¹⁰²

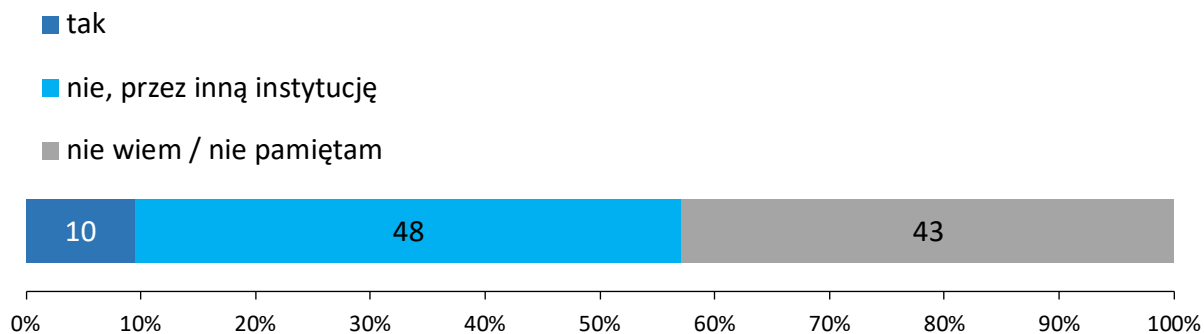

Źródło: Badanie ankietowe z mieszkańcami [N=1000]

Organizacje pozarządowe, oprócz pełnienia roli struktur wspierających zaangażowanie społeczne mieszkańców, udzielają im wsparcia, między innymi realizując zadania powierzone przez administrację publiczną. Spośród mieszkańców, którzy skorzystali ze wsparcia publicznego w celu poprawy sytuacji zawodowej lub materialnej, co dziesiąty stwierdził, że zaproponowała mu je organizacja pozarządowa (fundacja lub stowarzyszenie).

¹⁰² Na podstawie pytania „Czy w ciągu ostatnich 2 lat w związku z odchodzeniem od węgla w województwie śląskim...”

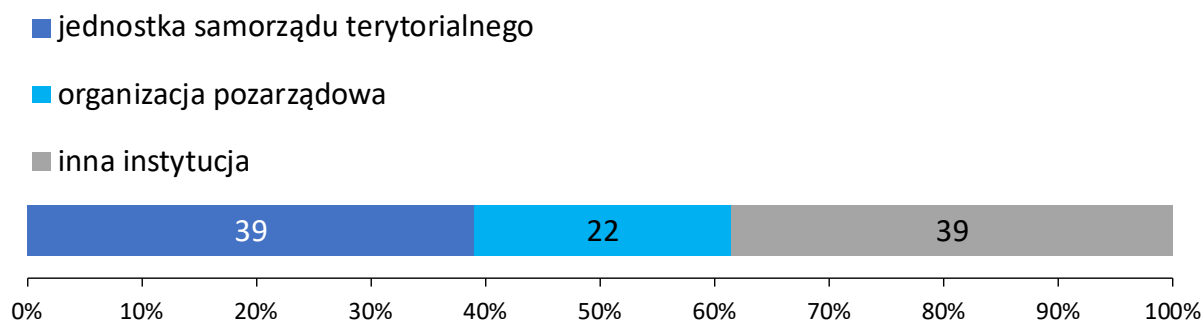
Wykres 18: Odpowiedzi mieszkańców na pytanie czy wsparcie z funduszy publicznych, z którego korzystali w ciągu ostatnich 2 lat, zostało im zaproponowane przez organizację pozarządową¹⁰³

Źródło: Badanie ankietowe z mieszkańcami [N=42 – mieszkańcy, którzy skorzystali ze wsparcia w celu poprawy sytuacji zawodowej lub materialnej]

Organizacje pozarządowe stanowiły ponad jedną piątą (22%) beneficjentów działań społecznych finansowanych z FST w ramach FE SL 2021-2027.

Wykres 19: Beneficjenci projektów społecznych finansowanych z FST w ramach FE SL 2021-2027

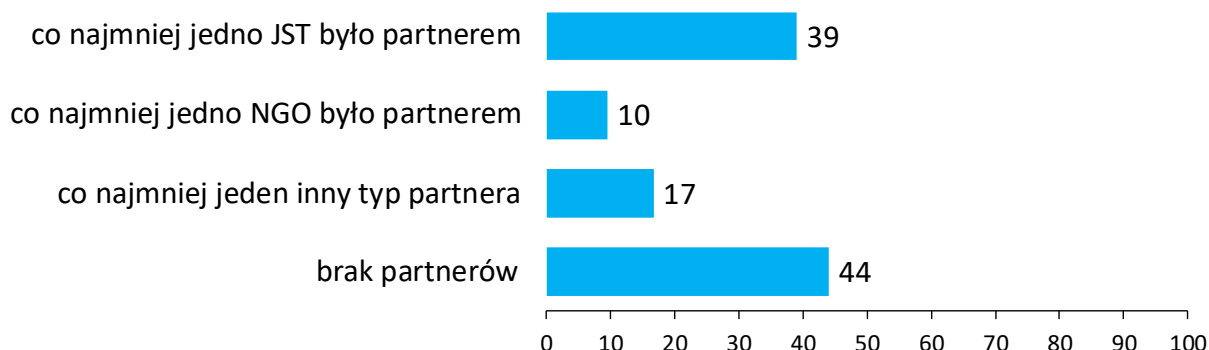

Źródło: LSI 2021, stan na 12.2025

¹⁰³ Na podstawie pytania „Czy (wsparcie z funduszy publicznych w ciągu ostatnich 2 lat) zostało P. zaproponowane przez jakiś stowarzyszenie lub fundację?”

Podmioty należące do trzeciego sektora były również partnerami w blisko dwóch piątych (39%) projektów.

Wykres 20: Partnerzy w projektach społecznych finansowanych z FST w ramach FE SL 2021-2027 – odsetek projektów, w których JST/NGO było partnerem [N=203 projekty]

Źródło: LSI 2021, stan na 12.2025

Wywiady prowadzone z praktykami w dziedzinie partycypacji społecznej oraz w ramach studiów przypadków wskazują, że w lokalne sprawy związane z dekarbonizacją szczególnie skutecznie angażowały mieszkańców organizacje prowadzone przez liderów, którzy działali na danym obszarze już na długo przed realizacją projektu w ramach Działania 10.24 FE SL 2021-2027.

Przedstawiciele organizacji pozarządowych jako atut tego typu podmiotów wskazywali zdolność do szybkiego reagowania na przemiany obszarów pogórnicych – na przykład promowanie korzystania z tzw. *czwartej przyrody*¹⁰⁴, angażowanie mieszkańców w formułowanie propozycji dotyczących wykorzystania obiektów pokopalnianych.

Zarazem zwracano uwagę, że członkowie oddolnych organizacji nie zawsze mają umiejętności i gotowość do zajmowania się formalną stroną projektów. Dlatego część z nich chętnie współpracuje z podmiotami, które wspierają ich w tym zakresie.

¹⁰⁴ Czwarta przyroda oznacza roślinność porastającą bez ingerencji człowieka miejskie nieużytki.

5.4 Źródła informacji i skuteczność kampanii

2c. Jaka jest skuteczność kampanii informacyjnych i edukacyjnych dotyczących transformacji? Jakie są źródła informacji, z których korzystają mieszkańcy?

5.4.1 Źródła informacji wykorzystywane przez mieszkańców

Informacje o dekarbonizacji dotarły w ciągu ostatnich dwóch lat do ponad trzech piątych (62%) mieszkańców województwa. Najliczniejszą grupę, 44% ogółu mieszkańców, stanowiły osoby, do których takie informacje trafiły przypadkiem.

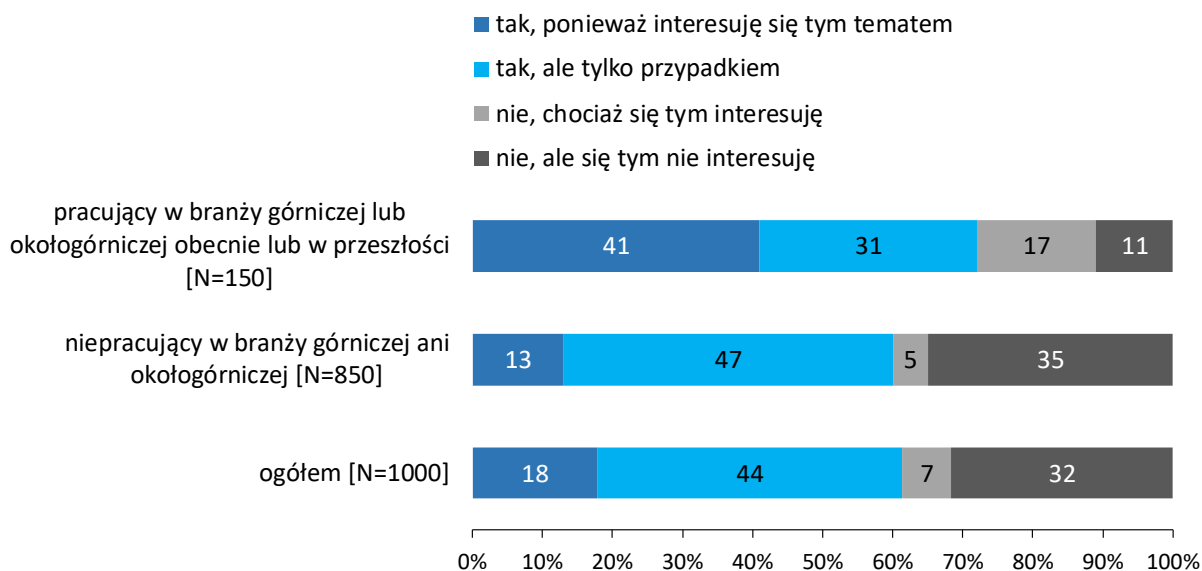
Osoby, które zetknęły się z informacjami, ponieważ interesują się kwestią odchodzenia od węgla, były prawie dwuipółkrotnie mniej liczne (18%).

Zainteresowanie dekarbonizacją deklaruje co czwarty mieszkaniec województwa (25%); informacje na jej temat dotarły do ponad dwóch trzecich spośród nich.

Osoby pracujące w branży górniczej lub okołogórniczej przeszło trzykrotnie częściej, niż pozostałe (odpowiednio: 41% i 13%) miały kontakt z informacjami o odchodzeniu od węgla i jednocześnie interesowały się tym tematem.

Ten wynik jest zbliżony z wnioskami z wcześniejszego badania, w którym ustalono, że wyższym poziomem wiedzy o transformacji wyróżniają się osoby z gospodarstw domowych, do których należą osoby zatrudnione w górnictwie¹⁰⁵.

Wykres 21: Odpowiedzi mieszkańców części województwa śląskiego objętej TPST na pytanie czy w ciągu ostatnich 2 lat spotkali się z informacjami o odchodzeniu od wydobycia i spalania węgla w województwie śląskim?¹⁰⁶

Źródło: Badanie ankietowe z mieszkańcami [N=1000]

¹⁰⁵ Market Research World. 2025 „Gotowość społeczności lokalnych na zmiany wynikające z procesu transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej...”, s. 64.

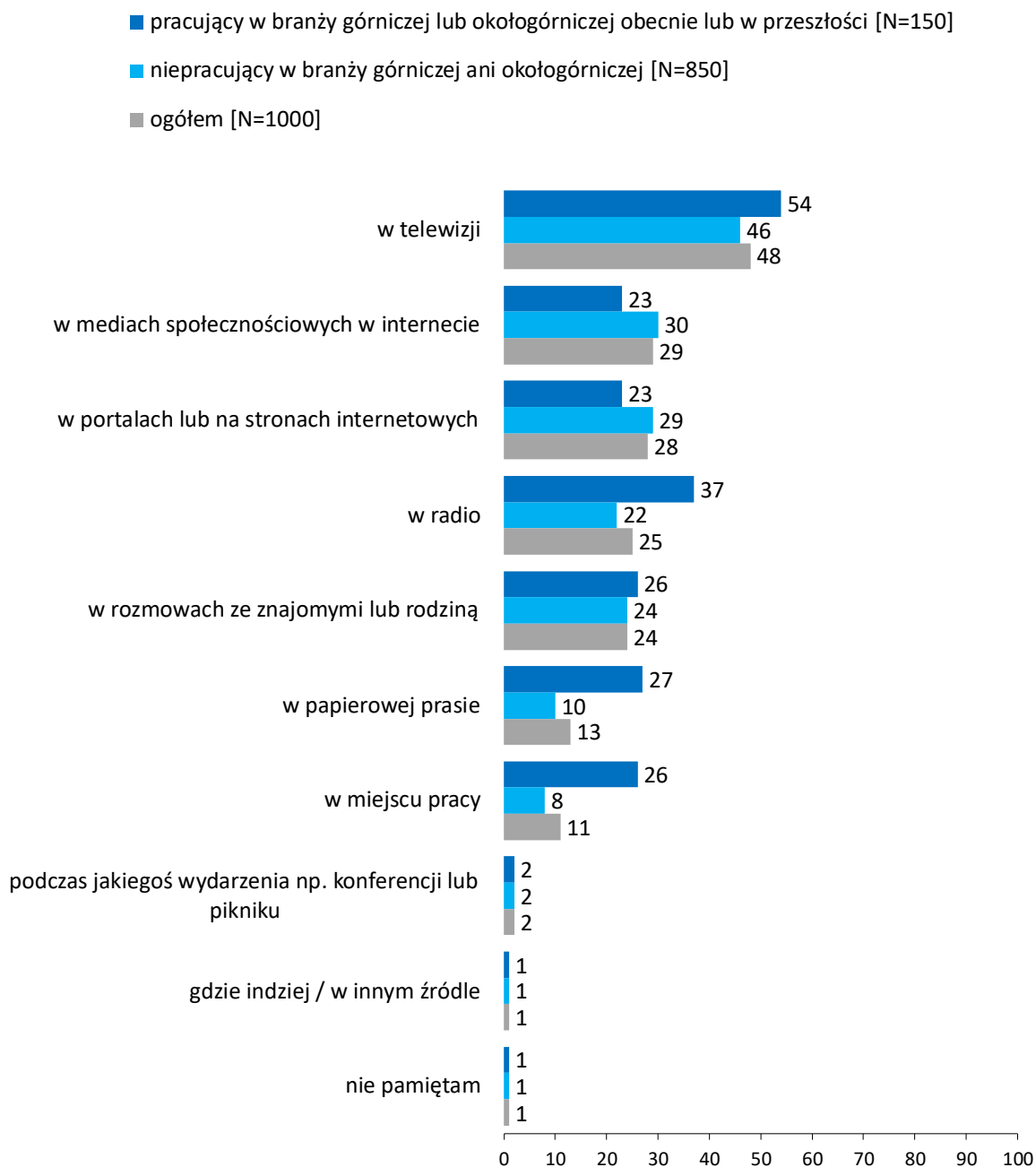
¹⁰⁶ Na podstawie pytania „Czy w ciągu ostatnich 2 lat słyszał(a), oglądał(a) albo czytał(a) P. informacje o odchodzeniu od wydobycia i spalania węgla w województwie śląskim?”

Do blisko połowy spośród mieszkańców, którzy zetknęli się z informacjami o dekarbonizacji, dotarły one za pośrednictwem telewizji (48%). W przybliżeniu trzech na dziesięciu zetknęło się z nimi w mediach społecznościowych (29%), podobny odsetek w portalach lub na stronach internetowych (28%), a co czwarty w radio (25%) lub rozmowie ze znajomym lub osobą z rodziny (24%).

Osoby pracujące obecnie lub w przeszłości w górnictwie lub branży okołogórnicznej, wyróżniają się częstszym kontaktem z informacjami o dekarbonizacji w tradycyjnych mediach: telewizji (54%) oraz, przede wszystkim, radio (37%) i papierowej prasie (27%), a także w miejscu pracy (26%).

Ten ostatni wynik stanowi argument za docieraniem z informacjami o wsparciu dla osób zagrożonych zwolnieniami bezpośrednio do przedsiębiorstw. Z wywiadów z praktykami oraz studiów przypadku wynika, że tego rodzaju działania prowadziły niektóre urzędy pracy. Ponadto za taką formą przekazywania informacji zdecydowanie opowiedział się uczestniczący w badaniu ekspert – przedstawiciel górniczego związku zawodowego. Oceniając pozytywnie wizytę w kopalni przedstawicielki urzędu pracy, służącą przekazaniu załodze informacji o dostępnym wsparciu, zaznaczył, że dopiero przy tej okazji dowiedział się o stronie internetowej, z której potem czerpał dalsze informacje. Takie inicjatywy – dotyczące zarówno wsparcia z FE SL 2021-2027, jak i działań finansowanych z Funduszu Pracy, były oceniane pozytywnie również w wywiadach z pracownikami urzędów pracy oraz z innymi ekspertami. Bez spotkań lub ulotek w miejscu pracy część potencjalnych odbiorców wsparcia nie wie, jak mogliby się o nie ubiegać.

Wykres 22: Źródła, poprzez które informacje o odchodzeniu od węgla docierały do mieszkańców części województwa śląskiego objętej TPST¹⁰⁷

Źródło: Badanie ankietowe z mieszkańcami [N=1000]

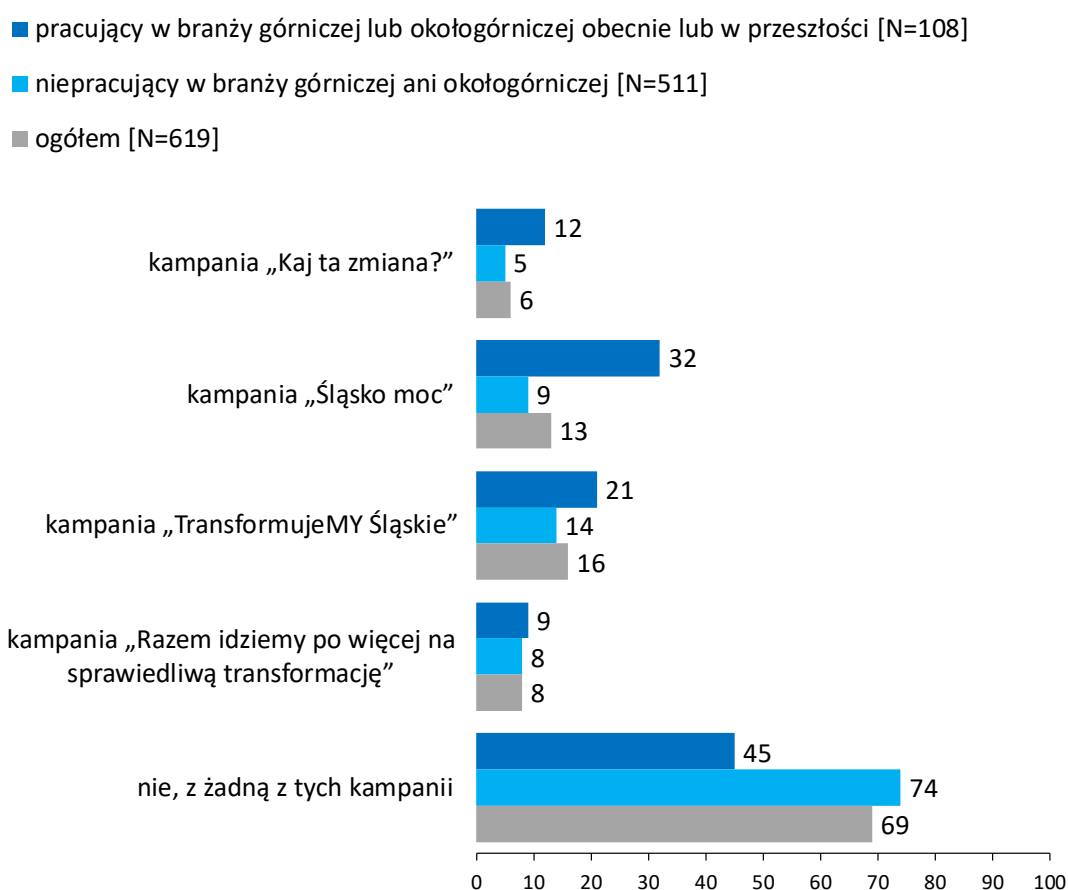
¹⁰⁷ Na podstawie pytania „Czy w ciągu ostatnich 2 lat z informacjami na ten temat zetknęła się P. / zetknął się P. ...”

5.4.2 Skuteczność kampanii informacyjnych

Kampanie informacyjne dotyczące sprawiedliwej transformacji dotarły do co piątego mieszkańca (19%).

Co najmniej jedną z czterech kampanii uwzględnionych w badaniu pamiętało 31% spośród osób, do których dotarły jakiegokolwiek informacje o odchodzeniu od węgla w województwie śląskim (natomiast 69% tej grupy nie zetknęło się z żadną z kampanii). Prawdopodobnie wpłynęło na to wykorzystanie zróżnicowanych kanałów informacyjnych (televizji, radia, prasy, internetu, wydarzeń plenerowych, lekcji w szkołach). Pod względem wielokanałowości wyróżniała się kampania „TransformujeMY Śląskie”. Każda z nich w jeszcze większym stopniu niż do ogółu mieszkańców, docierała do osób pracujących, obecnie lub w przeszłości, w górnictwie lub branży okołogórnicznej. Pod tym względem rekordowa była kampanii „Ślónsko moc”, pamiętana przez blisko jedną trzecią tej grupy (32%).

Wykres 23: Odsetek mieszkańców części województwa śląskiego objętej TPST, którzy zetknęli się z poszczególnymi kampaniami informacyjnymi dotyczącymi sprawiedliwej transformacji¹⁰⁸

Źródło: Badanie ankietowe z mieszkańcami [N=619 – mieszkańcy, do których dotarły jakiegokolwiek informacje o odchodzeniu od węgla w województwie śląskim]

¹⁰⁸ Na podstawie pytania „Czy zetknęła się P. / zetknął się P. z kampanią informacyjną pod hasłem...”

Za pomocą regresji logistycznej ustalono, że spośród cech społeczno-demograficznych odbiorców na prawdopodobieństwo zetknięcia się z co najmniej jedną kampanią informacyjną wpływały korzystnie:

- wykonywanie obecnie pracy w górnictwie lub w branży okołogórnicznej (prawdopodobieństwo wyższe o 602% w porównaniu z prawdopodobieństwem zetknięcia się z kampanią przez osoby nie wykonujące pracy związanej z górnictwem),
- wykonywanie pracy w górnictwie lub w branży okołogórnicznej, obecnie lub w przeszłości, przez osobę z rodziny (prawdopodobieństwo wyższe o 196% w porównaniu z prawdopodobieństwem zetknięcia się z kampanią przez osoby, których bliscy nie pracują w górnictwie),
- wykształcenie (prawdopodobieństwo wzrasta o 26% wraz z każdym kolejnym poziomem powyżej podstawowego lub gimnazjalnego).

Natomiast, co zaskakujące, prawdopodobieństwo zetknięcia się z co najmniej jedną kampanią zmniejszyło (o 52%) zamieszkiwanie w gminie w transformacji górniczej.

Dwa ostatnie wyniki przemawiają za koncentrowaniem kolejnych kampanii:

- na osobach słabiej wykształconych – w tym przypadku szczególnie ważna będzie przystępność przekazu,
- na gminach w transformacji górniczej.

W analizie uwarunkowań wpływających na stosunek do transformacji, przedstawionej we wcześniejszym rozdziale, wpływ kampanii na stosunek do odchodzenia od węgla okazał się nieistotny statystycznie. W świetle wywiadów jakościowych wydaje się, że przez zdeklarowanych przeciwników dekarbonizacji kampanie dotyczące sprawiedliwej transformacji mogą być traktowane jako PR-owa „narracja medialna, która przygotowuje społeczeństwo na likwidację górnictwa”¹⁰⁹.

Wywiady z ekspertami i przedstawicielami organizacji pozarządowych realizujących projekty w ramach Działania 10.24 wskazują, że:

- skutecznym sposobem przeciwdziałania polaryzacji społecznej w kwestii dekarbonizacji są przedsięwzięcia pozwalające mieszkańcom na dzielenie się różnymi perspektywami,
- ważne, żeby narracja o dekarbonizacji nie deprecjonowała górnictwa, tylko traktowała okres intensywnej eksploatacji węgla jako ważny etap historii społecznej lokalnych społeczności.

¹⁰⁹ Cytat z wywiadu z przedstawicielem górniczego związku zawodowego.

5.5 Ocena działań społecznych finansowanych z FST w FE SL 2021-2027

5.5.1 Realizacja celów FE SL i jej uwarunkowania

3a. W jakim stopniu działania objęte analizą przyczyniły się do realizacji celów FE SL? (Ocena skuteczności powinna zostać ujęta w aspekcie ilościowym tzn. wyrażonym osiągnięciem założonych wartości wszystkich wskaźników programowych.)

3a-i. Jaki jest stan realizacji wskaźników w kontekście osiągnięcia celów pośrednich oraz końcowych przypisanych do analizowanych działań z FST w ramach FE SL 2021-2027?

3a-ii. W jakim stopniu osiągnięto cele pośrednie? Jakie czynniki, w tym w szczególności istotne trudności, negatywnie wpłynęły na stopień osiągnięcia celów pośrednich?

3a-iii. W jakim stopniu możliwe jest osiągnięcie celów końcowych? Czy istnieją czynniki, które mogą zagrozić osiągnięciu celów końcowych?

FST służył realizacji celu określonego jako „Umożliwienie regionom i ludności łagodzenia wpływających na społeczeństwo, zatrudnienie, gospodarkę i środowisko skutków transformacji w kierunku osiągnięcia celów Unii na rok 2030 w dziedzinie energii i klimatu oraz w kierunku neutralnej dla klimatu gospodarki Unii do roku 2050 w oparciu o porozumienie paryskie”¹¹⁰.

W porównaniu z EFS+, FST charakteryzował się niewielką liczbą wskaźników, których wartości docelowe zostały określone w FE SL 2021-2027.

Poziom realizacji dwóch wskaźników produktu, którym przypisano wartości pośrednie, na koniec 2024 roku (tj. w terminie, w którym miały zostać osiągnięte), różnił się diametralnie. O ile wartość wskaźnika „WLWK PLFCO04FST Liczba uczniów i słuchaczy szkół i placówek kształcenia zawodowego objętych wsparciem”, udokumentowana wnioskami o płatność, wyniosła 97% zakładanej wartości pośredniej, o tyle w przypadku wskaźnika „WLWK EECO05 Liczba osób pracujących, w tym osoby prowadzące działalność na własny rachunek objętych wsparciem” był to zaledwie 1%.

Na koniec roku 2025 wartość pierwszego z wymienionych powyżej wskaźników stanowiła 69% wartości założonej do osiągnięcia na koniec wdrażania programu, tj. do końca 2029 roku. Natomiast wartość drugiego wskaźnika stanowiła zaledwie 12% założonej wartości docelowej.

Osiągnięta dotychczas wartość wskaźnika rezultatu „WLWK EECR03 Uczestnicy uzyskujący kwalifikacje po zakończeniu udziału w programie / Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu” również wynosi 12% wartości docelowej.

¹¹⁰ „Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027” z 11.06.2025, s. 256.

Należy zatem uznać, że zrealizowanie wartości docelowych wskaźników „WLWK EECO05 Liczba osób pracujących, w tym osoby prowadzące działalność na własny rachunek objętych wsparciem” oraz „WLWK EECR03 Uczestnicy uzyskujący kwalifikacje po zakończeniu udziału w programie / Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu” jest niepewne.

W przypadku FST, Komisja Europejska może dokonać korekt finansowych w przypadku, gdy poziom osiągnięcia co najmniej jednego wskaźnika produktu będzie poniżej 65% celu końcowego wyznaczonego do zrealizowania do 2029 roku.

Szybkie wdrażanie FST oraz określenie grup docelowych działań społecznych finansowanych z tego funduszu wynikało nie tyle z obawy przed nieosiągnięciem zakładanych wartości wskaźników, co z potrzeby zapewnienia odpowiedniego tempa wydatkowania środków.

Tabela 3: Wartości docelowe wskaźników FE SL 2021-2027 oraz ich realizacja¹¹¹

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Wskaźnik	Typ	Działania	Wartość do osiągnięcia w 12.2024	Wartość z WOP – stan na 12.2024	Wartość z WOD – stan na 12.2024	Wartość do osiągnięcia w 12.2029	Wartość z WOP – stan na 12.2025	Wartość z WOD – stan na 12.2025
WLWK-EECO05 Liczba osób pracujących, w tym osoby prowadzące działalność na własny rachunek objętych wsparciem	produktu	10.17* 10.18* 10.19* 10.20* 10.21	4 786	53 (1%)	24 519 (514%)	95 725	11 437 (12%)	33 662 (35%)
WLWK-PLFCO04FST Liczba uczniów i słuchaczy szkół i placówek kształcenia zawodowego objętych wsparciem	produktu	10.23*	509	496 (97%)	9 615 (1 889%)	10 185	7 050 (69%)	9 597 (94%)
WLWK-EECR03 Uczestnicy uzyskujący kwalifikacje po zakończeniu udziału w programie / Liczba osób, które uzyskały kwalifikacje po opuszczeniu programu	rezultatu	10.17* 10.18* 10.19* 10.20* 10.21 10.23* 10.25*	n/d	n/d	n/d	105 194	12 937 (12%)	53 153 (51%)

Źródło: Kolumny 1, 2, 4, 7 – FE SL 2021-2027 z 11.06.2025, s. 261-262, kolumny 1-3 – SzOP FE SL 2021-2027 V.20; kolumny 5, 6 – CST 2021; kolumna 8 – CST 2021; kolumna 9 – CST 2021, stan na 12.2025

¹¹¹ Działania, w przypadku których wartości wskaźników zostały sprawozdane w dotychczasowych WOP, zostały w kolumnie 3 oznaczone gwiazdką: *.

5.5.1.1 Czynniki wpływające negatywnie na osiągnięcie celów

3a-ii. W jakim stopniu osiągnięto cele pośrednie? Jakie czynniki, w tym w szczególności istotne trudności, negatywnie wpłynęły na stopień osiągnięcia celów pośrednich?

3a-iii. W jakim stopniu możliwe jest osiągnięcie celów końcowych? Czy istnieją czynniki, które mogą zagrozić osiągnięciu celów końcowych?

Na stopień realizacji wskaźników rzutują, na poziomie programu, przede wszystkim trzy okoliczności.

- Po pierwsze, późne zatwierdzenie i uruchomienie FE SL 2021-2027, związane z późnym przyjęciem rozporządzeń funduszowych na poziomie Komisji Europejskiej oraz późnym zawarciem *Umowy partnerstwa*. W efekcie pierwsze nabory w ramach Priorytetu X zostały uruchomione dopiero w 2023 roku¹¹². W początkowym okresie wdrażania FE SL 2021-2027 prace związane z ogłaszaniem naborów w ramach tego priorytetu były szczególnie intensywne. IZ uznała je za priorytetowe w związku z wymaganiami dotyczącymi szybkiego wydatkowania środków z FST.
- Drugą przeszkodą w realizacji wskaźników był wzrost kosztów wsparcia przypadających na uczestnika projektu (udzielenie założonego wsparcia stało się droższe)¹¹³.
- Trzecia trudność wynikała z przeszacowania, na etapie ustalania docelowych wartości wskaźników, gotowości grupy docelowej do podnoszenia swoich kwalifikacji, zwłaszcza w czasie wolnym od pracy¹¹⁴. Okazało się, że nawet kwota dofinansowania sięgająca 95% kosztów szkolenia nie zachęca do udziału oczekiwanej liczby uczestników. Ta okoliczność zakłóca w pewnym stopniu mechanizm popytowego kształtowania oferty dostępnej w Podmiotowym Systemie Finansowania, ponieważ – wobec niewystarczającego spontanicznego zainteresowania uczestników – realizatorzy wsparcia są zmuszeni intensywnie zabiegać o ich udział¹¹⁵.

Ostatnia z głównych trudności odnotowywanych przez IZ/IP na poziomie Programu, była również powszechnie wskazywana przez beneficjentów.

¹¹² Źródło: IDI z przedstawicielami IZ / IP; Imapp Consulting 2024, „Ewaluacja dotycząca postępu rzeczowego i finansowego FE SL 2021 2027 w zakresie funduszu FST na potrzeby przeglądu śródkresowego”, s. 198.

¹¹³ Źródło: Imapp Consulting 2024, „Ewaluacja dotycząca postępu rzeczowego i finansowego FE SL 2021 2027...”, s. 199, 200.

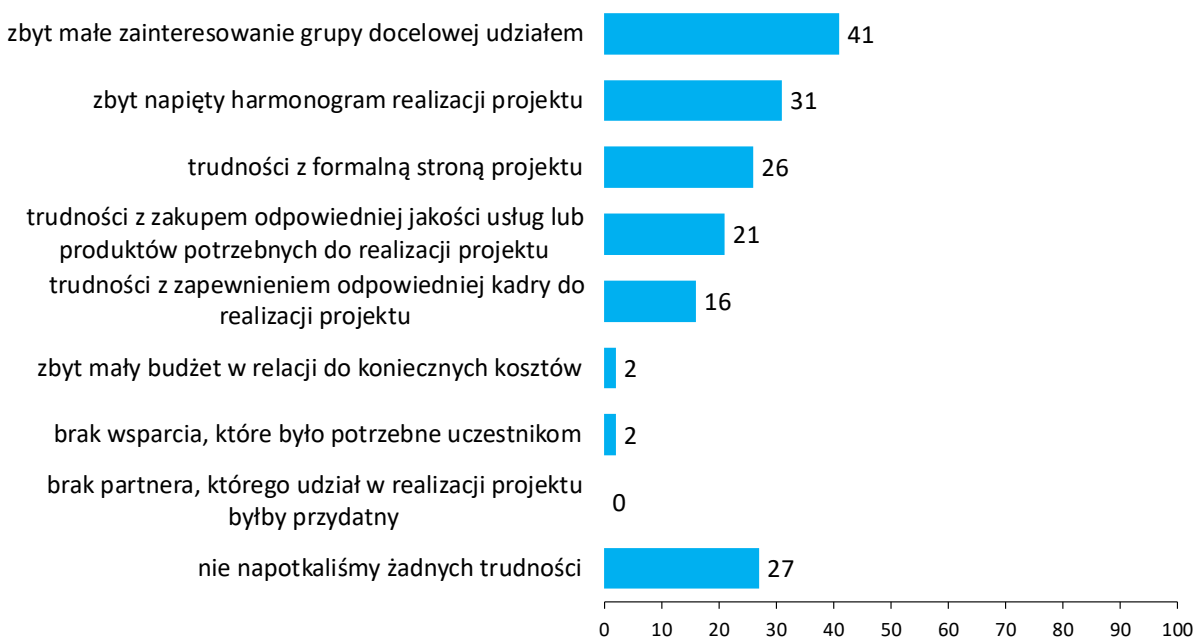
¹¹⁴ Źródło: IDI z przedstawicielami IZ/IP.

¹¹⁵ Źródło: IDI z przedstawicielami IZ/IP.

W badaniu ankietowym jako przeszkody w osiągnięciu wskaźników projektu beneficjenci wskazywali najczęściej:

- zbyt małe zainteresowanie grupy docelowej udziałem (41%),
- zbyt napięty harmonogram realizacji projektu (31%),
- trudności z formalną obsługą projektu (26%).

Wykres 24: Napotykanne przez beneficjentów działań społecznych finansowanych z FST trudności w osiągnięciu wskaźników w projekcie (% projektów)¹¹⁶

Źródło: Badanie ankietowe z beneficjentami [N projektów = 81]

W wywiadach jakościowych rozmówcy wiązali deficyt zainteresowania grup docelowych z dobrą sytuacją na rynku pracy. Relacjonowali także, że znaczna część potencjalnych uczestników jest zainteresowana tylko częścią przewidzianej w projekcie ścieżki wsparcia – w szczególności otrzymaniem dotacji na działalność gospodarczą, ale nie rozwojem kompetencji w zakresie jej prowadzenia. W przypadku usług dostępnych w PSF mniejsze od oczekiwanego okazało się zainteresowanie doradztwem zawodowym.

W ankietach wypełnionych przez beneficjentów powtarzało się również spostrzeżenie, że do udziału w niektórych formach wsparcia zniechęcają nadmierne wymagania dotyczące zakresu podawanych informacji oraz wymaganych dokumentów, które je potwierdzają (np. udokumentowania miejsca zamieszkania w przypadku dwugodzinnych warsztatów).

Obejmowanie części potencjalnych uczestników wsparciem było utrudnione ze względu na brak statusu osób zwolnionych z przyczyn leżących po stronie pracodawcy. W przypadku górników, ale niejednokrotnie także pracowników innego

¹¹⁶ Na podstawie pytania „Proszę wskazać, jeżeli napotkali Państwo następujące trudności w osiągnięciu wskaźników w projekcie (również, jeżeli ostatecznie zakładane wartości docelowe zostały osiągnięte lub nie są zagrożone)”.

typu przedsiębiorstw, zwolnienia nie wynikają formalnie z przyczyn leżących po stronie pracodawcy, lecz odbywają się na podstawie porozumienia. Ponadto, wsparcie z FST nie może być kierowane do przedsiębiorstw w trudnej sytuacji finansowej.

W przypadku outplacementu, fundamentalną trudność stanowiła również nieprzewidywalność zwolnień. Część pracodawców zwleka z ujawnieniem takich planów ze względów PR-owych i z obawy przed przedwczesną utratą pracowników. W przypadku korzystnej zmiany koniunktury zdarza się, że pracodawca jest zainteresowany dalszym zatrudnianiem pracownika, który był już przygotowany do zwolnienia, co grozi niekwalifikowalnością kosztów wsparcia w formie outplacementu.

Wśród problemów dotyczących czasu realizacji projektu beneficjenci wskazywali zarówno zbyt krótkie harmonogramy, jak i czasochłonność procedur administracyjnych związanych z zatwierdzaniem zmian w projekcie oraz rozliczaniem wydatków, wpływającą na wydłużenie czasu realizacji poszczególnych działań. Krótki okres realizacji skutkowało nadmiernym obciążeniem osób realizujących projekty. Ponadto, jak zwracali uwagę niektórzy beneficjenci, praca z lokalnymi społecznościami wymaga odpowiednio długiego czasu.

Spośród kwestii formalnych, szczególnie problematyczna była kwestia zamówień publicznych, zwłaszcza w przypadku JST zobowiązanych do stosowania procedury adekwatnej do zsumowanej wartości zamówień z danej kategorii.

Wśród beneficjentów powtarzały się również wątpliwości dotyczące możliwości wspierania potencjalnych uczestników – na przykład czy epizod zatrudnienia po utracie pracy z przyczyn leżących po stronie pracodawcy wyklucza możliwość skorzystania ze wsparcia albo czy objęcie wsparciem większej liczby pracowników jednego przedsiębiorstwa może zostać uznane za udzielenie mu pomocy *de minimis*. Z kolei tylko sporadycznie wśród trudności w osiągnięciu wskaźników ankietowani beneficjenci wskazywali zbyt mały budżet w relacji do kosztów lub brak wsparcia potrzebnego uczestnikom (co można wiązać z szerokim zakresem form wsparcia możliwych do finansowania z FST). Żaden z ankietowanych beneficjentów nie wskazał jako trudności braku potrzebnego do realizacji projektu partnera.

Respondenci uczestniczący w badaniu jakościowym zwracali natomiast uwagę na trudności w uzyskiwaniu informacji od IZ/IP i zgłaszali następujące problemy:

- brak odpowiedzi na pytania zadawane za pośrednictwem poczty elektronicznej, mimo że ten kanał był wskazany jako jeden z możliwych „do kontaktu”,
- wymiana informacji prowadząca do uzgodnień, które miały kluczowe znaczenie dla przebiegu projektu trwała czasami zbyt długo (w jednym z przykładów wymiana informacji potrzebna do podjęcia decyzji o przesunięciu oszczędności powstałych w projekcie na inne działania zajęła około roku),
- udzielanie beneficjentom sprzecznych informacji (np. podczas pierwszej kontroli przeprowadzonej na początku projektu beneficjenci uzyskiwali inne

informacje dotyczące sposobu dokumentowania kwalifikowalności wydatków niż podczas ostatniej kontroli przeprowadzonej przed zakończeniem projektu).

5.5.1.2 Działania minimalizujące wpływ negatywnych czynników

3a-iv. Czy istnieją działania, które mogłyby zminimalizować oddziaływanie negatywnych czynników wpływających na osiągnięcie celów?

3a-v. Czy jest możliwe ich wdrożenie w FE SL 2021-2027?

Zniwelowanie konsekwencji późnego uruchomienia programu oraz dążenia do spełnienia wymogu wydatkowania środków w krótkim terminie nie są możliwe. Zapewnieniu bardziej przyjaznych ram czasowych na realizację projektów mogłoby natomiast sprzyjać skrócenie czasu pomiędzy złożeniem wniosku a decyzją o dofinansowaniu projektu. Rozwiązaniem zastosowanym w tym celu przez IZ było przeprowadzenie naboru otwartego, podczas którego ocena była prowadzona w kolejnych turach.

Postulatem zgłaszanym przez beneficjentów w ankietach, który wydaje się możliwy do spełnienia pod warunkiem zaangażowania odpowiednich zasobów kadrowych jest wzmocnienie wsparcia doradczego na etapie realizacji projektów. Beneficjenci proponowali zapewnienie dostępu, stacjonarnie i on-line, do konsultacji dotyczących wszystkich etapów projektu: jego przygotowywania, realizowania i sprawozdawania. Wyrażali także zainteresowanie wczesnym kontaktem z przedstawicielami komórek IZ/IP odpowiedzialnymi za późniejsze kontrolowanie projektów.

Propozycją trudniejszą do realizacji, lecz wartą rozważenia, jest zwiększenie decyzyjności opiekunów projektów (postulat powtarzający się wśród uczestniczących w badaniu beneficjentów), umożliwiające szybsze podejmowanie decyzji odnośnie do ewentualnych zmian w projektach.

Odnosnie do przekazywania informacji, beneficjenci zgłosili również rekomendacje dotyczące systemów informatycznych. Zaproponowali wykorzystywanie do komunikacji pomiędzy beneficjentami a IZ modułu *Komunikacja* w CST (zamiast kanałów takich jak e-PUAP czy e-Doręczenia) oraz wyposażenie LSI w funkcje importu danych uczestników projektu do formularza monitorowania (np. z pliku Excel).

Z perspektywy reagowania na poziomie poszczególnych projektów na zmieniające się sytuacje, korzystne było umożliwienie beneficjentom ryczałtowego rozliczania projektów (tj. w oparciu o osiągnięte wskaźniki, z większą swobodą decydowania o ponoszonych wydatkach). W ankiecie z beneficjentami pojawił się postulat podniesienia pułapu, wynoszącego obecnie 200 tys. euro, do którego możliwe jest rozliczanie projektu na tej zasadzie.

Wobec znacznej nieprzewidywalności wyzwań związanych ze zwolnieniami pracowników, szczególnie istotne są rozwiązania sprzyjające elastycznemu reagowaniu. Do takich rozwiązań, stosowanych przez IP, należało:

- zapewnienie bieżącego wpływu na przebieg projektów, w szczególności dzięki komitetom sterującym z udziałem przedstawicieli IZ, IP oraz operatorów¹¹⁷ (wprowadzone zmiany dotyczyły np. zasad zatrudniania doradców zawodowych w projektach),
- realizowanie przez WUP projektu własnego o dużej skali, w zakresie redploymentu.

Redeployment sam w sobie (tj. niezależnie od rodzaju projektu, w ramach którego jest realizowany) stanowi trafną odpowiedź na trudności ze wsparciem w formie outplacementu. Redeployment polega na przygotowywaniu pracowników do realizacji nowych zadań, bez konieczności ich zwolnienia przez dotychczasowego pracodawcę.

Wydaje się, że operatorów projektów oraz IZ/IP odciążąłby brak konieczności decydowania, czy przedłożone do finansowania przedsięwzięcie spełnia niejednoznaczne kryteria związku z *zieloną gospodarką*. Podobnie otwarta na interpretację pozostaje w FE SL 2021-2027 kwestia przynależności do branży okologicznej.

5.5.2 Partnerstwo w projektach

3e Jak ocenia się projekty transformacyjne realizowane w partnerstwie? Czy projekty były bardziej skuteczne od projektów realizowanych przez jednego beneficjenta, czy charakteryzowały się wartością dodaną? Czy umożliwiały realizację projektów podmiotom, które nie byłyby w stanie realizować projektów samodzielnie? Jaki charakter miały te partnerstwa, jakie podmioty w nich uczestniczyły?

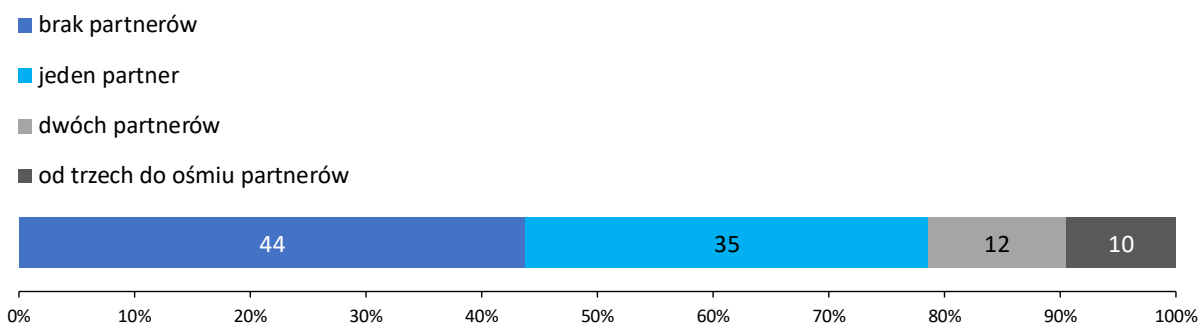
W ramach FE SL 2021-2027 możliwa jest m.in. realizacja projektów partnerskich. Rolą podmiotu pełniącego rolę partnera jest udział w realizacji projektu oraz wniesienie w realizowane przedsięwzięcie zasobów ludzkich, organizacyjnych, technicznych lub finansowych¹¹⁸. Mniej niż połowę (44%) projektów społecznych finansowanych z FST beneficjenci realizowali samodzielnie. Ponad jedna trzecia (35%) projektów była realizowana z udziałem jednego partnera, a pozostałe (22%) z udziałem co najmniej dwóch.

¹¹⁷ Operatorami są nazywani beneficjenci, którzy odpowiadają za dystrybucję wsparcia na rzecz osób uczestniczących w projekcie/osób korzystających z finansowanych usługi, w tym w szczególności za rekrutację tych osób do projektu oraz za zawieranie z nimi umów oraz rozliczanie wsparcia. Zadania operatora określają szczegółowo „Zasady wdrażania projektów z zakresu Kształcenia Osób Dorosłych w FESL 2021-202” – link do dokumentu:

<https://funduszeue.slaskie.pl/web/guest/nabory/lsi/105#recruitment-docs>, dostęp 30.01.2026.

¹¹⁸ Źródło: Przewodnik dla beneficjentów FE SL 2021-2027, wersja 11, s. 13 – link do dokumentu: <https://funduszeue.slaskie.pl/documents/20117/1120372/Przewodnik+dla+Beneficjent%C3%B3w+FE+SL+2021-2027+%28wersja+11%29.pdf/c03dba9c-9d14-ce84-1589-df7a86302dc8?t=1755167072685>, dostęp 30.01.2026.

Wykres 25: Partnerstwa w projektach: odsetek partnerów¹¹⁹

Źródło: LSI 2021, stan na 12.2025 [N projektów = 203]

Partnerstwa były premiowane przez IZ w pierwszym, większym, naborze projektów w ramach Działania 10.24. W badaniu ankietowym beneficjenci, którzy realizowali projekty wspólnie z partnerami, wskazali również szereg korzyści takiej współpracy.

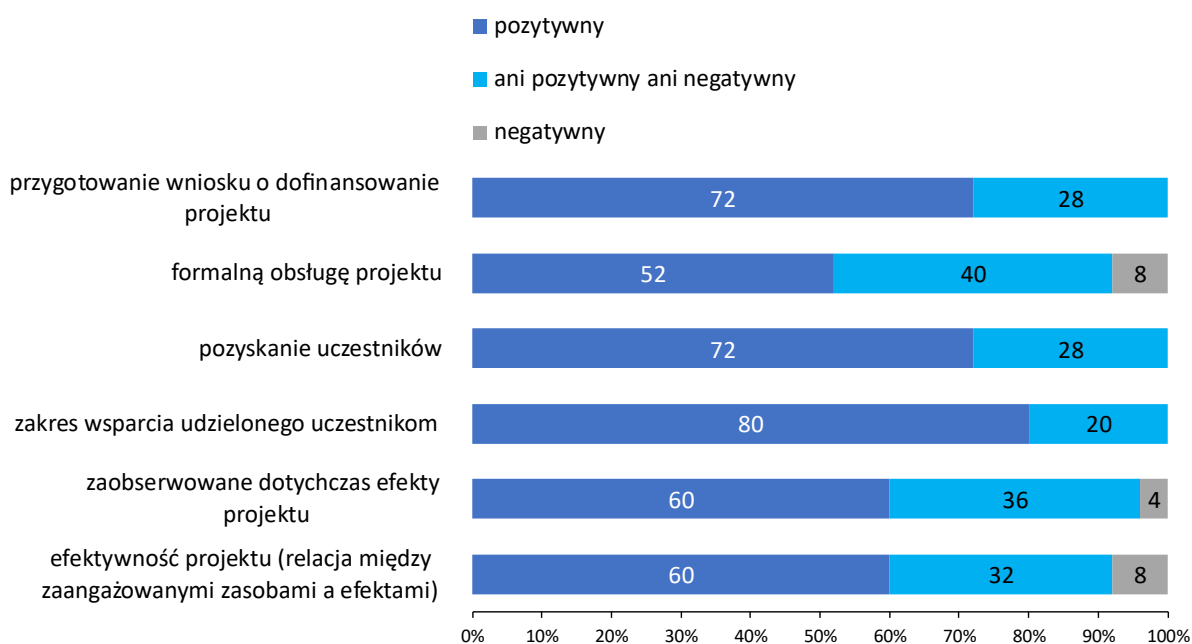
Obserwowany przez beneficjentów pozytywny wpływ partnerstw dotyczył najczęściej zakresu wsparcia udzielanego uczestnikom (80%), przygotowania wniosku o dofinansowanie projektu (72%) oraz pozyskania uczestników (72%).

Ponadto w wywiadach jakościowych z IZ oraz beneficjentami podkreślano przydatność udziału w realizacji projektów w ramach Działania 10.24 organizacji pozarządowych, ze względu na ich zakorzenienie w lokalnych społecznościach, a także mniejsze ograniczenia dotyczące zamawiania usług i produktów.

Udział beneficjentów, którzy pod poszczególnymi względami ocenili wpływ partnerstw negatywnie, nie przekraczał kilku procent, a w przypadku 3 z 6 uwzględnionych w badaniu aspektów, negatywnej oceny nie sformułował żaden beneficjent.

¹¹⁹ Niesumowanie się wartości do 100% wynika z zaokrągleń.

Wykres 26: Opinie beneficjentów o ewentualnym wpływie realizowania projektu w partnerstwie¹²⁰

Źródło: Badanie ankietowe z beneficjentami [N=25 – beneficjenci realizujący projekt w partnerstwie]

W raporcie z ewaluacji FST w skali całego kraju zwrócono uwagę, że „Zaangażowanie lokalnych instytucji, samorządów oraz społeczności jest kluczowe dla sukcesu projektów transformacyjnych. Instytucje regionalne, w tym agencje rozwoju i lokalne organizacje pozarządowe, posiadają umiejętności oraz doświadczenie umożliwiające realizację projektów w sposób zgodny z oczekiwaniami i potrzebami mieszkańców. Ich rola jako mediatorów i realizatorów przyczynia się do budowania zaufania społecznego oraz do skutecznego angażowania obywateli w procesach konsultacji i decyzji.”¹²¹ W związku z tym zalecono promowanie międzysektorowych partnerstw lokalnych, łączących JST, przedsiębiorstwa i organizacje pozarządowe nie tylko na czas realizacji pojedynczego projektu, ale również w dłuższej perspektywie.

Wywiady przeprowadzone z przedstawicielami organizacji pozarządowych wskazują ponadto, że warto tworzyć międzysektorowe gremia współdecydujące o przemianach obszarów wymagających w związku z dekarbonizacją rewitalizacji lub wprowadzenia nowych funkcji. Taką rolę mogą pełnić Gminne Komitety Rewitalizacji, przy czym, żeby zachować lokalny charakter partycypacji, istotne jest tworzenie w ich ramach grup zajmujących się poszczególnymi podobszarami oraz zapewnienie bieżącego przepływu informacji i propozycji pomiędzy Komitetem a mieszkańcami danej okolicy.

¹²⁰ Na podstawie pytania „Czy realizacja projektu w partnerstwie miała pozytywny lub negatywny wpływ na...”

¹²¹ PwC, 2025. „Ewaluacja Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji. Wersja końcowa raportu”, s. 77.

Analogiczne rozwiązania byłyby uzasadnione również w odniesieniu do obszarów nieobjętych Gminnymi Programami Rewitalizacji.

5.5.3 Działania na rzecz zaangażowania społeczności

3c. Jakie podjęto działania na rzecz zaangażowania społeczeństwa obywatelskiego w proces transformacji regionu ze szczególnym uwzględnieniem roli kobiet (działania na rzecz włączenia kobiet w transformację regionu, wsparcie i promocja roli kobiet w procesie transformacji, działania poświęcone budowaniu potencjału kobiet jako lokalnych liderek, działaczek i animatorek)?

3d. Jak projekty realizowane w ramach Działania 10.24 wpłynęły na zwiększenie aktywności społeczności uczestniczących w transformacji? Jak ocenia się zakres, tematykę oraz efekty inicjatyw oddolnych, które były realizowane w ramach Działania 10.24? W jakim stopniu są skutecznym narzędziem do budowania społeczeństwa obywatelskiego?

Autorzy raportów z wcześniejszych analiz zauważają, że „skuteczna transformacja regionów węglowych wymaga nie tylko inwestycji w nowe gałęzie gospodarki, ale także aktywnego zaangażowania społeczności lokalnych. Partycypacja społeczna, konsultacje oraz współpraca między różnymi podmiotami są kluczowe dla osiągnięcia trwałych i sprawiedliwych zmian”¹²².

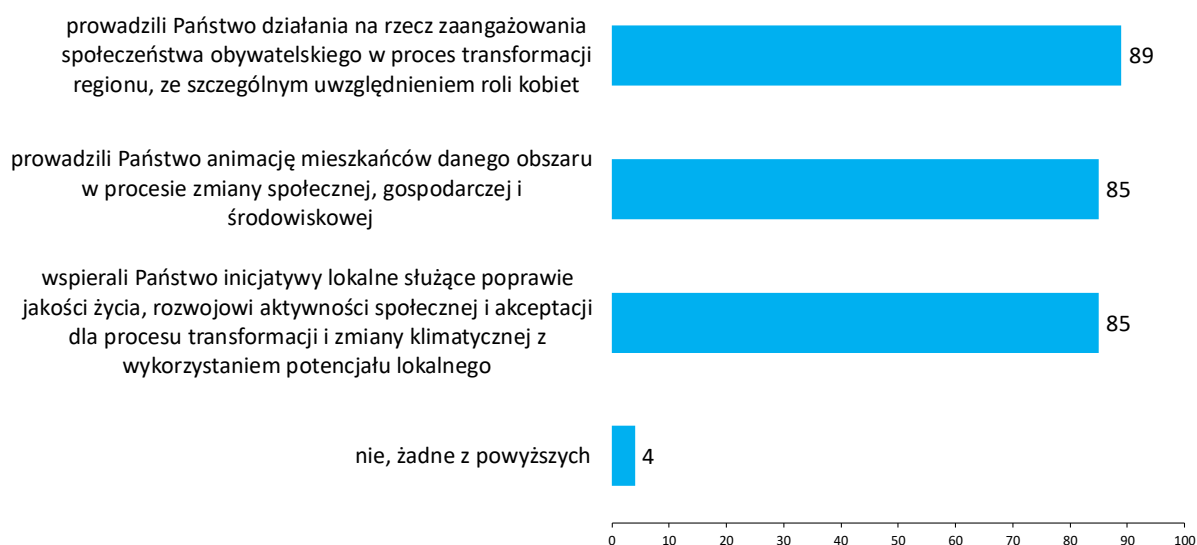
W to podejście wpisuje się Działanie 10.24 „Włączenie społeczne – wzmocnienie procesu sprawiedliwej transformacji”. W ramach tego Działania beneficjenci podobnie często prowadzili:

- działania na rzecz zaangażowania społeczeństwa obywatelskiego w proces transformacji, ze szczególnym uwzględnieniem kobiet (89%),
- animację danego obszaru w procesie zmiany społecznej, gospodarczej i środowiskowej (85%),
- inicjatywy lokalne służące poprawie jakości życia, rozwojowi aktywności społecznej oraz akceptacji procesu transformacji i zmiany klimatycznej, z wykorzystaniem lokalnego potencjału (85%).

W badaniu ankietowym każdy z tych zakresów został wskazany przez ponad 80% beneficjentów.

¹²² Jarosławska-Sobór S. „Dialog społeczny i zaangażowanie społeczne w procesie transformacji podregionów węglowych województwa śląskiego”, w: „Regionalne Studia Transformacji” tom I, s. 108.

Wykres 27: Działania realizowane w projektach w ramach Działania 10.24¹²³

Źródło: Badanie ankietowe z beneficjentami [N projektów = 27, dot. wyłącznie Dz. 10.24]

Projekty obejmowały poniższe zadania.

- Działania edukacyjne, warsztaty i uświadamianie z zakresu ekologii, zielonej gospodarki i zmian klimatycznych. Najczęściej pojawiającym się w projektach działaniem jest bezpośrednia edukacja mieszkańców na temat procesów sprawiedliwej transformacji, przeciwdziałania ubóstwu energetycznemu i przechodzenia na gospodarkę neutralną dla klimatu.
- Realizacja oddolnych inicjatyw lokalnych. W każdym projekcie przewidziano wsparcie merytoryczne i finansowe dla samodzielnych pomysłów mieszkańców, które służą m.in. rozwiązywaniu problemów społecznych, ekologii i zachowaniu tożsamości lokalnej i regionalnej oraz więzi z historią i dziedzictwem przemysłowym.
- Wsparcie i rozwój kompetencji managerskich oraz liderek kobiet. Projekty kładą nacisk na włączenie kobiet w transformację regionu, obejmując je szkoleniami przywódczymi, wsparciem w zarządzaniu różnorodnością, budowaniem poczucia sprawczości oraz promowaniem roli liderek lokalnych społeczności.
- Animacja społeczna i organizowanie społeczności lokalnej. Ważnym filarem jest angażowanie animatorów lokalnych oraz streetworkerów, którzy aktywizują mieszkańców, mobilizują do działania, budują zaufanie i pomagają przejść przez proces zmiany społeczno-gospodarczej.
- Pielęgnowanie tożsamości lokalnej, regionalnej oraz dziedzictwa przemysłowego i górniczego. Zmiany transformacyjne wiążą się z dbałością o zachowanie kultury górniczej, tworzeniem wystaw, archiwów, izb pamięci i realizacją wydarzeń kulturalnych nawiązujących do tradycji i historii regionu.

¹²³ Na podstawie pytania „Czy w realizowanym przez Państwa projekcie...”

- Tworzenie i adaptacja przestrzeni do spotkań i integracji. Szeroko stosowaną praktyką jest powoływanie tzw. centrów społecznościowych, urban labów, klubów integracji czy parków kieszonkowych, które stają się fizycznymi, przyjaznymi miejscami wymiany doświadczeń i rozwoju dla mieszkańców.
- Integracja międzypokoleniowa oraz dedykowane programy dla seniorów i młodzieży. Wiele projektów skupia się na specyficznych potrzebach osób w wieku 15-29 lat oraz seniorów (60+), oferując im wsparcie wyrównujące szanse, akademie aktywności oraz wydarzenia łączące różne pokolenia.
- Wizyty studyjne, spacerunki edukacyjne i gry terenowe. Wymiana doświadczeń odbywa się poprzez organizowanie wyjazdów do nowoczesnie funkcjonujących zakładów, na tereny zrewitalizowane po kopalniach oraz działania w plenerze z zakresu tzw. *błękitno-zielonej infrastruktury*¹²⁴ i *czwartej przyrody*.
- Poradnictwo indywidualne, treningi interpersonalne i wsparcie psychologiczne. Część projektów, oprócz pracy grupowej, zapewnia indywidualny coaching, wsparcie mentalne oraz doradztwo mające ułatwić mieszkańcom radzenie sobie ze stresem i adaptację do zmian na rynku pracy.
- Kampanie społeczne, informacyjne i wydarzenia plenerowe o szerszym zasięgu. Organizacja konferencji, kampanii informacyjnych w mediach społecznościowych, czy wydarzeń mających na celu zwrócenie uwagi większej liczby odbiorców na proces sprawiedliwej transformacji.
- Szkolenia z kompetencji cyfrowych (głównie dla seniorów). Uzupełniającym stosowanym działaniem są warsztaty wyrównujące szanse cyfrowe, uczące obsługi nowoczesnych urządzeń oraz cyberbezpieczeństwa.
- Wzmocnienie potencjału lokalnych organizacji pozarządowych (NGO) i wolontariatu. Najczęściej podejmowanym działaniem było bezpośrednie wsparcie instytucjonalne podmiotów trzeciego sektora m.in. poprzez uczenie zdobywania środków, organizację kursów dla pracowników fundacji czy rozbudowę sieci wolontariackiej.

Spośród 28 083 osób objętych wsparciem, 63% stanowiły kobiety. Wspieraniu kobiet służyły poniższe aktywności¹²⁵.

- Promocja roli kobiet, wzmacnianie ich świadomości społecznej oraz inspirowanie do działania mające na celu aktywizację społeczną i szerokie włączenie kobiet w proces transformacji.
- Wyłanianie kobiet-liderek, aktywistek, animatorek społecznych i wolontariuszek.

¹²⁴ „Błękitno-zielona infrastruktura” to zintegrowany system terenów zielonych i obiektów wodnych w miastach, tworzony w celu zapewnienia retencji wody, ochrony przed powodzią, chłodzenia przestrzeni publicznych oraz zwiększenia bioróżnorodności.

¹²⁵ Źródło: LSI 2021, stan na 12.2025.

- Wyposażanie kobiet w konkretną wiedzę przygotowującą do roli liderek – najczęstszym rodzajem wsparcia były szkolenia i warsztaty uczące kobiety kompetencji managerskich.
- Szkolenia wyposażające kobiety-liderki i aktywistki w konkretną wiedzę np. na temat metod pozyskiwania środków finansowych na ich dalszą działalność społeczną.
- Indywidualne wsparcie takie jak doradztwo, coaching, mentoring w obszarze budowania potencjału kobiet-liderek.
- Aktywizacja kobiet szczególnie narażonych na wykluczenie społeczne np. matek i opiekunek osób z niepełnosprawnościami, jak również kobiet pracujących z osobami z niepełnosprawnościami oraz aktywnych kobiet z niepełnosprawnością.
- Działania integracyjne, takie jak spotkania i wyjazdy ułatwiające nawiązywanie koalicji i tworzenie kobiecych sieci wsparcia, mających pomagać kobietom dobrze funkcjonować w życiu społeczno-publicznym (networking i grupy wsparcia).
- Realizacja i wsparcie oddolnych inicjatyw lokalnych zgłaszanych bezpośrednio przez kobiety - w ramach mikro-budżetów na lokalne projekty mieszkańców gwarantowano realizację oddolnych inicjatyw, których bezpośrednimi pomysłodawczyniami i liderkami były uczestniczki projektów.

Większość uczestników projektów (62%) miało 15-29 lat. Przy tym w realizowanych projektach powtarzały się działania międzypokoleniowe, z udziałem zarówno młodzieży, jak i seniorów, polegające na przykład na wzajemnym poznawaniu stosunku do transformacji i dziedzictwa górniczego.

Uwagę warto zwrócić szczególnie na inicjatywy lokalne, pozwalające na wspieranie niewielkimi kwotami (do 6 tys. zł) różnorodnych inicjatyw mieszkańców. W wywiadach jakościowych podkreślano, że wartością takich przedsięwzięć jest nie tylko wymierny efekt, ale także to, że stwarzają okazję grupom mieszkańców do współdziałania.

Podobne rozwiązania były stosowane również poza FE SL 2021-2027¹²⁶, jednak wsparcie dostępne w ramach Działania 10.24 znacznie je upowszechniło.

W ramach Działania 10.24¹²⁷:

- zrealizowano 2 178 inicjatyw lokalnych,
- utworzono 54 miejsca spotkań, służące integracji mieszkańców poszczególnych obszarów,
- wsparto 33 podmioty trzeciego sektora działające na rzecz transformacji,
- objęto 3 817 kobiet działaniami podnoszącymi wiedzę i świadomość na temat zarządzania różnorodnością oraz kompetencje managerskie,

¹²⁶ M.in. w ramach Rządowego Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich NOWEFIO na lata 2021-2030 – Priorytet 1 „Mikro inicjatywy”, link do strony programu: <https://niw.gov.pl/nasze-programy/nowefio/>, dostęp 30.01.2025.

¹²⁷ Źródło: LSI 2021, stan na 12.2025.

- objęto 17 384 osoby działaniami edukacyjnymi i świadomościowymi związanymi z transformacją regionu.

W ankietach i wywiadach jako czynniki sukcesu wskazywano przede wszystkim udział lokalnych liderów oraz otwartość na pomysły mieszkańców.

Przedstawiciele organizacji pozarządowych działających na skalę ponadlokalną podkreślali znaczenie udziału lokalnych partnerów, a zarazem potrzebę ich wzmacniania, zwłaszcza w małych miejscowościach, w których trzeci sektor jest słabiej rozwinięty.

5.5.4 Działania podejmowane na rzecz zachowania dziedzictwa górniczego

1c. Jak proces transformacji wpływa na zachowanie tożsamości lokalnej i dziedzictwa kulturowego? Jakie działania i inicjatywy kulturalne są podejmowane na rzecz zachowania dziedzictwa górniczego, tradycji i tożsamości regionalnej? Jakich działań brakuje i warto je zainicjować?

„Dziedzictwo” oznacza „(...) zasób rzeczy nieruchomych i ruchomych wraz ze związanymi z nim wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi, ważnymi dla tożsamości kulturowej danej społeczności”¹²⁸.

W publikacjach poświęconych zachowaniu dziedzictwa górniczego podkreśla się jego rolę w budowaniu tożsamości oraz więzi społecznych¹²⁹, potencjał turystyczny oraz atrakcyjność dla inwestorów, a także możliwości nadawania dawnym obiektom nowych funkcji¹³⁰. Z tego względu „Dziedzictwo górnicze (...) nie powinno być postrzegane jedynie jako relikw przeszłości, lecz jako cenny skarb kulturowy i gospodarczy, wspierający proces przekształcania regionu”¹³¹.

Zgodnie z wiedzą przedstawicieli gmin uczestniczących w badaniu ankietowym, w ciągu ostatnich 5 lat w co czwartej gminie (25%) były realizowane inicjatywy na rzecz ochrony niematerialnego dziedzictwa kultury górniczej, a w 16% na rzecz dziedzictwa materialnego (uwzględniono tego rodzaju przedsięwzięcia niezależnie od źródeł ich finansowania).

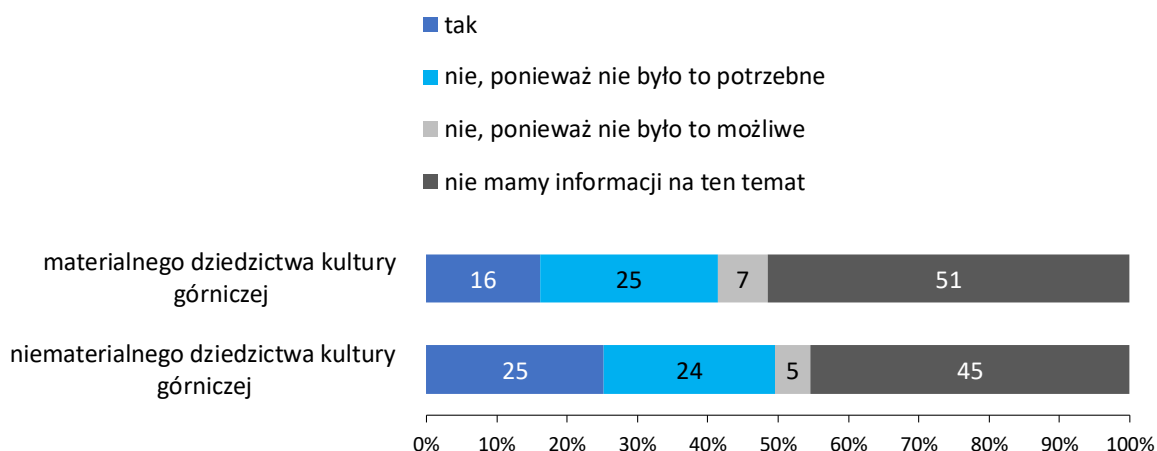
¹²⁸ Mackiewicz E., Staszewska A. 2023. „Zarządzanie dziedzictwem kulturowym na przykładach obiektów górnośląsko-zagłębiowskiej metropolii”, s. 5.

¹²⁹ Tamże, s. 6.

¹³⁰ Marszowski R. „Wykorzystanie dziedzictwa górniczego w procesie transformacji podregionów węglowych województwa śląskiego” w: „Regionalne Studia Transformacji”, tom I, s. 58-61.

¹³¹ Tamże, s. 69.

Wykres 28: Odpowiedzi przedstawicieli gmin na pytanie czy według ich wiedzy w ciągu ostatnich 5 lat w danej gminie były realizowane inicjatywy dotyczące kultury górniczej¹³²

Źródło: Badanie ankietowe z przedstawicielami gmin [N=55]

Zachowywanie i promowanie dziedzictwa górniczego jest wspierane w ramach Działań 10.24 oraz 10.26 FE SL 2021-2027. O ile nabór w ramach drugiego z tych Działań jest jeszcze w toku, o tyle w ramach pierwszego zrealizowano już szereg inicjatyw, skategoryzowanych poniżej¹³³.

- Działania edukacyjne i warsztatowe
 - Tworzenie „Akademii Tożsamości Regionalnej” lub „Stref Tożsamości Regionalnej” – w ramach większych centrów aktywności.
 - Warsztaty rozwoju umiejętności i poczucia tożsamości – zajęcia mające na celu wzmocnienie więzi z regionem i jego historią.
 - Edukacja w zakresie utrzymania kultury pogórnicy – specjalistyczne warsztaty poświęcone tradycjom regionu.
 - Zajęcia dla dzieci i młodzieży – budowanie tożsamości lokalnej od najmłodszych lat poprzez warsztaty w przedszkolach i szkołach.
 - Debaty oksfordzkie – organizowanie dyskusji na temat transformacji górniczej.
 - Wzmocnienie więzi młodych ludzi z historią i tradycją Górnego Śląska – działania uświadamiające, że transformacja nie musi oznaczać utraty przemysłowego charakteru regionu.
- Instytucje pamięci i miejsca spotkań
 - Tworzenie centrów inicjatyw i tradycji, centrum edukacji regionalnej i archiwum pamięci, działających w obszarze edukacji i promowanie lokalnego dziedzictwa niematerialnego.

¹³² Na podstawie pytania „Czy według Państwa wiedzy w ciągu ostatnich 5 lat w Państwa gminie były realizowane inicjatywy dotyczące...”

¹³³ Źródło: LSI 2021, stan na 12.2025.

- Regionalne archiwum antropocenu – opracowanie materiałów wizualnych i audialnych prezentujących regionalne dziedzictwo oraz stosunek społeczności do zmian.
- Promocja produktów lokalnych i wydarzeń tożsamościowych – kreowanie przestrzeni i produktów, które definiują tożsamość regionalną.
- Działania kulturalne, artystyczne i dokumentacyjne
 - Pielęgnowanie tradycji lokalnych – np. promowanie pamięci poprzez stroje rozbarbskie i pamiątki po dawnych mieszkańcach.
 - Wsparcie dla górniczej orkiestry dętej – dedykowane zadania mające na celu zachowanie historii kopalni i tradycji muzycznych.
 - Produkcja filmowa i fotograficzna – realizacja filmu dokumentalnego o historii społeczności górniczej oraz organizacja wystaw fotograficznych, rzeźbiarskich i malarskich.
 - Mobilne wystawy o historii kopalni – prezentowanie historii lokalnej społeczności w formie wystaw objazdowych.
 - Teatr i gry terenowe – wykorzystanie przedstawień teatralnych oraz innowacyjnych gier do poznawania historii regionu i tożsamości lokalnej.
- Eksploracja i przestrzeń publiczna
 - Wizyty studyjne i spacerzy badawcze – wyjazdy do miejsc, które przeszły proces transformacji, oraz zwiedzanie zrewitalizowanych przestrzeni pokopalnianych i instytucji dziedzictwa przemysłowego.
 - Tworzenie grup lokalnych przewodników – przygotowanie mieszkańców do oprowadzania po miejscach związanych z historią górnictwa.
 - Oznakowanie graficzne osiedli – tworzenie znaków identyfikujących społeczności osiedli górniczych.
 - Wykorzystanie „etosu górniczego” w rewitalizacji – przygotowanie mieszkańców do zmian przestrzenno-krajobrazowych przy zachowaniu ich tożsamości.
- Inicjatywy oddolne
 - Realizacja projektów mieszkańców – finansowanie lokalnych inicjatyw skupionych na kultywowaniu dziedzictwa przemysłowego i historycznego.
 - Konferencje lokalne – organizacja wydarzeń pod hasłem „Moja mała ojczyzna”, promujących więź z miejscem zamieszkania.
 - Integracja międzypokoleniowa – opieranie działań na wymianie doświadczeń i wartościach kulturowych starszych pokoleń (seniorów) z młodszymi.

Biorąc pod uwagę różnorodność przedsięwzięć realizowanych w ramach Działania 10.24, dzięki jego otwartości na szerokie spektrum inicjatyw, trudno stwierdzić, że jakiegoś typu działań brakuje.

Rozwiązaniem ocenianym jednoznacznie pozytywnie było dopuszczenie dużej różnorodności finansowanych inicjatyw, dzięki czemu splatały zachowywanie kultury górniczej z zainteresowaniami i życiowymi doświadczeniami mieszkańców.

„Projekty, gdzie można realizować inicjatywy lokalne, (...) uważam, że one są bardzo dobrze pomyślane, (...) przyciągają wiele osób, realizować można w ich ramach naprawdę bardzo różne działania, począwszy od spotkań między ludźmi, jakichś pikników edukacyjnych, budowy jakichś ogródków ekologicznych, uli, wystaw fotograficznych, jakieś małe książki ludzie wydają, związane ze swoimi zakładami pracy, aż po wagoniki z ostatnią toną [węgla]”¹³⁴.

Informacje uzyskane w ramach studium przypadku pozwalają uznać za szczególnie skuteczne inicjatywy polegającym na podtrzymywaniu i wykorzystywaniu pamięci o górnictwie do tworzenia lokalnej tożsamości.

„U nas w tej chwili w stowarzyszeniu jest 140 osób (...) Jeżeli chodzi o nasze aktywności i o tę publiczność, którą przyciągamy, jest taki wachlarz. (...) To są rzeczywiście osoby w każdym wieku, bo przychodzą rodzice z małymi dziećmi, przychodzą emeryci, którzy właśnie próbują w ten sposób wrócić do przeszłości, [przychodzą] młodzi, którzy próbują bardzo często poznać miejsce swojego zamieszkania. Sprowadza się wielu nowych lokatorów, bardzo często spoza miasta albo spoza regionu. I oni też mają potrzebę poznania miejsca, w którym żyją”¹³⁵.

Opisywane inicjatywy, polegające na poznawaniu w różny sposób obiektów i terenów pogórnich (gry terenowe, spacer, oprowadzania z udziałem danych pracowników) sprzyjają również kontaktom społecznym pomiędzy różnymi pokoleniami, przedstawicielami różnych klas społecznych, a także pomiędzy dotychczasowymi i nowymi mieszkańcami. Tym samym wykorzystują reinterpretację dziedzictwa górniczego, żeby spełnić postulat, zgodnie z którym „Powinno się dbać o to, aby wspólnota miejska była zarówno atrakcyjna dla ludzi, którzy wchodzi w jej skład, jak również dla potencjalnych członków, których warto przyciągać. Osoby, które chciałyby dołączyć do wspólnoty, powinny być zawsze mile widziane. Osoby takie mogą wnieść nowe pomysły, podzielić się wiedzą i doświadczeniem oraz włączyć się aktywnie w proces kolektywnego działania.”¹³⁶.

Warto także zwrócić uwagę na innowacyjne, ugruntowane teoretycznie¹³⁷ podejście stosowane m.in. w projekcie realizowanym we współpracy pomiędzy uczelnią a lokalną organizacją pozarządową, które polega na znalezieniu trzeciej drogi, odmiennej zarówno od bronienia wydobycia i spalania węgla jak i od jego „hejtowania”¹³⁸. Podstawą tego podejścia jest ujmowanie węgla jako części przyrody i traktowanie okresu jego intensywnej eksploatacji jako etapu, który wprowadzie się

¹³⁴ Źródło: IDI z ekspertką.

¹³⁵ Źródło: IDI z przedstawicielem organizacji pozarządowej w ramach studium przypadku.

¹³⁶ Polko A. „Partycypacja społeczna dla sprawiedliwej transformacji podregionów węglowych województwa śląskiego”, tom I, s. 126.

¹³⁷ Tomczok M. 2022. „Humanistyka węglowa w kręgu energii kontrindustrialnych”, w: „Porównania 1 (31) 2022.

¹³⁸ Określenie zaczerpnięte z IDI z ekspertką.

kończy, ale ma zasadnicze znaczenie dla tożsamości mieszkańców regionów górniczych.

„Nasz patent na to, ta strategia, której używamy, jest takim zwrotem ku naturze. To się może wydać dziwne, ale tych związków pomiędzy naturą a przemysłem jest o wiele więcej niż na pierwszy rzut oka nam się wydaje, bo my sobie wyobrażamy w takim codziennym naszym myśleniu o świecie kulturę i naturę jako dwie przeciwstawne kategorie. Natomiast musimy pamiętać, że gdyby nie natura, gdyby nie przyroda, to nie mielibyśmy w ogóle zasobów węgla, bo to są złoża geologiczne, które 350 milionów lat temu powstawały i które 350 milionów lat czekały gdzieś tam w głębi ziemi, żebyśmy je przez 200 lat mogli wydobywać i na tym zbudować całą swoją tożsamość i całą definicję tego, kim jesteśmy.” [IDI z przedstawicielem NGO]

Zgodnie z tą perspektywą powstanie węgla, jego wydobywanie i zaprzestawanie wydobycia są fazami długotrwałego procesu.

„Dzisiaj, kiedy się patrzy na te tereny poprzemysłowe, te, które nie zostały do tej pory zaadaptowane na inne cele, turystyczne, rekreacyjne i tak dalej, to widzimy, że tam też następuje powrót przyrody na zasadzie sukcesji wtórnej, że przyroda wraca do tych porzuconych obiektów przemysłowych, na to zdegradowane przestrzenie zagospodarowuje je na swój sposób po raz kolejny. Bo tworzą nam się samorzutne tereny rekreacyjne, powstaje zieleń na terenach, czy w sercach miast, bo w tych sercach miast kiedyś były zakłady przemysłowe, teraz w ich miejsce wraca przyroda, no więc powstają takie zielone rezerwuary i my to tłumaczymy na zasadzie pewnego procesu.” [IDI z przedstawicielem NGO]

Innowacyjność tego podejścia polega również na łączeniu kompetencji z różnych dziedzin nauki (humanistyki, geologii). Humanistyka węglowa zwraca uwagę na organiczność węgla i podkreśla, że jego znaczenie nie sprowadza się do wykorzystania w przemyśle.

„Wyodrębnienie ze studiów nad energią refleksji skupiającej się wyłącznie na węglu i jego odmianach (...), a jednocześnie czerpiącej z doświadczeń humanistyki, pozwala spojrzeć na niego o wiele szerzej i tym samym nie tylko przekroczyć doraźny horyzont polityki oraz związane z nim animozje (takie jak nienawiść do trującego węgla, obecna w dyskursie publicystycznym czy politycznym), ale też połączyć ze sobą, istniejące dotąd osobno, węglowe dyscypliny, które krzyżowały się zbyt rzadko lub w niewystarczającym stopniu (jak geologia, górnictwo, literaturoznawstwo czy nauki o sztuce)”¹³⁹.

¹³⁹ Porównaj: Tomczok M. 2022. „Humanistyka węglowa w kręgu energii kontrindustrialnych”, w: „Porównania 1 (31) 2022, s. 21.

5.5.5 Ukierunkowanie działań społecznych finansowanych z FST

5.5.5.1 Wymiar terytorialny

3f. W jakim stopniu z działań społecznych finansowanych z FST w ramach FE SL 2021 – 2027 korzystały gminy w transformacji górniczej, w tym gminy z problemami społecznymi? Od jakich uwarunkowań to zależało? Jakie czynniki wpływały na adekwatność wsparcia, z którego korzystały gminy, do zagrożeń i szans wynikających dla nich z procesu transformacji?

Ukierunkowanie terytorialne działań finansowanych z FST polega na:

- wykluczeniu z obszaru objętego wsparciem podregionu częstochowskiego (pomimo starań IZ o włączenie również tego podregionu, uzasadniane przestrzenną mobilnością mieszkańców województwa),
- wyróżnieniu w ramach obszaru objętego interwencją *gmin w transformacji górniczej* – przy czym realizowanie projektu w takiej gminie było zazwyczaj jedynie premiowane punktami przy ocenie wniosku o dofinansowanie, a tylko jeden z naborów zorganizowanych w ramach Działania 10.24 został zawężony do gmin w transformacji.

Przekonującym argumentem za stosowaniem (również) podejścia terytorialnego jest możliwość ukierunkowania dzięki temu wsparcia również na osoby i przedsiębiorstwa narażone na negatywne skutki transformacji w większym stopniu, niż pozostali mieszkańcy województwa, ale nie prowadzące działalności w branży górniczej ani okołogórniczej.

Jako gminy w transformacji górniczej w TPST zostały zakwalifikowane te, które spełniały co najmniej jeden z warunków:

- występowanie terenów pogórniczych po zakończonej działalności wydobywczej (kopalnie zlikwidowane lub w likwidacji),
- aktualne prowadzenie działalności wydobywczej węgla kamiennego,
- występowanie znaczącej liczby pracujących w sektorze górniczym i istotnego odsetka pracujących w górnictwie w ogóle zatrudnionych¹⁴⁰.

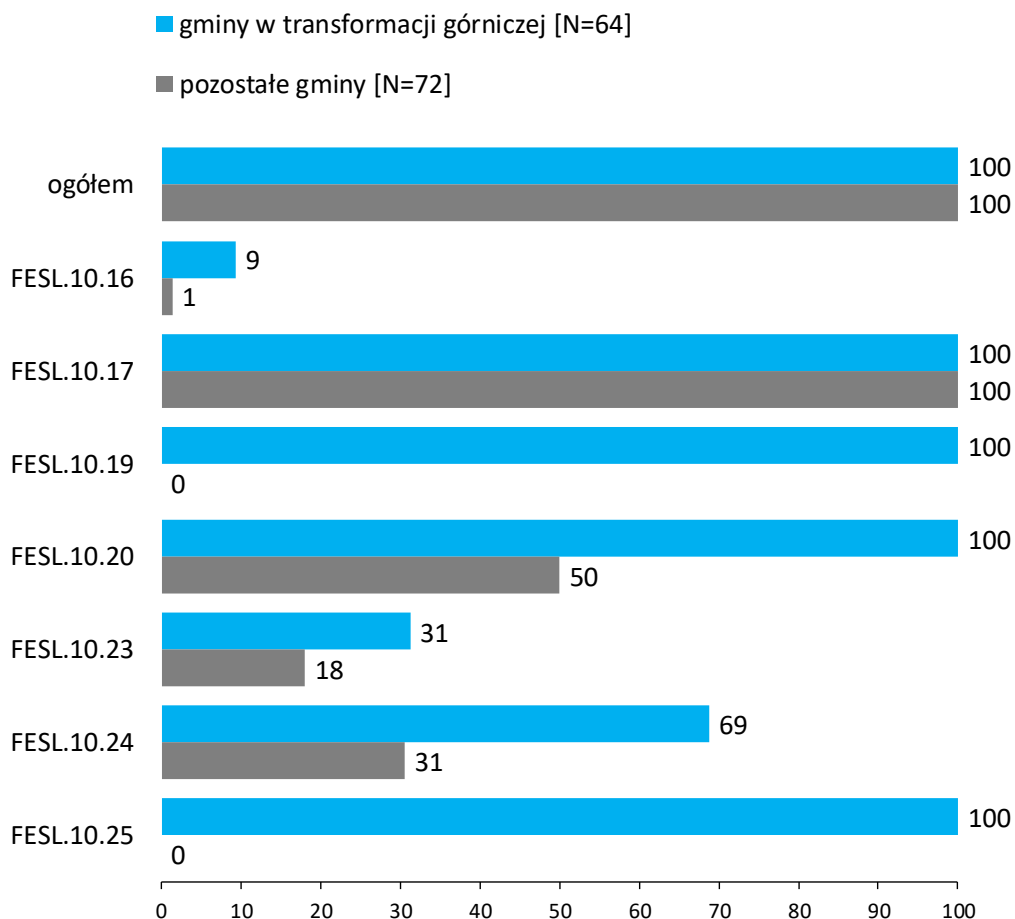
Przesłankami na rzecz tezy o skutecznym skierowaniu wsparcia do gmin w transformacji górniczej są wyniki analizy danych z LSI 2021, która pozwoliła stwierdzić, że:

- w każdej z gmin w transformacji górniczej realizowano po co najmniej jednym projekcie w ramach Działania: 10.17, 10.19, 10.20, 10.25,
- odsetek gmin, na terenie których realizowano po co najmniej jednym projekcie w ramach Działania: 10.16, 10.19, 10.20, 10.23, 10.24 był wyższy wśród gmin w transformacji górniczej, niż wśród pozostałych.

¹⁴⁰ Źródło: Województwo Śląskie: „Strategia rozwoju Województwa Śląskiego ‘Śląskie 2030’” – Załącznik do Uchwały nr VI/24/1/2020 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 19.10.2020, s. 110.

Zarazem z perspektywy trafności interwencji mankamentem wydaje się zaliczenie do tej samej kategorii dużej liczby gmin różniących się faktyczną ekspozycją na ryzyka (aktualne i spodziewane) związane z dekarbonizacją.

Wykres 29: Odsetek gmin, w których realizowano co najmniej jeden projekt w ramach działań społecznych finansowanych z FST¹⁴¹

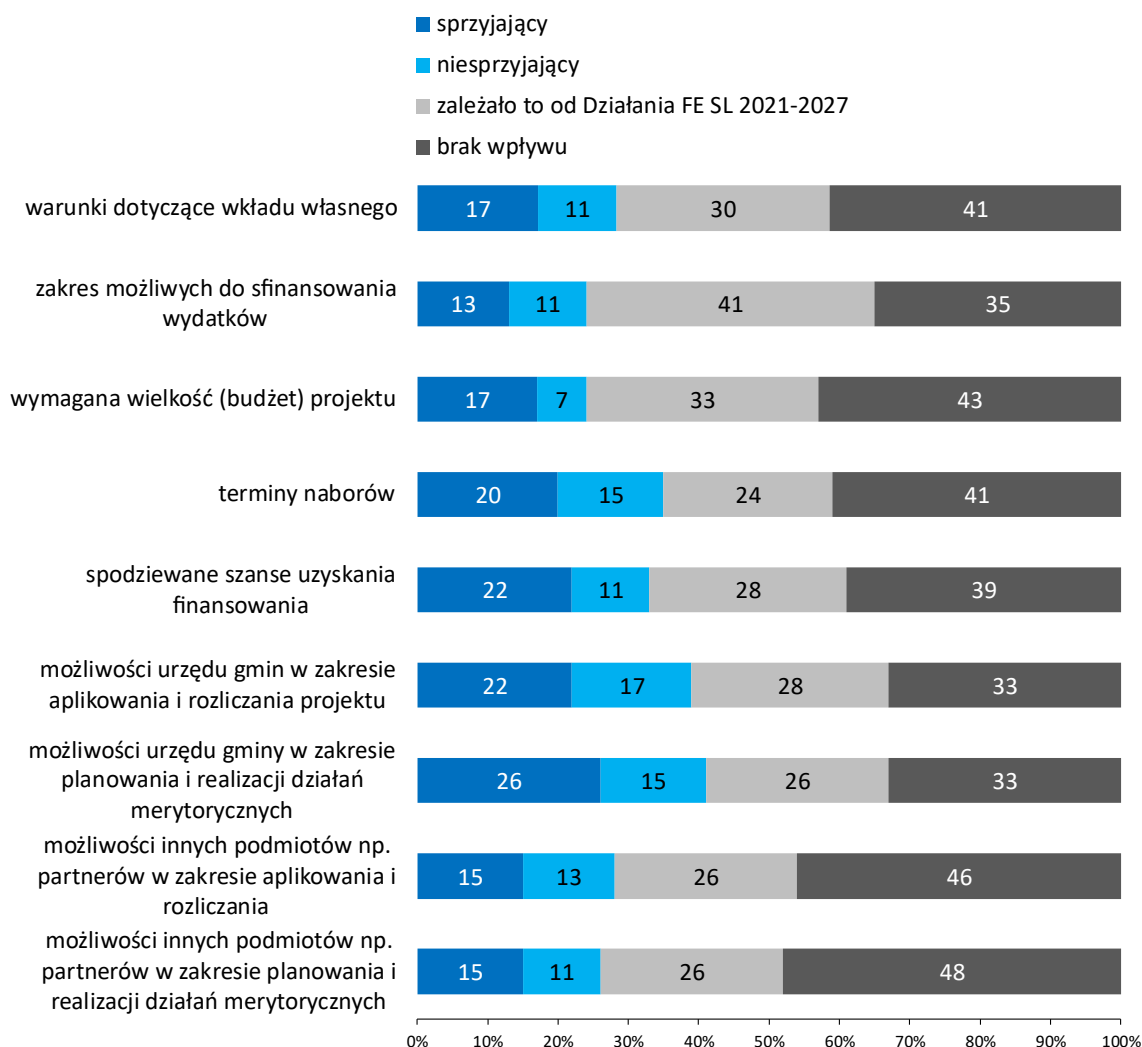

Źródło: LSI 2021, stan na 12.2025

Realizowanie projektów przez gminy w transformacji górniczej zależało stosunkowo najczęściej od możliwości danej gminy w zakresie planowania i realizacji projektu (uwarunkowanie sprzyjające w przypadku 26% i niesprzyjające w przypadku 15%) oraz w zakresie aplikowania i rozliczania projektu (22% i 17%).

¹⁴¹ Uwaga: Działanie 10.18 - brak przypisanych gmin (projekt realizowany przez samorząd województwa śląskiego); Działanie 10.21 - brak projektów na etapie realizacji badania (projekty były w fazie wyboru, przed zawarciem umów); Działanie 10.26 - brak przypisanych gmin (projekt realizowany przez samorząd województwa śląskiego).

Wykres 30: Jaki był wpływ poszczególnych uwarunkowań na zainteresowanie gminy ubieganiem się o finansowanie z FST przeznaczone na działania społeczne¹⁴²

Źródło: Badanie ankietowe z JST [N=46 – gminy, w których w ciągu ostatnich 5 lat wystąpiło zapotrzebowanie na zewnętrzne dofinansowanie w co najmniej jednym obszarze przewidzianym do dofinansowania w ramach FST]

Beneficjenci, jako powód realizowania projektu w gminie w transformacji górniczej, najczęściej wskazywali fakt, że taka gmina jest obszarem ich stałej działalności (50%). Taką odpowiedź wybierały JST z gmin górniczych realizujące projekty na terenie swojej gminy, ale także inne podmioty – na przykład związane z daną miejscowością organizacje pozarządowe.

Przeszło trzy piąte beneficjentów (63%) deklaruje, że prowadzone przez nich projekty były dostosowane do specyfiki gmin, w których je realizowali. Z wywiadów przeprowadzonych w ramach studiów przypadku wynika, że takie dostosowania polegały przede wszystkim na realizowaniu form wsparcia proponowanych przez lokalnych liderów oraz na realizowaniu projektów odpowiadających na rozpoznane

¹⁴² Na podstawie pytania „Jaki był wpływ poszczególnych uwarunkowań na zainteresowanie Państwa gminy/powiatu ubieganiem się o finansowanie z Funduszu Sprawiedliwej Transformacji przeznaczone na Działania społeczne*, w ramach FE SL 2021-2027?”

uprzednio potrzeby grupy docelowej. Za przykład może posłużyć dopasowywanie wsparcia w ramach Działania 10.23 do kierunków kształcenia w szkołach ponadpodstawowych z danej miejscowości oraz do zapotrzebowania zgłoszonego przez dyrektorów. Z kolei 80% spośród beneficjentów, którzy przyznali, że ich działania nie były dostosowane do specyfiki konkretnej gminy, argumentowali, że nie było to potrzebne.

5.5.5.2 Ukierunkowanie na grupy i podmioty szczególnie dotknięte transformacją

3b. W jakim stopniu realizowane działania społeczne kierowane są do grup najbardziej narażonych na negatywne skutki procesu transformacji? Czy wsparcie tych grup jest wystarczające w kontekście ogółu działań społecznych realizowanych w ramach FST?

W ramach FE SL 2021-2027 mechanizmy wdrażania FST są analogiczne do stosowanych w przypadku EFS+, co wynika z wykorzystywania obu tych funduszy w jednym programie operacyjnym. W zakresie przedsięwzięć związanych z kształceniem i rynkiem pracy zakres wsparcia finansowanego z każdego z tych funduszy jest zasadniczo taki sam.

Specyfika działań społecznych finansowanych z FST polega natomiast na wymiarze terytorialnym (omówionym w poprzednim rozdziale) oraz „branżowym”. Wymiar „branżowy” polega na:

- wspieraniu „zielonej gospodarki” i „zielonych umiejętności”,
- ukierunkowaniu wsparcia na osoby odchodzące z branży górniczej oraz okołógórnicznej.

Jednak ani „zabarwienie wsparcia zielonością” (określenie z wywiadu z praktykiem) ani ukierunkowanie wsparcia na osoby, których praca jest związana z górnictwem, nie jest silne.

Po pierwsze ani „zielona gospodarka” ani „branża okołógórniczna” nie zostały precyzyjnie zdefiniowane. Zgodnie z przewodnikiem uczestnika projektu 10.17 „zielone” są „wszystkie umiejętności potrzebne do pracy w zielonej gospodarce”, tj. gospodarce, która „opiera się na: odnawialnych źródłach energii (np. wiatr, słońce), nowoczesnych technologiach (np. oszczędzanie energii, oczyszczanie wody), ochronie środowiska w firmach.”¹⁴³ Warto wspomnieć, że jeszcze szersza definicja zielonych umiejętności funkcjonuje w krajowym programie Fundusze Europejskie na Rzecz Rozwoju Społecznego¹⁴⁴.

Wobec mankamentów poszczególnych sposobów definiowania branży okołógórnicznej, ocena przynależności przedsiębiorstwa do „branży okołógórnicznej”

¹⁴³ ORKK Śląsk, 2017. „Przewodnik uczestnictwa w projekcie działania FESL.10.17 Śląska oferta rozwoju kwalifikacji i kompetencji – subregion centralny” – link: https://orkk-slask.pl/wp-content/uploads/2025/07/Przewodnik-uczestnika-10.17_ORKK_SUBREGION_CENTRALNY.pdf, data dostępu: 30.01.2026.

¹⁴⁴ PARP, Grupa PFR, 2024 Zielone umiejętności w programie fundusze europejskie dla rozwoju społecznego 2021-2027 (<https://www.parp.gov.pl/storage/grants/documents/864/2024-10-25-Definicja-zielonych-umiejtnosci-kompetencji.pdf>, data dostępu: 30.01.2026).

zależy w dużym stopniu od narracji zawartej we wniosku o dofinansowanie oraz od oceniającego wniosek eksperta¹⁴⁵. Świadectwem tej niejednoznaczności jest choćby postulat zgłoszony w ankiecie przez beneficjenta:

„Proponuję określić jakie numery PKD to branża górnicza. Inaczej mamy problem w interpretacji zapisu z regulaminu konkursu: '(...) albo prowadzi działalność usługową lub handlową w bezpośredniej bliskości od aktywnie funkcjonujących na dzień złożenia wniosku kopalń i zakładów górniczych. Bezpośrednia bliskość oznacza zależność pomiędzy działalnością Wnioskodawcy a działalnością kopalni bądź zakładu górniczego ze względu na bezpośrednią bliskość – lokalizację. Bezpośrednia bliskość podlega ocenie przez oceniającego z uwzględnieniem lokalizacji kopalni bądź zakładu górniczego, profilu działalności prowadzonej przez Wnioskodawcę, a także jego konkurencji w ocenianej bliskiej odległości'. Czy [sklep] Biedronka oddalona o 135 m od działającej kopalni to branża okołogórnicza?”

Po drugie, osoby odchodzące z branży górniczej lub okołogórniczej nie stanowią wyłącznej grupy docelowej wsparcia, lecz jedynie mają zagwarantowane pierwszeństwo udziału w projektach przed innymi potencjalnymi uczestnikami. Za stosowaniem *podejścia gradacyjnego*, zamiast zachęcania beneficjentów do kierowania wsparcia do osób z wymienionych branż, przemawiały trudności, jakie napotykaliby wobec niewielkiego natężenia procesu dekarbonizacji w trakcie dotychczasowego wdrażania programu.

Ponadto, jednym z zadań przewidzianych do realizacji w Działaniu 10.24 było „rozwiązywanie problemów społecznych na danym obszarze, wsparcie grup najbardziej dotkniętych transformacją”¹⁴⁶.

Zarazem jednak zarówno przez przedstawicieli IZ/IP jak i przez beneficjentów działanie to było postrzegane jako skierowane do całych lokalnych społeczności:

Transformacja, ona będzie sprawiedliwa, kiedy będzie dotyczyć wszystkich. Kobiet, mężczyzn, dzieci, osób starszych, całych też społeczności.¹⁴⁷

Nam przyświecały w sumie idee włączeniowe, ale dotyczące wszystkich.¹⁴⁸

Przynależność do „grup najbardziej dotkniętych transformacją” bywała interpretowana bardzo szeroko, np. jako zamieszkiwanie na terenie jednej z 64 gmin w transformacji górniczej.

Demarkacja pomiędzy FST a EFS+ sprawiała, że w ramach Działania 10.24 „Włączenie społeczne” nie można było uzyskać finansowania na rozwój usług społecznych, usług wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej, usług w mieszkaniach wspomaganych, specjalistycznych usług opiekuńczych, usług zdrowotnych, sąsiedzkich usług opiekuńczych, pracy socjalnej, tworzenia i wsparcia

¹⁴⁵ Baron M., Ochojski A., Plac K. 2024. „Przedsiębiorstwo okołogórnicze – definicja i kryteria identyfikacji”. (<https://transformacja.slaskie.pl/pl/baza-wiedzy/raporty-i-analazy/regionalne-obszernatorium-procesu-transformacji-20-ropt-20-raporty-i-analazy/przedsiębiorstwo-okologornicze--definicja-i-kryteria-identyfikacji-1.html>, data dostępu: 30.01.2026).

¹⁴⁶ SZOP FE SL 2021-2027, s. 710.

¹⁴⁷ Źródło: IDI z IZ/IP.

¹⁴⁸ Źródło: IDI z IZ/IP.

Centrów Usług Społecznych podmiotów reintegracyjnych, takich jak Warsztaty Terapii Zajęciowej, Zakłady Aktywności Zawodowej, Centra Integracji Społecznej, Kluby Integracji Społecznej oraz innych podmiotów/instytucji świadczących całodobowe usługi np. Domy Pomocy Społecznej. Jednocześnie, dopuszczalne były usługi asystenckie i opiekuńcze umożliwiające udział w projekcie¹⁴⁹. Tymczasem z perspektywy włączenia społecznego i rozwiązywania problemów społecznych praca socjalna¹⁵⁰, a także zapewnienie różnorodnego i kompleksowego wsparcia¹⁵¹ osobom zagrożonym wykluczeniem mają kluczowe znaczenie.

Pod względem cech społeczno-demograficznych, preferencyjny dostęp do wsparcia miały kobiety, a także osoby w wieku 15-29 lat (obejmowanie tych grup wsparciem było premiowane przy ocenie projektów i monitorowane). Ukierunkowanie niektórych form wsparcia na te grupy może być uzasadnione. Adresowanie wsparcia w zakresie aktywności społecznej, w szczególności do kobiet, odpowiadało oczekiwaniom Komisji Europejskiej, a w badaniu jakościowym zostało uzasadnione częstszym zaangażowaniem kobiet w działalność społeczną, wynikającym z uwarunkowań kulturowych, a także opisywanymi w publikacjach naukowych negatywnymi konsekwencjami niewspierania kobiet we wcześniejszych procesach dekarbonizacji¹⁵².

Jednak ani analiza danych z badania ankietowego z mieszkańcami, ani odpowiedzi przedstawicieli samorządów nie przemawiają za uznaniem tych grup za najbardziej narażone na negatywne skutki procesu dekarbonizacji zachodzącego obecnie w województwie śląskim. Podsumowując, wsparcie przewidziane w ramach działań społecznych finansowanych z FST nie było silnie ukierunkowane na osoby najbardziej narażone na negatywne skutki dekarbonizacji. Wydaje się jednak, że ten rozdzwięk z ideą sprawiedliwej transformacji (której celem jest właśnie niwelowanie

¹⁴⁹ Źródło: Nabór nr FESL.10.24-IZ.01-329/25 10.24 Włączenie społeczne - wzmocnienie procesu sprawiedliwej transformacji. <https://funduszeue.slaskie.pl/nabory/lsi/474#recruitment-docs>, data dostępu: 30.01.2026.

¹⁵⁰ Błasiak D., Piątkowska-Lipka I. (red.). 2012 „Rola pracy socjalnej w przeciwdziałaniu zjawisku wykluczenia społecznego”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Katowicach, <https://old.rops-katowice.pl/wp-content/uploads/2015/05/Rola-pracy-socjalnej-2012.pdf> data dostępu: 30.01.2026.

¹⁵¹ Sobolewski A. i in. 2010. „Poradnik dotyczący realizacji wsparcia dla osób wykluczonych społecznie oraz zagrożonych wykluczeniem społecznym w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki”, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego https://www.power.gov.pl/media/93185/poradnik_wykluczenie.pdf data dostępu: 30.01.2026.

¹⁵² Wódz, K., Klimczak-Ziółek, J. 2010 „Restrukturyzacja sektora górnictwa węglowego a sytuacja zawodowa kobiet zatrudnionych w przedsiębiorstwach górniczych”, w: „Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa”, 1, 226–236. https://journals.us.edu.pl/index.php/GSS_SN/article/view/20052 „Jak pokazują doświadczenia krajów Europy Zachodniej i Stanów Zjednoczonych, budowanie rynku pracy na męskiej aktywności i ograniczanie szans zawodowych kobiet jest powszechną praktyką towarzyszącą deindustrializacji i restrukturyzacji obszarów zdominowanych przez przemysł ciężki. Ramą dla jej występowania jest seksizm i – legitymizowane tradycją – preferowanie mężczyzn przy udostępnianiu cenionych zasobów. Skala tego zjawiska zależy od koniunktury gospodarczej oraz interesów politycznych i lobbingu grup interesu. Z tych powodów trudno sądzić, że zrestrukturyzowana gospodarka regionu stanie się w niedalekiej przyszłości egalitarna płciowo, można jednak spodziewać się wzrostu zainteresowania kobiet tymi obszarami rynku pracy, które tradycyjnie były i są zmaskulinizowane.”

i rekompensowanie niekorzystnych skutków) w praktyce nie powodował negatywnych skutków, biorąc pod uwagę niewielkie natężenie procesu dekarbonizacji w dotychczasowym okresie wdrażania FE SL 2021-2027 oraz generalnie korzystną dla pracowników sytuację na rynku pracy.

5.5.6 Kompleksowość

3g. Jak działania społeczne finansowane z FST w ramach FE SL były wkomponowane w kompleksowy proces sprawiedliwej transformacji terytoriów objętych interwencją? Czy istnieje potrzeba integrowania działań służących sprawiedliwej transformacji (na przykład wspierania przedsiębiorstw w tworzeniu miejsc pracy z przygotowaniem osób zagrożonych utratą zatrudnienia do ich objęcia)? Czy istnieje potrzeba zapobiegania niekompletności realizowanych działań społecznych, tj. sytuacji, w której z perspektywy logiki interwencji na danym terytorium brakuje określonych działań? Jakie rozwiązania mogą służyć integracji oraz zapobieganiu niekompletności działań społecznych? Czy takie rozwiązania były stosowane? Jakie są (zaobserwowane lub prawdopodobne) ew. zalety, a jakie ew. wady takich rozwiązań?

W ramach działań społecznych finansowanych z FST kompleksowość była bezpośrednio wymagana w projektach realizowanych w ramach Działania 10.24. Dokumentacja naborów przeprowadzonych w ramach tego Działania zawiera szereg odwołań do komplementarności:

- „Wsparcie mogą otrzymać wyłącznie projekty, które są zgodne z założeniami /celami/działaniami wskazanymi w TPST w celu operacyjnym - Kompleksowy system wsparcia społecznego aktywizujący mieszkańców podregionów górniczych.”
- „Przez program służący poprawie jakości życia, rozwojowi aktywności społecznej i akceptacji dla procesu transformacji i zmiany klimatycznej z wykorzystaniem potencjału lokalnego rozumie się: kompleksowe działania adresowane do osób mieszkających na pewnej przestrzeni jak również do określonego środowiska lub grupy osób. Program koncentrowany jest terytorialnie i prowadzony w sposób skoordynowany, zaplanowany oraz zintegrowany z uwzględnieniem diagnozy sytuacji problemowej, zasobów, potencjału, predyspozycji i potrzeb. Program ma na celu przygotowanie mieszkańców do akceptacji dla procesu transformacji i zmiany klimatycznej w tym rozwiązywanie zdiagnozowanych problemów społecznych.”
- „Działania wspierające proces transformacji regionu oraz adaptacji do zmian klimatu powinny mieć charakter kompleksowy i cykliczny, a nie incydentalny.”
- „Każdy projekt realizować musi zadania w 2 obszarach: 1 Działania na rzecz świadomego udziału mieszkańców w zmianie klimatycznej i transformacji. 2 Działania na rzecz wzmocnienia społecznej odporności mieszkańców.”

Z drugiej strony, demarkacja pomiędzy FST a EFS+ sprawiała, że postulowana komplementarność mogła dotyczyć tylko ograniczonego zakresu działań (przede wszystkim działań wspierających aktywność społeczną i relacje pomiędzy

mieszkańcami, edukację oraz zachowywanie dziedzictwa i kultury górniczej)¹⁵³. To ograniczenie nie ma szans zostać rozwiązane podczas wdrażania FE SL 2021-2027, ponieważ wynika z przyjętej w programie demarkacji.

Innego rodzaju kompleksowość można dostrzec w przedsięwzięciach z zakresu rynku pracy. Poprzedzanie wsparcia szkoleniowego doradztwem zawodowym a przekazania dotacji na rozpoczęcia działalności gospodarczej konsultacjami dotyczącymi jej prowadzenia, jakkolwiek merytorycznie uzasadnione, okazało się trudne do egzekwowania w związku ze skłonnością uczestników z wybiórczego korzystania z oferowanej im pomocy. W związku z tym w Działaniu 10.17 przyjęto, że korzystanie z poradnictwa zawodowego nie jest obligatoryjne (jakkolwiek uczestnik ma zagwarantowaną możliwość skorzystania z tej formy wsparcia). W trakcie wdrażania programu ograniczono także wymagania wobec beneficjentów dotyczące okresu zapewniania udziału doradcy zawodowego w realizacji projektu oraz odstąpiono od wymogu zatrudniania ich przez beneficjentów na podstawie umowy o pracę.

Szczególną uwagę warto zwrócić na projekty służące zapewnieniu *job-to-job transition* opierające się na zaangażowaniu zarówno dotychczasowego, jak i przyszłego pracodawcy oraz wykorzystaniu FST do finansowania dostosowywania kompetencji pracowników do nowych zadań¹⁵⁴.

Mamy takie porozumienie, pierwsze w Polsce, międzysektorowe, gdzie regionalny przewoźnik stwarza możliwości preferencyjnego traktowania [przy zatrudnianiu] osób, które będą odchodziły z górnictwa. [Projekt jest skierowany do górników] którzy będą odchodzić na jednorazowe odprawy pieniężne. (...) osoby, które byłyby zainteresowane, to mogą przejść szkolenie,¹⁵⁵

Formuła ta jest bardzo obiecująca z dwóch powodów. Po pierwsze, zmniejsza ryzyko pozostawania bez pracy i niekorzystnych psychologicznych efektów takiej sytuacji. Po drugie, sprzyja zdobywaniu kompetencji, które faktycznie okażą się przydatne w przyszłej pracy i prawdopodobnie motywuje do związanego z tym wysiłku.

System wdrażania działań społecznych finansowanych z EFS+ nie zawierał natomiast rozwiązań, które wspierałyby całościową odpowiedź na występujące na danym obszarze, wzajemnie powiązane, problemy z dekarbonizacją. Takie rozwiązania mogłyby polegać na poprzedzeniu składania wniosków o dofinansowanie opracowywaniem przez JST, w partycypacyjny sposób (tj. z udziałem innych podmiotów z danej gminy oraz mieszkańców), planów transformacji danego obszaru. Po uzgodnieniu planu z IZ lub IP oraz uzyskaniu akceptacji, JST składałaby w trybie niekonkurencyjnym wnioski lub wnioski o dofinansowanie przewidzianych w tym planie projektów. Takie rozwiązanie sprzyjałoby

¹⁵³ Formy wsparcia, których nie można było finansować w ramach Działania 10.24 zostały wymienione w poprzednim rozdziale.

¹⁵⁴ Przykładem takiej inicjatywy jest przedsięwzięcie, do którego realizacji na podstawie porozumienia przystąpiła Polska Grupa Górnicza, spółka Synercom Usługi Wspólne oraz Koleje Śląskie <https://www.pgg.pl/strefa-korporacyjna/aktualnosci/2043/Na-wspolnych-torach-partnerstwo-PGG-KS-Synercom>.

¹⁵⁵ IDI z Ekspertem.

kompleksowości, natomiast można zakładać, że spowalniałoby wdrażanie programu i tempo wydatkowania funduszy.

5.6 Kierunki i mechanizmy wsparcia 2027+

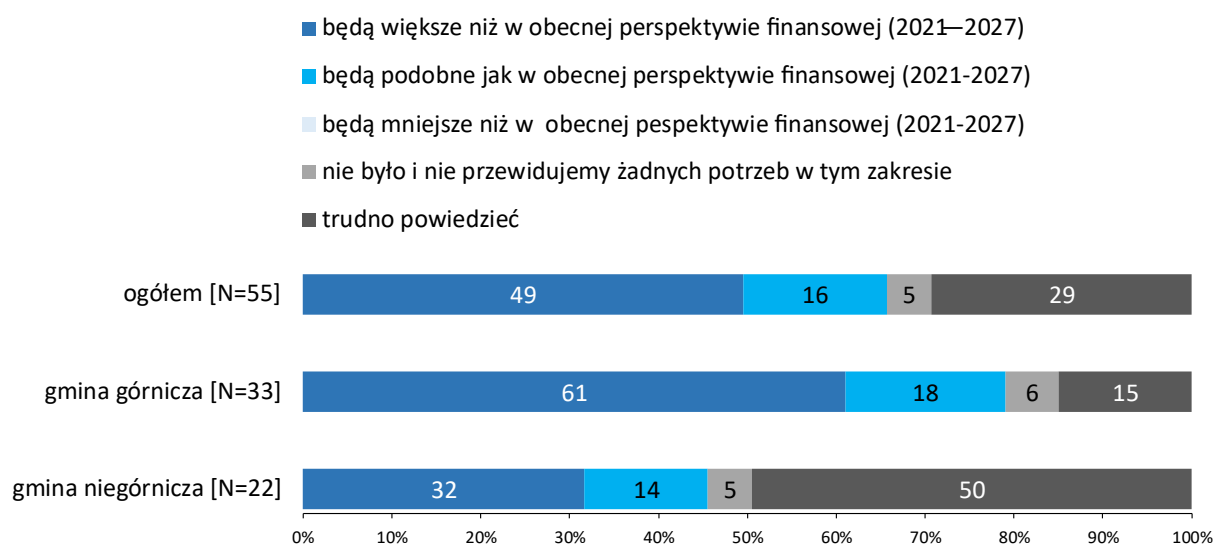
5.6.1 Przyszłe wyzwania

4a. Jakie można zidentyfikować nowe wyzwania oraz nowe działania o charakterze społecznym na rzecz sprawiedliwej transformacji, możliwe do realizacji¹⁵⁶ w programie regionalnym? W odniesieniu do wskazanych wyzwań, które z nich wymagają największego i/lub najpilniejszego wsparcia? W których ze wskazanych wyzwań potrzebne jest największe dofinansowanie?

W ocenie blisko połowy (49%) przedstawicieli gmin, w perspektywie finansowej 2028-2034 potrzeby w zakresie łagodzenia niekorzystnych skutków dekarbonizacji będą większe, niż w obecnym okresie programowania. Opinia ta jest w przybliżeniu dwukrotnie częstsza wśród przedstawicieli gmin w transformacji górniczej (została wskazana przez przedstawicieli 61% takich gmin, uczestniczących w badaniu ankietowym) niż wśród pozostałych (32%). Szczególnie często podzielają ją przedstawiciele gmin z subregionu zachodniego (64%), a najrzadziej z południowego (31%). Nikt z przedstawicieli ankietowanych gmin nie uznał natomiast, że w kolejnym okresie programowania potrzeby będą mniejsze niż w obecnym.

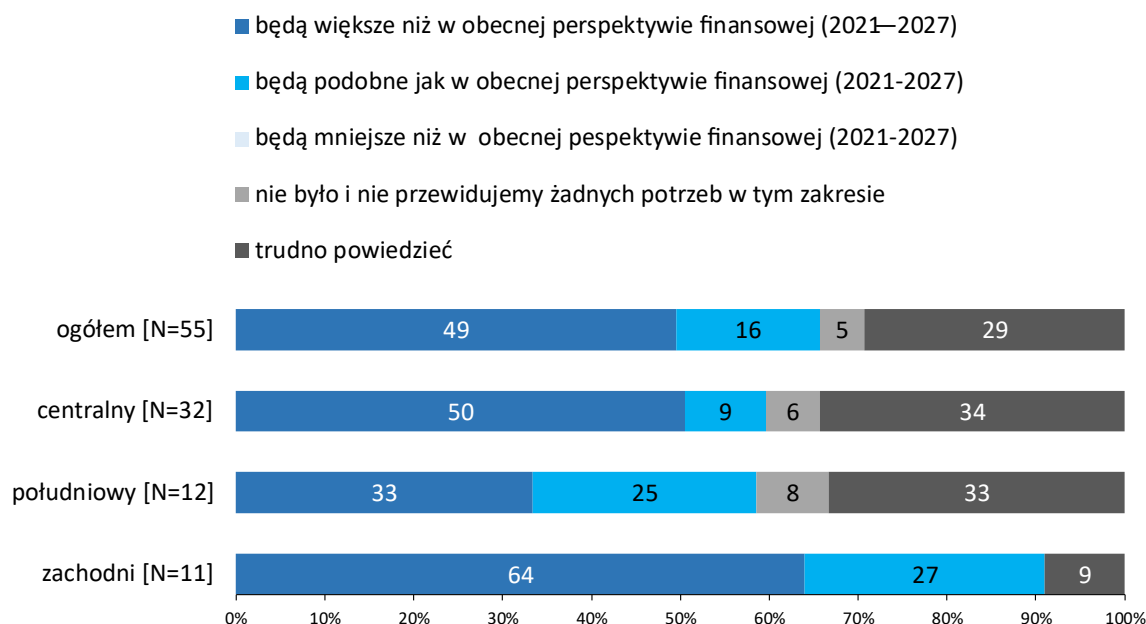
¹⁵⁶ Pytanie dotyczyło początkowo wsparcia możliwego do realizacji w ramach FST, jednak biorąc pod uwagę, że FST prawdopodobnie nie będzie wykorzystywany w kolejnym okresie programowania, zgodnie z propozycją Wykonawcy ustalono, że rozważone zostanie również wsparcie niefinansowane z FST.

Wykres 31: Opinie przedstawicieli gmin dotyczące skali potrzeby w zakresie łagodzenia niekorzystnych skutków dekarbonizacji w perspektywie finansowej 2028-2034 w porównaniu z obecnym okresem programowania – w podziale ze względu na gminy w transformacji górniczej i pozostałe¹⁵⁷

Źródło: Badanie ankietowe z przedstawicielami JST [N=55]

Wykres 32: Opinie przedstawicieli gmin dotyczące skali potrzeby w zakresie łagodzenia niekorzystnych skutków dekarbonizacji w perspektywie finansowej 2028-2034 w porównaniu z obecnym okresem programowania – w podziale ze względu na subregion¹⁵⁸

Źródło: Badanie ankietowe z przedstawicielami gmin [N=55]

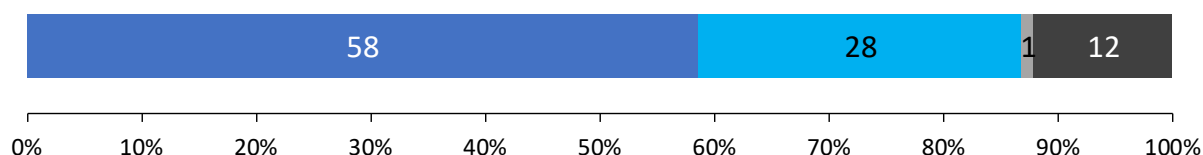
¹⁵⁷ Na podstawie pytania „Czy w Państwa gminie potrzeby w zakresie łagodzenia niekorzystnych skutków dekarbonizacji (odchodzenia od węgla) w przyszłej perspektywie finansowej (2028-2034)...”

¹⁵⁸ Na podstawie pytania „Czy w Państwa gminie potrzeby w zakresie łagodzenia niekorzystnych skutków dekarbonizacji (odchodzenia od węgla) w przyszłej perspektywie finansowej (2028-2034)...”

Również wśród beneficjentów przeważa opinia, że w przyszłej perspektywie potrzeby w zakresie łagodzenia niekorzystnych skutków dekarbonizacji będą większe niż w obecnej. Takie zdania wyraziło 58% beneficjentów, podczas gdy zmniejszenia skali potrzeb spodziewa się zaledwie 1%.

Wykres 33: Opinie przedstawicieli beneficjentów dotyczące skali potrzeby w zakresie łagodzenia niekorzystnych skutków dekarbonizacji w perspektywie finansowej 2028-2034 w porównaniu z obecnym okresem programowania¹⁵⁹

- będą większe niż w obecnej perspektywie finansowej (2021-2027)
- będą podobne jak w obecnej perspektywie finansowej (2021-2027)
- będą mniejsze niż w obecnej perspektywie finansowej (2021-2027)
- trudno powiedzieć

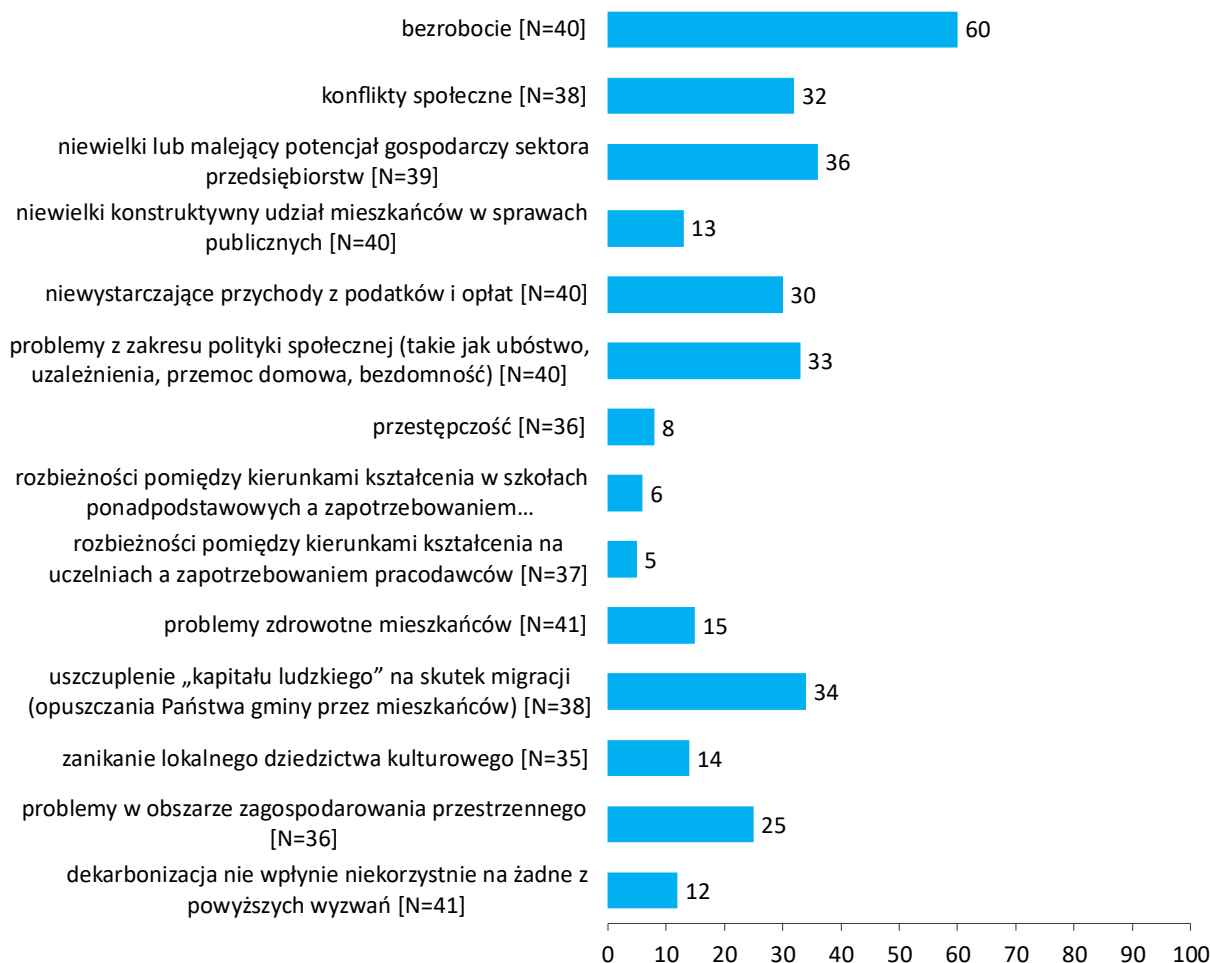

Źródło: Badanie ankietowe z beneficjentami [N=81]

Przedstawiciele gmin przewidując niekorzystne skutki dekarbonizacji, wskazują przede wszystkim bezrobocie (60%). Około jedna trzecia respondentów wskazała malejący potencjał gospodarczy przedsiębiorstw (36%), uszczuplenie kapitału ludzkiego gminy (34%), problemy z zakresu polityki społecznej inne niż bezrobocie (33%), konflikty społeczne (32%) oraz niewystarczające przychody z podatków i opłat (30%).

¹⁵⁹ Na podstawie pytania „Czy Państwa zdaniem w województwie śląskim potrzeby w zakresie łagodzenia niekorzystnych skutków dekarbonizacji (odchodzenia od węgla) w przyszłej perspektywie finansowej (2028-2034)...”

Wykres 34: Przewidywane przez przedstawicieli gmin niekorzystne skutki dekarbonizacji w okresie najbliższych 5 lat¹⁶⁰

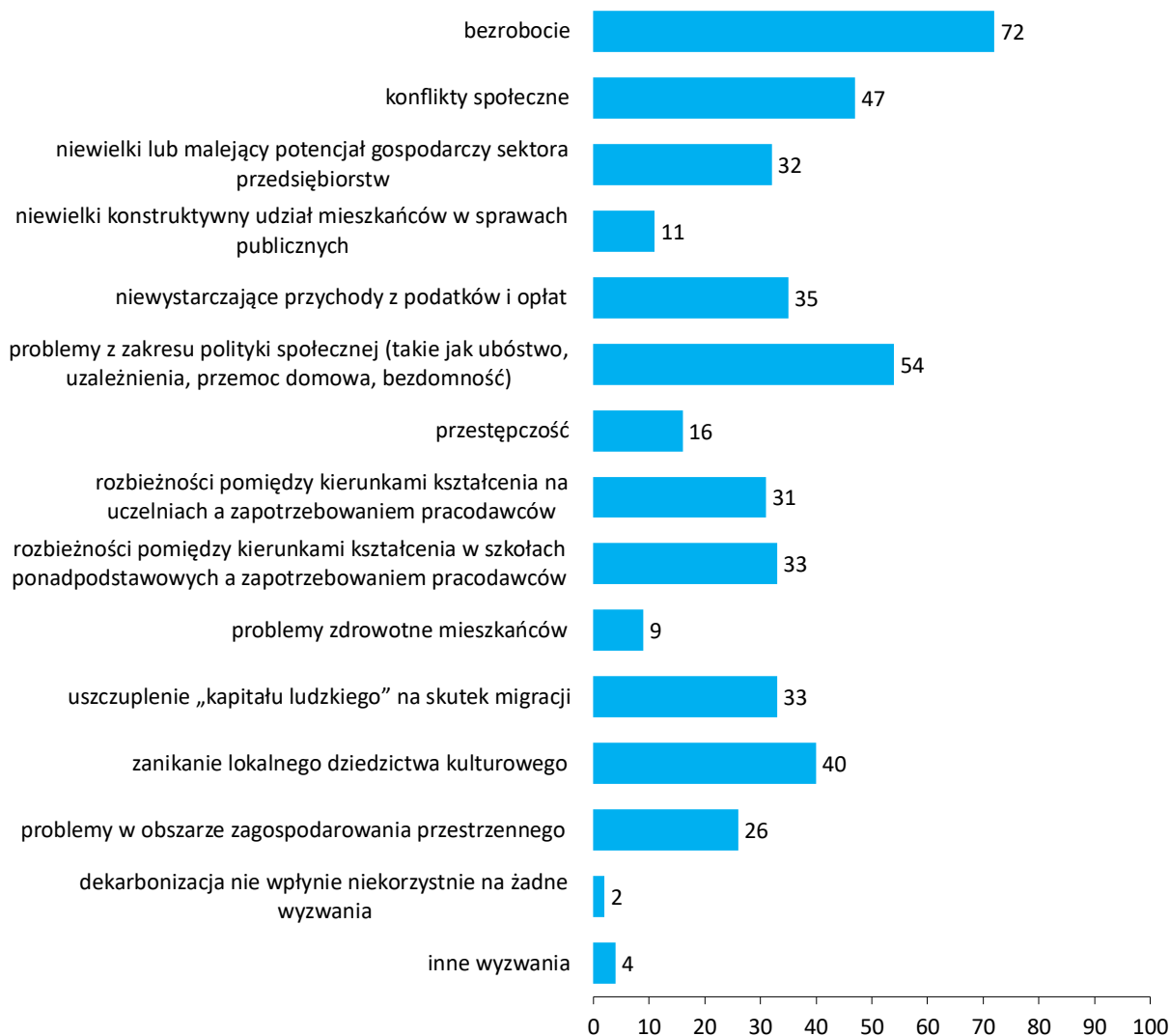

Źródło: Badanie ankietowe z przedstawicielami gmin [gminy, które spodziewały się, że w ciągu najbliższych 5 lat skala danego wyzwania ulegnie zwiększeniu]

Także beneficjenci jako przyszłe niekorzystne efekty dekarbonizacji wskazują najczęściej bezrobocie (72%), a w dalszej kolejności problemy z zakresu polityki społecznej inne niż bezrobocie (54%), konflikty społeczne (47%), a ponadto zanikanie lokalnego dziedzictwa kulturowego (40%).

¹⁶⁰ Na podstawie pytania „Na które z poniższych wyzwań, występujących w Państwa gminie w ciągu najbliższych 5 lat, prawdopodobnie wpłynie niekorzystnie dekarbonizacja (odchodzenie od węgla) w województwie śląskim?”

Wykres 35: Przewidywane przez przedstawicieli beneficjentów niekorzystne skutki dekarbonizacji w okresie najbliższych 5 lat¹⁶¹

Źródło: Badanie ankietowe z przedstawicielami beneficjentów [N=81]

Wywiady przeprowadzone z ekspertami wskazują na silne zróżnicowania narażenia na negatywne skutki dekarbonizacji, również pomiędzy gminami, w których zostały lub zostaną zamknięte kopalnie.

Eksperci wskazywali w wywiadach dwa czynniki, od których zależy stopień narażenia poszczególnych gmin na negatywne konsekwencje transformacji. Pierwszym jest stopień w jakim potencjał gospodarczy danej gminy oraz zatrudnienie jej mieszkańców zależy od wydobywania węgla, a drugim sytuacja mieszkańców pod względem zatrudnienia. Zależy ona zarówno od lokalnego rynku pracy, jak i od dostępności komunikacyjnej ośrodków cechujących się dużym zapotrzebowaniem na pracowników.

¹⁶¹ Na podstawie pytania „Na które z poniższych wyzwań Państwa zdaniem prawdopodobnie wpłynie niekorzystnie w ciągu najbliższych 5 lat dekarbonizacja (odchodzenie od węgla) w województwie śląskim?”

Wieloaspektowe ujęcie tej kwestii zaproponowali autorzy publikacji *Wrażliwość regionów górniczych na transformację energetyczną*, wydanej przez Polski Instytut Ekonomiczny¹⁶². Zaproponowany przez nich wskaźnik to synteza 5 wymiarów (gospodarka, rynek pracy, kapitał ludzki, zagrożenie odejściem od węgla, środowisko). Do każdego z nich przyporządkowano wskaźniki cząstkowe, oparte na danych ze statystyki publicznej – na przykład: stopa bezrobocia rejestrowanego, poziom zatrudnienia pozarolniczego, odsetek osób zatrudnionych w rolnictwie.

Według stanu na rok 2024 spośród powiatów województwa śląskiego za najbardziej narażone uznano powiat rybnicki i miasto Jastrzębie-Zdrój. Zawarta w tej publikacji lista powiatów wrażliwych na transformację jest dłuższa, ale zwracamy na nią uwagę przede wszystkim ze względu na zaproponowaną przez autorów metodologię.

Dodatkowym czynnikiem, który trudno zoperacjonalizować, jest także sprawność i zaangażowanie lokalnych władz samorządowych w planowanie i wdrażanie działań służących społecznemu i gospodarczemu rozwojowi danej gminy lub powiatu.

Do wyzwań, których wystąpienia w związku z transformacją można spodziewać się na największą skalę, zalicza się wzrost bezrobocia, malejący potencjał gospodarczy przedsiębiorstw i związany z tym spadek przychodów z podatków i opłat (w szczególności dla gmin górniczych), uszczuplenie kapitału ludzkiego na skutek migracji, oraz narastanie problemów z zakresu pomocy społecznej i konfliktów społecznych.

Spośród tych wyzwań, reakcji będzie wymagało w pierwszej kolejności zagrożenie bezrobociem, ponieważ stanowi potencjalną przyczynę kolejnych problemów, dotyczących poszczególnych osób, ich rodzin oraz lokalnych społeczności (ubóstwo, pogorszenie kondycji psychicznej, uzależnienia, konflikty). Szczególnie przydatne będą przedsięwzięcia pozwalające uniknąć epizodów bezrobocia (redeployment, outplacement, podnoszenie kompetencji dopasowanych do potrzeb przyszłego pracodawcy).

W dłuższej perspektywie, kluczowe znaczenie ma pozyskiwanie przedsiębiorstw tworzących miejsca pracy wysokiej jakości. Tworzenie warunków sprzyjających takim inwestycjom będzie obejmowało:

- przygotowania odpowiednich terenów inwestycyjnych (co będzie wymagało największych nakładów, zwłaszcza w przypadku wymagających zabezpieczenia terenów pogórniczych),
- wspierania rozwoju kształcenia w kierunkach pozwalających zdobywać uczniom szkół ponadpodstawowych i studentom kompetencje, które umożliwią im, gdy będą już absolwentami, podejmowanie dobrze wynagradzanej i bezpiecznej dla zdrowia pracy.

¹⁶² Żelisko, W., Ogórek, S. (2024), „Wrażliwość regionów górniczych na transformację energetyczną”, Working Paper, nr 7, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa.

Ważne jest również, zwłaszcza w obliczu zagrożenia konfliktami i polaryzacją społeczną, dalsze wspieranie przedsięwzięć wspierających nawiązywanie i utrzymywanie dobrych relacji w społecznościach lokalnych, również w oparciu o kulturowe dziedzictwo związane z węglem.

5.6.2 Kierunki działań i mechanizmy wdrażania - zalecenia

4b. Jakie mechanizmy wdrożenia FST¹⁶³ byłyby najbardziej efektywne w kontekście zapewnienia spójności społecznej podczas transformacji regionów przemysłowych?

4c. Jakie możliwe uproszczenia (na etapach aplikowania, realizacji czy kontroli projektów) można wprowadzić przy wdrażaniu działań społecznych FST w celu przyspieszenia procesu transformacji?

4d. Jakie innowacyjne metody i technologie mogą być zastosowane w przyszłych działaniach wspierających transformację?

Mechanizmy wdrażania działań społecznych związanych z dekarbonizacją, zalecane do wprowadzenia w kolejnym okresie programowania (2026-2034) zmierzają do:

- wzmocnienia kompleksowości interwencji; kompleksowość jest potrzebna ze względu na powiązanie związanych z odchodzeniem od węgla ryzyk gospodarczych, społecznych oraz infrastrukturalnych,
- ukierunkowania działań na rzecz sprawiedliwej transformacji na obszary i podmioty szczególnie narażone na negatywne skutki dekarbonizacji.

Mechanizmy wzmacniające kompleksowość

- W celu wzmocnienia kompleksowości, wskazane jest zastosowanie mechanizmu polegającego na przygotowywaniu przez JST, w partycypacyjny sposób (tj. z udziałem innych podmiotów z danej gminy oraz mieszkańców), planów transformacji danego obszaru. Po uzgodnieniu planu z Instytucją Zarządzającą przyszłym programem lub z Instytucją Pośredniczącą oraz uzyskaniu akceptacji, JST składałaby w trybie niekonkurencyjnym wnioski lub wnioski o dofinansowanie projektów przewidzianych w tym planie.
- Wprowadzeniu proponowanego mechanizmu powinna towarzyszyć realizacja projektu niekonkurencyjnego, w skali całego województwa, który będzie służył wzmocnieniu potencjału JST w transformacji górniczej w zakresie diagnozowania i mitygowania związanych z transformacją ryzyk oraz planowania rozwoju lokalnego w kontekście dekarbonizacji.
- W kolejnym okresie programowania działania społeczne prawdopodobnie będą finansowane tylko z jednego funduszu (EFS+). W związku z tym zniknie potrzeba demarkacji, która w obecnym okresie programowania rozgranicza

¹⁶³ Pytanie dotyczyło początkowo wsparcia możliwego do realizacji w ramach FST, jednak biorąc pod uwagę, że FST prawdopodobnie nie będzie wykorzystywany w kolejnym okresie programowania, zgodnie z propozycją Wykonawcy ustalono, że rozważone zostanie również wsparcie niefinansowane z FST.

wsparcie finansowane z EFS+ oraz FST. Należy to wykorzystać do umożliwienia realizowania w ramach tych samych Działań i projektów różnorodnych form wsparcia, w tym form przeciwdziałających wykluczeniu społecznemu.

- Problematyka dekarbonizacji powinna zostać uwzględniona w przyszłym programie jako aspekt szerokiego zakresu działań społecznych, a nie jako podstawa wyodrębniania w strukturze programu odrębnych Działań.

Mechanizmy kierujące działaniem na rzecz sprawiedliwej transformacji na obszary i podmioty szczególnie narażone na negatywne skutki dekarbonizacji

- Stosowanie kryteriów terytorialnych do wzmacniania związku interwencji z transformacją polegało w obecnym okresie programowania na premiowaniu przy ocenie wniosków o dofinansowanie projektów realizowanych w tzw. gminach w transformacji górniczej lub ogłoszeniu naboru skierowanego wyłącznie do takich gmin. Jednak do kategorii „gmin w transformacji górniczej” należą gminy różniące się faktyczną ekspozycją na negatywne skutki dekarbonizacji. W związku z tym zalecane jest zawężenie katalogu gmin preferowanych przy przyznawaniu wsparcia na rzecz sprawiedliwej transformacji lub zróżnicowanie tej kategorii.

Proponujemy zastosowanie metodologii opracowanej przez Polski Instytut Ekonomiczny¹⁶⁴ lub podobnej, pozwalającej ocenić wrażliwość poszczególnych JST na transformację, za pomocą syntetycznego wskaźnika uwzględniającego łącznie szereg aspektów: gospodarkę, rynek pracy, kapitał ludzki, zagrożenie odejściem od węgla oraz środowisko.

Alternatywnym sposobem byłoby ukierunkowanie wsparcia na gminy uwzględnione w harmonogramie zamykania kopalń określonym w *Umowie społecznej*, jednak wadą takiego podejścia byłoby nieuwzględnianie faktu, że znaczna część pracowników górnictwa mieszka poza gminą, w której zlokalizowana jest kopalnia. Ponadto nie można wykluczyć zmian w realizacji wspomnianego harmonogramu.

- Wobec trudności ze zdefiniowaniem branży okołogórniczej, w obecnym okresie programowania ocena czy dany podmiot należy do tej branży jest prowadzona bez ostrego kryterium. W efekcie branża ta jest ujmowana stosunkowo szeroko. Argumentem na rzecz takiego podejścia jest negatywny wpływ, jaki zamykanie przedsiębiorstw górniczych ma nie tylko na kooperantów kopalń, ale również na przykład na pobliskie mikroprzedsiębiorstwa, których klientami są pracownicy przedsiębiorstw górniczych.

¹⁶⁴ Żelisko, W., Ogórek, S. (2024), „Wrażliwość regionów górniczych na transformację energetyczną”, Working Paper, nr 7, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa (https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2025/03/PIE-Working-7-2024_Wrazliwosc-regionow-gornicznych.pdf).

Sądzymy jednak, że ewentualne preferowanie przy przyznawaniu wsparcia podmiotów działających w pobliżu likwidowanych kopalń powinno opierać się na kryterium terytorialnym (omówionym w poprzednim punkcie), natomiast kryterium wyodrębniania branży okologicznej powinno być bardziej jednoznaczne, niż w obecnym okresie programowania.

Spośród potencjalnych rozwiązań¹⁶⁵ za najbardziej efektywne uważamy podejście oparte na korzystaniu z danych transakcyjnych przedsiębiorstw górniczych, w celu zidentyfikowania podmiotów, w których obrotach określony procent stanowią obroty handlowe z przedsiębiorstwami górniczymi.

Biorąc jednak pod uwagę, że rozwiązanie takie nie było dotychczas stosowane, przed ewentualnym wprowadzeniem go na szerszą skalę proponujemy przetestowanie w pilotażu i podjęcie dalszych decyzji na podstawie jego wyników.

W perspektywie finansowej 2028-2034 istotne jest uniknięcie opóźnienia rozpoczęcia wdrażania programu, w ramach którego będą prowadzone działania społeczne na rzecz sprawiedliwej transformacji. Doświadczenia z obecnej perspektywy wskazują jednak, że ryzyko opóźnienia zależy przede wszystkim od uwarunkowań zewnętrznych wobec Urzędu Marszałkowskiego Województwa Śląskiego.

Użytecznymi uproszczeniami byłoby natomiast¹⁶⁶:

- wzmocnienie wsparcia doradczego na etapie realizacji projektów, w szczególności w zakresie zapewnienia projektodawcom i beneficjentom dostępu, stacjonarnie i on-line, do konsultacji dotyczących wszystkich etapów projektu: jego przygotowywania, realizowania i sprawozdawania; wskazane jest również zapewnienie już na początku realizacji projektu możliwości kontaktu z przedstawicielami komórek IZ/IP odpowiedzialnych za jego późniejsze kontrolowanie,
- jednoznaczne ustalenie już na początku wdrażania programu jednoznacznych kryteriów udziału w projektach (na przykład: czy warunkiem korzystania ze wsparcia jest uprzednie zwolnienie z pracy z przyczyn leżących po stronie pracodawcy) i udostępnienie informacji na ten temat projektodawcom i beneficjentom,
- unikanie stosowania nadmiernie sformalizowanych, zwłaszcza w relacji do zakresu otrzymanego wsparcia, procedur potwierdzania spełniania kryteriów udziału w projekcie (na przykład dokumentowanie miejsca zamieszkania w przypadku udziału w dwugodzinnych warsztatach) – opieranie

¹⁶⁵ Przedstawionych w publikacji: Baron M., Ochojski A., Plac K. 2024. „Przedsiębiorstwo okologiczne – definicja i kryteria identyfikacji” (<https://transformacja.slaskie.pl/pl/baza-wiedzy/raporty-i-analazy/regionalne-observatorium-procesu-transformacji-20-ropt-20-raporty-i-analazy/przedsiębiorstwo-okologiczne--definicja-i-kryteria-identyfikacji-1.html>, dostęp: 30.01.2026).

¹⁶⁶ Część poniższych zaleceń została ujęta również we fragmencie raportu poświęconym problemowi badawczemu: 3a-iv. Czy istnieją działania, które mogłyby zminimalizować oddziaływanie negatywnych czynników wpływających na osiągnięcie celów?

się w większym stopniu na podpisywanych przez uczestników oświadczeniach,

- dalsze stosowanie rozwiązań upraszczających rozliczanie projektów (takich jak stawki jednostkowe i kwoty ryczałtowe), a także rozważenie wprowadzenia ich na większą skalę (np. podniesienie pułapu, do którego możliwe jest rozliczanie projektu w uproszczony sposób, stosowanie w odniesieniu do szerszego katalogu form wsparcia).

Za innowacyjne metody i technologie warte zastosowania w przyszłych działaniach wspierających sprawiedliwą transformację można uznać:

- zastosowanie sztucznej inteligencji w działaniach dotyczących dziedzictwa górniczego – na przykład do:
 - przygotowywania, w ramach warsztatów z mieszkańcami, wizualizacji ilustrujących potencjalne przeobrażenia obiektów pokopalnianych¹⁶⁷,
 - analizowania historycznych dokumentów kopalń w celu ułatwienia zarządzania zasobami muzealnymi oraz zwiększania ich dostępności¹⁶⁸,
- aplikacje do bezpiecznego zbierania danych dotyczących profilu zawodowego i oczekiwań pracowników zagrożonych zwolnieniem oraz do przekazywania ich urzędom pracy lub potencjalnemu przyszłemu pracodawcy, w celu zaplanowania odpowiedniego wsparcia,
- koncepcję pozwalającą na przewyższeniu opozycji pomiędzy broniem wydobycia węgla a deprecjonowaniem górnictwa lub pomiędzy tradycyjnym przemysłem a ekologią – koncepcja ta zakłada traktowanie węgla jako zasobu przyrodniczego, a okresu jego intensywnej eksploatacji jako ważnego etapu historii społecznej regionu oraz miast górniczych i przeciwdziałania polaryzacji społecznej.

¹⁶⁷ Rozwiązanie zastosowane w projekcie realizowanym przez New Europe Foundation.

¹⁶⁸ Projekt realizowany przez Muzeum Górnictwa Węglowego w Zabrze, <https://scienceinpoland.pl/aktualnosci/news%2C105233%2Cslaskie-gornicze-muzeum-pracuje-nad-narzedziem-ai-do-analizy-dokumentow> , odsłona: 30.01.2026.

6 Aneksy

6.1 Wykaz materiałów źródłowych

6.1.1 Dokumentacja źródłowa

1. Obowiązujące ustawy, rozporządzenia, wytyczne (wersje aktualne na etapie realizacji analizy):

- a. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej, (Dz. U. UE L 231 z dnia 30 czerwca 2021 r., s. 320-469 z późn. zm.);
- b. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2021/1056 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji;
- c. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) Nr 1021/1057 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+) oraz uchylające rozporządzenie Rady (UE) nr 1296/2013;
- d. Umowa Partnerstwa dla Realizacji Polityki Spójności 2021-2027;
- e. Wytyczne dotyczące wyboru projektów na lata 2021-2027 oraz pozostałe wytyczne ministerialne dot. wdrażania unijnych programów właściwe w przedmiocie badania;
- f. Ustawa z dnia 4 grudnia 2025 r. o zmianie ustawy o funkcjonowaniu górnictwa węgla kamiennego oraz niektórych innych ustaw.

2. Dokumenty programowe (wersje aktualne na etapie realizacji analizy):

- a. Terytorialny Plan Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030;
- b. Linia Demarkacyjna. Podział interwencji i zasad wdrażania krajowych i regionalnych programów operacyjnych w perspektywie finansowej na lata 2021-2027;
- c. Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027;
- d. Szczegółowy Opis Priorytetów Programu Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027 (SZOP FESL) wraz z załącznikami.

3. Dokumenty dot. perspektywy 2027+ (projekty rozporządzeń, wytycznych, ustaw), które powinny być wzięte pod uwagę przy realizacji analizy:

- a. Projekty rozporządzeń dot. polityki spójności na okres perspektywy finansowej 2027+:
 - i. Wniosek Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające Europejski Fundusz Społeczny w ramach planu partnerstwa krajowego i regionalnego określonego w rozporządzeniu (UE) [...] [plan PKR] oraz ustanawiające warunki wdrażania unijnego wsparcia na rzecz wysokiej jakości zatrudnienia, umiejętności i włączenia społecznego na lata 2028–2034¹⁶⁹;
 - ii. Wniosek Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, w tym Europejską współpracę terytorialną (Interreg) i Fundusz Spójności, w ramach Funduszu określonego w rozporządzeniu (UE) [...] [PPKR] oraz ustanawiające warunki wdrażania unijnego wsparcia na rzecz rozwoju regionalnego w latach 2028–2034¹⁷⁰;
 - iii. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-społecznego i Komitetu Regionów: Dynamiczny budżet UE na miarę priorytetów przyszłości - Wieloletnie ramy finansowe 2028-2034¹⁷¹;
- b. Stanowisko Rządu RP w sprawie roli spójności w UE i przyszłości polityki spójności po 2027 roku;
- c. 9 Raport nt. spójności gospodarczej, społecznej i terytorialnej - Komisja Europejska, 27 marca 2024 r.;
- d. Materiały dotyczące przyszłości polityki spójności przygotowane przez grupę wysokiego szczebla ds. przyszłości polityki zamieszczone na stronach https://poland.representation.ec.europa.eu/news/przyszlosc-polityki-spojnosci-2024-02-22_pl oraz https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/how/future-cohesion-policy_en;
- e. Raport Mario Draghiego https://commission.europa.eu/topics/strengthening-european-competitiveness/eu-competitiveness-looking-ahead_en;
- f. Raport na temat przyszłego jednolitego rynku - https://single-market-economy.ec.europa.eu/news/enrico-lettas-report-future-single-market-2024-04-10_en.

¹⁶⁹ <https://www.consilium.europa.eu/pl/documents/public-register/document-details/?ImmIdentifier=ST-11769-2025-INIT&DocumentLanguage=PL>.

¹⁷⁰ <https://www.consilium.europa.eu/pl/documents/public-register/document-details/?ImmIdentifier=ST-11768-2025-INIT&DocumentLanguage=PL>.

¹⁷¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52025DC0570&qid=1753978048542>.

4. Dane, raporty, opracowania z badań:

- a. Raporty dostępne na stronie Dane z urzędu ds. cudzoziemców;
- b. Dane z GUS, m.in.: BDL, Dziedziczne Bazy Wiedzy;
- c. Ewaluacja dotycząca postępu rzeczowego i finansowego FE SL 2021-2027 w zakresie funduszu FST na potrzeby przeglądu śródkresowego;
- d. Badania i publikacje Regionalnego Obserwatorium Procesu Transformacji¹⁷²
 - i. Regionalne Studia Transformacji - tom I¹⁷³
 - ii. Raport końcowy z badań jakościowych zrealizowanych przez Główny Instytut Górnictwa
 - iii. Raport z badań ankietowych przeprowadzonych wśród przedsiębiorców pozagórnicznych województwa śląskiego przy udziale Firmy Konsultant Jacek Siatkowski
 - iv. Raport z badań „Wizja i plany głównych interesariuszy wobec wyzwań dekarbonizacji regionu”
- e. Inne badania wykonywane przez UM WSL:
 - i. Gotowość społeczności lokalnych na zmiany wynikające z procesu transformacji energetycznej i społeczno-gospodarczej, określonego w Terytorialnym Planie Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030 w wybranych gminach województwa śląskiego z problemem społecznym i/ lub przestrzennym, które w największym stopniu dotknie proces przeobrażeń w badaniu;
 - ii. Identyfikacja wyzwań związanych ze sprawiedliwą transformacją i polityką klimatyczną w województwie śląskim, zawartych w dokumentach szczebla krajowego oraz międzynarodowego;
 - iii. Wierzbowski, M. (2025). Transformacja regionów węglowych. Analiza SWOT jako klucz do strategicznych decyzji. WiseEuropa.

5. Dane związane z wdrażaniem FE SL 2021-2027 (dane pochodzące z systemów informatycznych) – dane pochodzące ze złożonych wniosków o dofinansowanie oraz dane dotyczące projektów realizowanych w ramach X Priorytetu FE SL 2021-2027:

- a. Dane z CST 2021 – zakres informacji:
 - i. Wartości wskaźników osiągnięte w poszczególnych projektach;
- b. Dane z LSI 2021 – zakres informacji:
 - i. Dane nt. beneficjentów i wnioskodawców, w tym dane kontaktowe do realizacji badania ankietowego;
 - ii. Projekty realizowane w partnerstwie;
 - iii. Udział organizacji pozarządowych wśród beneficjentów;

¹⁷² <https://transformacja.slaskie.pl/pl/baza-wiedzy/raporty-i-analizy/raporty-i-analizy.html>.

¹⁷³ <https://transformacja.slaskie.pl/pl/baza-wiedzy/regionalne-studia-transformacji>.

- iv. Objęcie realizacją projektów poszczególnych gmin;
- v. Wybrane cechy demograficzne uczestników projektów (płeć i wiek);
- vi. Opis projektów (realizowanych w ramach Działania 10.24).

6.1.2 Źródła dodatkowe

- Algolytics, 2025. „Gdzie żyje się najlepiej? Ocena jakości życia w gminach i przewodnik po location intelligence dla biznesu i samorządów”.
- Baron M., Ochojski A., Plac K. 2024. „Przedsiębiorstwo ekologiczne – definicja i kryteria identyfikacji”.
- Błasiak D., Piątkowska-Lipka I. (red.). 2012 „Rola pracy socjalnej w przeciwdziałaniu zjawisku wykluczenia społecznego”, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Katowicach, <https://old.rops-katowice.pl/wp-content/uploads/2015/05/Rola-pracy-socjalnej-2012.pdf> data dostępu: 30.01.2026.
- Charycka B. i in. 2025. „Kondycja organizacji pozarządowych 2024”, Stowarzyszenie Klon/Jawor.
- Energy Instrat, dashboard publikowany na podstawie danych Agencji Rozwoju Przemysłu w Katowicach: <https://energy.instrat.pl/gornictwo/zatrudnienie-wk/>, data dostępu 30.01.2026.
- European Commission, 2025. „Adapting the Just Transition Mechanism to the needs of regions in transition. Key lessons and recommendations for the future”.
- Forum Energii - Opracowanie własne na podstawie scenariusza WAM Krajowego planu w dziedzinie Energii i Klimatu oraz prognoz popytu na podstawie umowy społecznej: <https://www.forum-energii.eu/koszty-umowy-spoecznej>, data dostępu 30.01.2026.
- Forum Organizacji Pozarządowych Subregionu Zachodniego FOPSZ, 2022 r. „Przygotowanie gmin woj. śląskiego do procesu sprawiedliwej transformacji energetycznej. Raport z monitoringu dokumentów strategicznych”.
- Krawchenko T.A., Gordon M., 2021. „How Do We Manage a Just Transition? A Comparative Review of National and Regional Just Transition Initiatives”.
- Mackiewicz E., Staszewska A. 2023. „Zarządzanie dziedzictwem kulturowym na przykładach obiektów górnośląsko-zagłębiowskiej metropolii”.
- Makiela Z., 2002. „Wyniki realizacji programów restrukturyzacji górnictwa węgla kamiennego po 1989 r.”, w: „Prace komisji Geografii Przemysłu PTG” nr 4/2002.
- Marszowski R. „Wykorzystanie dziedzictwa górniczego w procesie transformacji podregionów węglowych województwa śląskiego” w: „Regionalne Studia Transformacji”, tom I.
- Ministerstwo Klimatu i Środowiska, 2022. Polityka Energetyczna Polski do 2040 r. <https://www.gov.pl/web/klimat/polityka-energetyczna-polski>.

- Ministerstwo Klimatu i Środowiska, 2025. Projekt Krajowego Planu Energi i Klimatu do 2030 r. z perspektywą do 2040 r.
<https://www.gov.pl/web/klimat/projekt-krajowego-planu-w-dziedzinie-energii-i-klimatu-do-2030-r-z-perspektywa-do-2040-r-wersja-przekazana-do-dalszego-procedowania-na-poziomie-rady-ministrow>.
- National Centre for Climate Change, 2020. „Guidelines for Just Transition implementation”.
- Orłowska O., Piekarczyk A. 2024. „Śląsk gotowy na transformację! Barometr Sprawiedliwej Transformacji 2024.”
- ORKK Śląsk, 2017. „Przewodnik uczestnictwa w projekcie działania FESL.10.17 Śląska oferta rozwoju kwalifikacji i kompetencji – subregion centralny.” https://orkk-slask.pl/wp-content/uploads/2025/07/Przewodnik-uczestnika-10.17_ORKK_SUBREGION_CENTRALNY.pdf, data dostępu: 30.01.2026.
- Państwowa Komisja Wyborcza, „Frekwencja w wyborach do Rad Gmin, Miast i Miejskich”, 2024.
https://samorzad2024.pkw.gov.pl/samorzad2024/pl/frekwencja/Koniec/pl?elections=rada_gminy, data dostępu: 30.01.2026.
- PARP, Grupa PFR, 2024. „Zielone umiejętności w programie fundusze europejskie dla rozwoju społecznego 2021-2027.”
<https://www.parp.gov.pl/storage/grants/documents/864/2024-10-25-Definicja-zielonych-umiejetnosci-kompetencji.pdf>, data dostępu: 30.01.2026.
- Polski Instytut Ekonomiczny, 2020. „Wskaźnik Wrażliwości Regionów Górniczych na transformację energetyczną” – Working Paper 2020/4
- PwC, 2025. „Raport końcowy. Ewaluacja Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji. Wersja końcowa raportu”, 31 sierpnia 2025 r.
- Polski Instytut Ekonomiczny, 2024. „Wrażliwość regionów górniczych na transformację energetyczną” - Working Paper 2024/7.
- Rada Ministrów: „Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030”.
- Sobolewski A. i in. 2010. „Poradnik dotyczący realizacji wsparcia dla osób wykluczonych społecznie oraz zagrożonych wykluczeniem społecznym w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki”, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego
https://www.power.gov.pl/media/93185/poradnik_wykluczenie.pdf data dostępu: 30.01.2026.
- Tomczok M. 2022. „Humanistyka węglowa w kręgu energii kontrindustrialnych”, w: „Porównania 1 (31) 2022.
- Umowa społeczna z dnia 28 maja 2021 r. dotycząca transformacji sektora górnictwa węgla kamiennego oraz wybranych procesów transformacji województwa śląskiego.
- Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, 2021. „Potencjały i wyzwania rozwojowe województwa śląskiego w kontekście sprawiedliwej transformacji - Załącznik diagnostyczny do TPST.”

- Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, 2021. „Potencjały i wyzwania rozwojowe województwa śląskiego w kontekście sprawiedliwej transformacji - Zróżnicowanie obszaru podregionów górniczych.”
- Nabór nr FESL.10.24-IZ.01-329/25 10.24 „Włączenie społeczne - wzmocnienie procesu sprawiedliwej transformacji.”
<https://funduszeue.slaskie.pl/nabory/lsi/474#recruitment-docs>, data dostępu: 30.01.2026.
- Urząd Statystyczny w Katowicach, 2025. „Atlas statystyczny województwa śląskiego. Społeczeństwo – Jakość życia – Przestrzeń.”
- Wódz, K., Klimczak-Ziółek, J. 2010. „Restrukturyzacja sektora górnictwa węglowego a sytuacja zawodowa kobiet zatrudnionych w przedsiębiorstwach górniczych”. Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa, 1, 226–236.
https://journals.us.edu.pl/index.php/GSS_SN/article/view/20052
- Załącznik do Uchwały nr VI/24/1/2020 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 19.10.2020 w sprawie przyjęcia Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”.

6.2 Modele statystyczne

6.2.1 Uwarunkowania zmiany pracy na gorszą – regresja logistyczna

Wyniki zostały omówione w rozdziale 5.1.3.1.

Tabela 4: Jakość dopasowania modelu (krok końcowy – krok 5)

Miara	Wartość
-2 Log Likelihood	358.307
R ² Coxa–Snella	0.156
R ² Nagelkerkego	0.380
Test Hosmera–Lemeshowa	$\chi^2(8) = 4.15, p = 0.843$

Tabela 5: Tabela klasyfikacji (krok 5)

Obserwowane	Przewidywane 0	Przewidywane 1	% poprawnych
0	919	7	99.24%
1	59	15	20.27%
Ogółem	–	–	93.4%

Tabela 6: Współczynniki modelu – Krok 5 (model końcowy)

Zmienna	B (SE)	Wald	p	Exp(B)
Praca w górnictwie w przeszłości	1.521 (0.50)	9.218	0.002	4.579
Praca w branży związanej z górnictwem	1.511 (0.46)	10.705	0.001	4.530
Podregion bielski	-1.047 (0.44)	5.703	0.017	0.351
Podregion bytomski	-19.786 (3509.39)	0.000	0.996	≈0
Podregion gliwicki	-1.302 (0.57)	5.176	0.023	0.272
Podregion tyski	-0.855 (0.48)	3.117	0.078	0.425
Podregion rybnicki	-1.873 (0.52)	12.794	0.000	0.154
Podregion sosnowiecki	-19.386 (2874.93)	0.000	0.995	≈0
Czy mieszka P. na wsi	1.922 (0.36)	28.988	0.000	6.833
Czy jest P. uczennicą / uczniem lub studentką / studentem	-2.030 (0.82)	6.109	0.013	0.131
Czy jest P. na emeryturze	-0.195 (0.37)	0.278	0.598	0.822
Czy nie jest P. w żadnej z tych sytuacji	-0.978 (0.74)	1.760	0.185	0.376
Wykształcenie (ciągła)	-0.282 (0.13)	4.783	0.029	0.754
Liczba dorosłych w gospodarstwie	0.588 (0.13)	21.576	0.000	1.800
Stała	-2.780 (0.62)	20.129	0.000	0.062

6.2.2 Uwarunkowania bezrobocia – regresja logistyczna

Wyniki zostały omówione w rozdziale 5.1.3.1.

Tabela 7: Jakość dopasowania modelu (krok końcowy – krok 5)

Miara	Wartość
-2 Log Likelihood	204,453
R ² Coxa–Snella	0,112
R ² Nagelkerkego	0,405
Test Hosmera–Lemeshowa	$\chi^2(6) = 3,77, p = 0.708$

Tabela 8: Tabela klasyfikacji (krok 5)

Obserwowane	Przewidywane 0	Przewidywane 1	% poprawnych
0	956	6	99.38%
1	31	7	18.42%
Ogółem	–	–	96.3%

Tabela 9: Współczynniki modelu – Krok 5 (model końcowy)

Zmienna	B (SE)	Wald	p	Exp(B)
Praca w górnictwie w przeszłości	1.471 (0.64)	5.330	0.021	4.355
Praca w branży związanej z górnictwem	1.016 (0.60)	2.865	0.091	2.763
Podregion bielski	0.581 (0.73)	0.631	0.427	1.789
Podregion bytomski	-18.052 (3451.62)	0.000	0.996	≈0
Podregion gliwicki	0.858 (0.73)	1.371	0.242	2.358
Podregion tyski	0.169 (0.77)	0.049	0.825	1.185
Podregion rybnicki	-1.594 (0.95)	2.801	0.094	0.203
Podregion sosnowiecki	-17.534 (2824.72)	0.000	0.995	≈0
Czy mieszka P. na wsi	2.051 (0.46)	19.511	0.000	7.772
Czy jest P. uczennicą / uczniem lub studentką / studentem	-18.610 (4278.63)	0.000	0.997	≈0
Czy jest P. na emeryturze	-0.340 (0.48)	0.500	0.479	0.712
Czy nie jest P. w żadnej z tych sytuacji	0.479 (0.75)	0.410	0.522	1.614
Praca członków rodziny w górnictwie	1.548 (0.46)	11.244	0.001	4.703
Liczba dorosłych w gospodarstwie	0.347 (0.18)	3.830	0.050	1.415
Stała	-5.893 (0.81)	52.742	0.000	0.003

6.2.3 Uwarunkowanie postaw wobec dekarbonizacji – regresja wielomianowa

Wyniki zostały omówione w rozdziale 5.2.2.

Tabela 10: Jakość dopasowania modelu (krok końcowy – krok 5)

Miara	Wartość
-2 Log Likelihood	1616,31
R ² Coxa–Snella	0,314
R ² Nagelkerkego	0,353
Test ilorazu wiarygodności (LRT)	$\chi^2(63) = 336,66, p < 0,001$

Tabela 11: Współczynniki modelu – kategoria B vs A („należy odchodzić od węgla nawet byłoby to niekorzystne” vs. „nie należy odchodzić od węgla nawet jeżeli byłoby to korzystne”

Zmienna	B (SE)	Wald	p	Exp(B)
Praca w górnictwie obecnie	-1.052 (0.58)	3.34	0.067	0.35
Praca w górnictwie w przeszłości	-1.200 (0.68)	3.15	0.076	0.30
Praca w branży powiązanej w przeszłości	0.457 (0.42)	1.16	0.281	1.58
Kobieta	-0.473 (0.22)	4.44	0.035	0.62
Wiek: 18-25	0.331 (0.43)	0.61	0.436	1.39
Wiek: 26–44	-0.158 (0.32)	0.25	0.617	0.85
Wiek: 45–59/64	0.034 (0.29)	0.01	0.906	1.03
Podregion bielski	0.434 (0.45)	0.92	0.338	1.54
Podregion bytomski	1.429 (0.47)	9.09	0.003	4.17
Podregion gliwicki	0.226 (0.48)	0.22	0.640	1.25
Podregion tyski	0.428 (0.43)	0.98	0.323	1.53
Podregion rybnicki	0.471 (0.40)	1.37	0.242	1.60
Podregion sosnowiecki	0.731 (0.39)	3.49	0.062	2.08
Gmina w transformacji	0.344 (0.33)	1.10	0.295	1.41
Info o odchodzeniu od węgla – zainteresowany	-0.441 (0.37)	1.41	0.235	0.64
Info – przypadkiem	-0.353 (0.27)	1.71	0.191	0.70
Info – interesuje się, ale nie słyszał	-1.294 (0.58)	4.96	0.026	0.27
Wykształcenie	0.283 (0.10)	8.10	0.004	1.33
Liczba dorosłych w gospodarstwie	0.265 (0.11)	5.55	0.018	1.30
Odczuwalne korzystne zmiany	1.320 (0.18)	52.10	0,000	3.74
Odczuwalne niekorzystne zmiany	-1.072 (0.21)	26.79	0,000	0.34
Stała	-3.075 (0.62)	24.69	0,000	—

Tabela 12: Współczynniki modelu – kategoria C vs A („należy odchodzić od węgla tylko jeżeli zapewni się rekompensatę” vs „nie należy odchodzić od węgla nawet jeżeli byłoby to korzystne”)

Zmienna	B (SE)	Wald	p	Exp(B)
Praca w górnictwie obecnie	-1.398 (0.70)	4.02	0.045	0.25
Praca w górnictwie w przeszłości	-0.416 (0.47)	0.81	0.368	0.66
Praca w branży powiązanej w przeszłości	0.228 (0.41)	0.31	0.580	1.26
Kobieta	0.323 (0.20)	2.73	0.099	1.38
Wiek: 18-25	1.041 (0.35)	8.70	0.003	2.83
Wiek: 26–44	0.157 (0.27)	0.34	0.561	1.17
Wiek: 45–59/64	0.263 (0.25)	1.11	0.292	1.30
Podregion bielski	0.108 (0.40)	0.07	0.789	1.11
Podregion bytomski	2.089 (0.36)	33.37	0,000	8.07
Podregion gliwicki	0.923 (0.31)	8.97	0.003	2.52
Podregion tyski	0.219 (0.33)	0.43	0.511	1.24
Podregion rybnicki	-0.810 (0.40)	4.20	0.040	0.44
Podregion sosnowiecki	0.670 (0.30)	4.96	0.026	1.95
Gmina w transformacji	1.629 (0.31)	27.07	0,000	5.10
Info o odchodzeniu od węgla – zainteresowany	0.057 (0.31)	0.03	0.853	1.06
Info – przypadkiem	-0.058 (0.24)	0.06	0.812	0.94
Info – interesuje się, ale nie słyszał	-0.742 (0.50)	2.24	0.135	0.48
Wykształcenie	0.237 (0.08)	8.17	0.004	1.27
Liczba dorosłych w gospodarstwie	0.006 (0.10)	0.00	0.954	1.01
Odczuwalne korzystne zmiany	0.990 (0.16)	36.07	0,000	2.69
Odczuwalne niekorzystne zmiany	-0.709 (0.17)	18.20	0,000	0.49
Stała	-3.567 (0.55)	42.37	0,000	—

Tabela 13: Współczynniki modelu – kategoria D vs A („żadna z tych opinii nie jest mi bliska” vs. „nie należy odchodzić od węgla nawet jeżeli byłoby to korzystne”)

Zmienna	B (SE)	Wald	p	Exp(B)
Praca w górnictwie obecnie	-18.871 (0.00)	—		~0
Praca w górnictwie w przeszłości	-18.624 (0.00)	—		~0
Praca w branży powiązanej w przeszłości	0.639 (1.13)	0.32	0.571	1.90
Kobieta	-0.279 (0.40)	0.48	0.488	0.76
Wiek: 18-25	2.314 (0.80)	8.31	0.004	10.12
Wiek: 26–44	1.534 (0.70)	4.80	0.028	4.64
Wiek: 45–59/64	1.021 (0.72)	1.99	0.158	2.77
Podregion bielski	-0.754 (1.27)	0.35	0.552	0.47
Podregion bytomski	1.317 (0.99)	1.76	0.185	3.73
Podregion gliwicki	1.438 (0.68)	4.50	0.034	4.21
Podregion tyski	1.577 (0.71)	4.98	0.026	4.84
Podregion rybnicki	-1.179 (0.95)	1.55	0.213	0.31

Zmienna	B (SE)	Wald	p	Exp(B)
Podregion sosnowiecki	1.436 (0.69)	4.27	0.039	4.20
Gmina w transformacji	1.058 (0.68)	2.43	0.119	2.88
Info o odchodzeniu od węgla – zainteresowany	-2.054 (0.83)	6.07	0.014	0.13
Info – przypadkiem	-1.247 (0.45)	7.70	0.006	0.29
Info – interesuje się, ale nie słyszał	-19.395 (0.00)	—		~0
Wykształcenie	0.156 (0.17)	0.80	0.370	1.17
Liczba dorosłych w gospodarstwie	-0.105 (0.23)	0.21	0.650	0.90
Odczuwalne korzystne zmiany	-0.034 (0.59)	0.00	0.953	0.97
Odczuwalne niekorzystne zmiany	-0.721 (0.44)	2.71	0.100	0.49
Stała	-4.761 (1.26)	14.22	0,000	—

6.2.4 Uwarunkowania zetknięcia się z kampanią informacyjną – regresja logistyczna

Wyniki zostały omówione w rozdziale 5.4.2.

Tabela 14: Jakość dopasowania modelu (krok końcowy – krok 5)

Miara	Wartość
-2 Log Likelihood	834,361
R ² Coxa–Snella	0,134
R ² Nagelkerkego	0,215
Test Hosmera–Lemeshowa	$\chi^2(7) = 6,15, p = 0.523$

Tabela 15: Tabela klasyfikacji (krok 5)

Obserwowane	Przewidywane 0	Przewidywane 1	% poprawnych
0	789	19	97.65%
1	165	27	14.06%
Ogółem	—	—	81.6%

Tabela 16: Współczynniki modelu – Krok 5 (model końcowy)

Zmienna	B (SE)	Wald	p	Exp(B)
Praca w górnictwie obecnie	1.949 (0.40)	23.49	0.000	7.019
Kobieta	-0.384 (0.18)	4.37	0.037	0.681
Gmina w transformacji	-0.734 (0.25)	8.43	0.004	0.480
Podregion bielski	-0.171 (0.38)	0.21	0.651	0.843
Podregion bytomski	0.457 (0.33)	1.89	0.169	1.580
Podregion gliwicki	-0.682 (0.40)	2.87	0.090	0.506
Podregion tyski	-0.284 (0.37)	0.59	0.442	0.753
Podregion rybnicki	-0.965 (0.37)	6.93	0.009	0.381
Podregion sosnowiecki	0.518 (0.28)	3.37	0.066	1.679
Wykształcenie	0.231 (0.08)	9.20	0.002	1.260
Praca członków rodziny w górnictwie	1.085 (0.19)	34.14	0.000	2.958

Zmienna	B (SE)	Wald	p	Exp(B)
Liczba dorosłych w gospodarstwie	0.194 (0.08)	5.25	0.022	1.214
Stała	-2.586 (0.48)	28.84	0.000	0.075